

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK DÜNYASI VE ORTAÇAĞ KÜLTÜRLERİ ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

BESNİ MEZAR TAŞLARI

Feray DEMİREL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof.Dr. Ali BAŞ

KONYA 2008

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	i
Bilimsel Etik Sayfası	ii
Tez Kabul Formu	iii
Önsöz	iv
Özet.....	v
Summary.....	vi
Kısaltmalar.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1.Konunun Tanımı, Amacı ve Kapsamı	1
1.2. Araştırma Yöntemi	3
1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar	5
1.4 Besni'nin Tarihi	7
1.5 Kültür ve Sanat Açısından Mezar Taşları.....	10
2. KATALOG	30
3.DEĞERLENDİRME	80
4.SONUÇ.....	90
BİBLİYOGRAFYA.....	91
KAYNAK KİŞİLER.....	97
PAFTA VE KROKİLER	99
RESİMLER.....	103
ÇİZİMLER.....	124
Özgeçmiş.....	145

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Feray DEMİREL

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Feray DEMİREL tarafından hazırlanan “Besni Mezar Taşları” başlıklı bu çalışma 10/11/2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr., Haşim KARPUZ Başkan

Prof.Dr., Ali BAŞ Üye

Prof.Dr., Remzi DURAN Üye

ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Vefat eden insanlara mezar açmak ve bu mezarların üzerine taş dikmek çok eski bir gelenektir. Türkler de bu geleneğe bağlı kalmışlardır. Türkler orta Asya'dan Anadolu ya geliş tarihlerinden 20. yüzyılın başlarına kadar geçen sürede kendilerine özgü biçimlerde mezar taşları oluşturmuşlardır.

İslam toplulukları içerisinde mezar taşlarına gereken önemi en çok Türkler vermiştir. Türklerin atalarına verdikleri önem onlar için mezar taşı dikmelerine neden olmuştur. Türkler İslam öncesinde yapılan anıt mezar geleneğini İslamiyet'i kabullerinden sonra mezar taşının yanında kümbet ve türbe yapımı şeklinde de devam ettirmişlerdir.

Kaynağın orta Asya'dan alan Anadolu'nun fethiyle Selçuklu ve beylikler döneminden Osmanlılara ve günümüze kadar gelen, her biri ayrı bir tarih, edebiyat ve sanat eseri olan bu önemli kültür kalıntılarımız günden güne kırılmakta, yok olmakta, bir tarih göz göre göre hafriyat çöplüklerine doldurulmaktadır.

Bu anlamada Güney Doğu Anadolu bölgesinde, tarihi eskilere dayanan Besni mezar taşlarının incelenmesi oldukça önemlidir. Bu çerçevede konuya merakla eğilmek, üzerinde çalışmaya uygun bulduğumuz mezar taşlarını incelemek, hakkında araştırma yapmak ve elde edilen neticeleri kayıt altına almak için Besni mezar taşları ile ilgili bir çakışma yapmaya karar verdik.

Araştırma konumu destekleyerek değerli fikirleriyle beni yönlendiren danışman hocam Sn. Prof. Dr. Ali BAŞ'a, Besni kültürüne oldukça hakim olan değerli hocam Sn. Ali ÖLMEZ'e, araştırmanın her safhasında yanımda olan arazi çalışmalarında bulunan Babam' a, son olarak konu ile ilgili kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan sevgili arkadaşım Harita Mühendisi Zafer TÜREN'e teşekkürlerimi sunarım.

Feray DEMİREL

Konya – 2008

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Feray DEMİREL	Numarası 054204031002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk Dünyası ve Ortaçağ Kùltürleri Arkeolojisi	
	Danışmanı	Prof.Dr. Ali BAŞ	
Tezin Adı		Besni Mezar Taşları	

ÖZET

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi değişik medeniyetlere beşiklik eden Besni'de de geçmiş dönemlere ait mezar taşlarının değeri bilinmeyerek çoğunluğu tahrip edilmiş ya da yok edilmiştir.

Besni'de Hıra, Musalla, Beşiktarla, Toktamış gibi önemli mezarlıklardan bu gün sadece Musalla, Beşiktarla, Toktamış Mezarlığı'nda bulunan bazı tarihi mezar taşları ayakta kalmıştır. Bu mezarlıklarda bulunan mezar taşlarının çoğu Osmanlı Devletinin son dönemi ile Cumhuriyet dönemine tarihlenir.

Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da komşusu olan diğer il ve ilçelere göre oldukça farklı özellikler gösteren Besni'deki taş süslemelerin, Besni'nin sanat merkezi konumundaki batı şehirlerimize uzak olması nedeniyle yerel süsleme izlerini taşıdığı görülür.

Yine Besni'ye yakın olmasına rağmen Şanlıurfa ve Gaziantep'te bulunan mezar taşlarındaki malzeme, kullanılan teknik ve süsleme unsurları Besni'deki mezar taşlarından farklılık gösterir. Bu illerde bulunan mezar taşlarının yapımında kullanılan malzeme beyaz Urfa taşıdır. Mezar taşları form olarak ince ve uzundur. Ayrıca mezar taşlarında süsleme unsurlarına oldukça sık rastlanır.

Besni'deki mezar taşları daha çok Tunceli'deki mezar taşlarıyla benzerlik gösterir. Besni mezar taşlarında insan şeklini andıran kompozisyonun benzeri Tunceli'deki mezar taşlarında da görülür. Ayrıca bu iki merkezdeki mezar taşları Kazakistan Cumbul müzesi bahçesindeki Balballarla da benzerlik göstermektedir.

Besni'deki mezarlıklarda erkek mezar taşları, çeşitli sosyal gruplara göre değişik tiplerde serpuşlara ve ölen kişinin hayattayken yaptığı mesleği belirttiği düşünölen motiflere sahiptir. Kadın mezar taşları ise kolye, muska, kemer tokası, saç örgüsü gibi değişik süs unsurlarının bulunduğu motiflerle süslenmiştir.

Göröldüğu gibi sosyal hayata ışık tutan mezar taşlarının üzerine işlenen her bir yazının ve her bir motifin sembolik anlamları bulunmaktadır. Besni Mezar taşlarında da bu unsurları görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Mezar Taşları, Besni

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Feray DEMİREL	Numarası 054204031002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi	
	Danışmanı	Prof.Dr. Ali BAŞ	
Tezin İngilizce Adı		Besni Gravestones	

SUMMARY

As in many regions of Anatolia, in Besni, which have made cradle to many different civilizations, the value of gravestones, which belong to the ancient era, weren't known and most of them were damaged or they were disappeared.

In Besni only some of the historic gravestones are available today in Musalla-Besiktarla Toktamiş Graveyard from important graveyards like Hıra, Musalla, Beşiktarla, Toktamiş. Most of the gravestones, which are available, of these graveyards are dated to the last period of Ottoman Empire and republic era.

The decoration of stone in Besni, which show different traits from other cities and districts which are neighbor of it in SouthEastern Anatolia and Eastern Anatolia, because of being far away from west city locations which are art centers it is seen that it carries the local decoration traces.

It is again, although they are close Besni the materials, technique which was used and decoration elements in gravestones which were found in Şanhurfa and G. Antep are different from gravestones in Besni. The materials which were used in these gravestones, found in these cities, are white Urfa Stone. As form gravestones are thin and long. Also, it is encountered quite frequently to decoration elements.

Gravestones in Besni show similarity with gravestones in Tunceli more than others. On the gravestones of Besni similar composition which remind human form is seen on gravestones in Tunceli. It is also gravestones in these regions show similarities with Balbals which are in Kazakhstan Cumbul Museum garden.

In graveyards in Besni gravestones of men have motifs which show the job that the dead person made when he was alive and according to different kinds of groups in different types to headgears. Although the gravestones of women were decorated with ornaments like necklace, amulet, buckle, hair knitting.

As it is seen there are symbolic means of each motifs and each writing which was penetrated on gravestones enlighten social life. We see these elements on Besni gravestones, too. Keywords: Gravestones, Besni

KISALTMALAR

BYLT	Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
BDT	Basılmamış Doktora Tezi
TTKY	Türk Tarih Kurumu Yayınları
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
TTOK	Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
v.b	ve benzeri
Sos. Bil. Enst.	Sosyal Bilimler Enstitüsü
M.Sucu, Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı Besni, Ankara, 2006, s. 39	
M.Sucu, Ahi Ocakları ve Bir Ahilik Belgesi, Ankara, 1996, s. 39	

1. GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Amacı ve Kapsamı

Eski Türkçede “sintaş” “mezarların üzerine dikilen veya konulan taşlar” diye tanımlanan mezar kitabeleri, her insan için farklı anlamlar ve değerler taşır¹.

Türklerin ölümlerine saygıyla bağlılığı ve atalarının öldükten sonra tekrar dirileceğine inanmaları, Türklerde mezar ve mezar taşı geleneğinin doğup gelişmesinde önemli bir etkidir. Atalarına ölünce yok olmuş gözüyle bakmak yerine, gelecekte dirilmek üzere onlar için yapılan evlerde bir bekleme dönemine geçmiş oldukları inancı, ölenler karşısındaki davranışlarını tayin eden en önemli faktördür.

Türklerde mezar taşlarına verilen önem, kaynağını bu inanç ve düşünceden almış, bu sembolleştirici en önemli eleman olarak da, plastik ve estetik değeri yüksek toplumsal yapıyla barışık, kişilik sahibi ve ulusal değerleri içinde saklayan, mezar kitabeleri yapmışlardır².

Ölenin ardından yapılan törenlerin söylenenlerin değil, yazılan ve çizilenlerin kalıcı olacağını düşünen Türkler, sevdikleri için bir mezar kitabesi dikip, onunla ilgili bilgileri ve düşünceleri taşa kazımışlardır. Böylece hatıralarını hep canlı tutmayı ve nesiller boyu aktarmayı düşünmüşlerdir.

Mezar ve mezar taşları sadece mezarda yatan kişiyi değil, zamanı ve zaman içinde onların başlarından geçen olayları, kazandıkları zafer ve tarihlerini³; mevkilerini, dertlerini, korkularını, inançlarını, geride bıraktıkları bölge insanının duygu ve düşüncelerini de anlatır⁴.

Mezar taşları, yapıldıkları dönem insanların oluşturdukları sanat eserlerini, onlara inat sanat zevklerini, örf ve adetlerini ve sanata duydukları ilgiyi nesiller boyu

¹-G.Elitez, **Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri** (İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü BYLT), İstanbul, 1996, s.1

² M. Hasaki, **Plastik Açısından Türk Mezar Taşları**, İstanbul, 1977, s.11

³ E. Naci, “Mezarlıklar” **Türk Yurdu**, s.251, İstanbul, 1965, s.473

⁴ H.Yurttaş, “Erzurum’daki Mezar Taşlarından ve Vakfiyelerden Birkaç Örnek”, **IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırma Sempozyumu Bildirileri**, Van, 2000, s.138.

aktaran⁵, içerisinde kültür, tarih ve sanat hazinesi barındıran milli açık hava müzelerimizdir⁶.

Mezar taşları; Arkeoloji, Sanat Tarihi, Kültür Tarihi ve Siyasi Tarih in önemli kaynakları arasında yer almakta olup, ait oldukları toplumun sosyal ve kültürel yapısını aksettiren⁷, üstelik tarihleri de birçoğunda açıkça belirtilmiş olan Türklere ait eski Türk şehirlerinin bir bakıma tapu senetleridir⁸.

Bulundukları toprağın en doğal tapusunun mezarlıklar olduğuna inanan Türk toplumu, çok önceki devirlerden beri geçmişine olan bağlılık ve saygısını, güzel sanatlara olan ilgilerini⁹, şekil ve ölçü yönünden kendi içinde dengeli çeşitli süsleme öğeleri ve taş işçiliğinin mükemmelliğiyle, özgün düşüncelerinin ayinleri olarak mezar ve anıtsal kitabelerde simgeleştirmişlerdir¹⁰.

Tarihi çalışmalar için birer malzeme olan mezarlar ve mezar anıtları, içinde bulundukları bölgenin dini inanışlarının sanat ve kültür anlayışları ile coğrafi özelliklerinin izlerini taşır.

Milletimizin geçirmiş olduğu kültür safhalarını göstermesi bakımından son derece değerli olan mezar kitabeleri, Pazırık'tan Orhun Kitabelerine, Ahlat Mezar Taşlarından diğer tarihi mezar taşlarına kadar, kültürümüz hakkındaki bir çok bilgiyi safha safha anlatmaktadır¹¹.

Süsleme sanatımızın bir unsuru olan sembolik motifleri, tarihi bilgileri ve binlerce süsleme çeşidiyle¹² mezar taşları aynı zamanda bugünün sanatkârına da ilham kaynağı olabilecek, övünebileceğimiz bir sanat ve kültür kolumuzdur¹³.

⁵ N. Açıkgöz, **Harput ve Civarı Taş Süslemeciliği**, Elazığ, 1992, s.1

⁶ M. Önder, "Mezarlıklar ve Mezar Taşlarımız", **Türk Yurdu**, S.243, İstanbul, 1956, s.621

⁷ A.Çay, "Tunceli Mezar Taşları ve Türk Tarihindeki Yeri", **Türk Tarih Kurumu Araştırmaları Dergisi**,

C.X- XII, S. 1-2, Ankara, 1985, s.2

⁸ M.Önder, **a.g.m**; s.622

⁹ N.Ülker, "Pınarbaşı Mezar Kitabeleri", **11. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, İzmir, 1984, s.5

¹⁰ B.Oguz, **Mezar Taşlarında Simgelenen İnançlar**, İstanbul, 1983, s.9

¹¹ M.Z.Kuşoğlu, "Millî Kültür değerlerimiz Açısından Mezar Taşlarımız", **Mezar Taşlarında Hüve'l Baki**, İstanbul, 1984, s.23

¹² H.Türkmenoğlu, **Mezar- Mezarlık ve mezar Taşları üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1989, s.12

¹³ A.Akar, "Eski Türk Mezar Taşı Süslemelerine Dair", **Sanat Dünyamız**, S.2 İstanbul 1974, 1974, s.3

Uzun yıllar batıda gelişen koruma bilincine rağmen, tarihimizin bu canlı tanıkları bizde aksine bir ilgisizlikle karşılanmış, her biri bir sanat abidesi olan taşlarımız harap olmaya terkedilmiştir¹⁴. Toprağın altındaki Anadolu medeniyetlerine gösterilen ilginin binde biri mezar taşlarına gösterilmemiştir¹⁵.

Ancak toplumların sosyo-kültürel özelliklerinin belirtildiği, siyasi ve dini düşüncelerin yansıtıldığı, farklı bölgelere ve dönemlere göre tezyinatlarının biçimlerinin değiştiği ve vefat eden şahısların özelliklerinin belirtildiği mezar taşlarımız, geçmişte birçok önemsiz nedenden dolayı tahrip edilmiş, günümüzde de hala tahrip edilmektedir.

Nüfusun artması, şehirleşmenin gün geçtikçe büyümesi, yeni vefat eden kişiler için mezarlık alanları yapılmaması¹⁶, bazen şehir planlaması, bazen yol yapımı ve bazen de bu ve benzeri birtakım estetik kaygısı taşımayan düşüncelerle¹⁷ ölümsüzlüğün ifadesi olan o sessiz taşlar, tarih, kültür ve sanatsal anlayış yoksulu kişiler ve halk tarafından bilinçsiz olarak parçalanmakta, inşaat kalıntıları altında kalmakta ve adeta yok edilmektedir¹⁸.

Yok edilen eski mezar taşlarının yerine yapılan mezar taşlarında ise, artık ne eski örneklerde görülen biçimsel olgunluğa, nede mezarda yatana ilişkin mesajlar veren sözlere ve biçimlendirme yöntemlerine rastlanır.

Yukarıda saydığımız olumsuz sebeplerden dolayı, ülkemizin önemli şah idelerinden olan Besni Mezar Taşları'nın tespit edilmesi ve tarihin akışında kaybolup gitmesinin önlenmesi amacıyla bu çalışmaya yönelmiş bulunuyoruz.

1.2. Araştırma Yöntemi

Besni Mezar Taşları konulu çalışmamızın başlangıcında Besni ile ilgili eski ve yeni kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber mezarlar ve mezar taşları ile ilgili kaynaklarda toparlanıp genel bilgiler edinilmiştir.

¹⁴ B.Şahsuvaroğlu, "Üsküdar'ın Görünmeyen Ünlüleri", **T.T.O.K. Belleteni**, S.49/328, İst 1985 s.8

¹⁵ M.Z.Kuşoğlu, **a.g.m.**, s.23

¹⁶ D.Karaçay, **14. 15. yy Bursa Mezar Taşları**, Ankara, 1992, s.1

¹⁷ S.Eyice, "Mezarlılarımız", **Türk Yurdu**, S.242, İstanbul, 1955, s.686-688

¹⁸ M.Seyirci, A.Topbaş, **Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşları**, İstanbul, 1983, s.4

Besni’de tarihi mezar taşlarının bulunduğu mezarlıkların paftası Tapu ve Kadastro Müdürlüğünden alınıp, üzerinde uzman yardımıyla gerekli incelemeler yapıldıktan sonra çalışması uygun görünen mezar taşları belirlenmiştir. Bu doğrultuda iki tip mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi en fazla örneği olan Şahideli Mezar taşları, diğeri de tek örneği olan sandukalı mezar taşlarıdır. Şahideli mezar taşları kendi aralarında nesneli ve kitabeli olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmiştir.

Mezar taşlarından eğilen ve yarısı toprak altında kalanlarından bazıları Belediye ekiplerince düzeltilmiştir.

Mezar taşlarının kitabeleri yerinde okunup, nesneli mezar taşlarıyla birlikte ölçüleri alınıp fotoğrafları çekildikten sonra kayda geçirilmiştir.

Kayda geçirilen bütün mezar taşları hazırlanan gözlem fişine göre tanımlanmıştır. Gözlem fişinde örnek no, resim no, çizim no, bulunduğu yer, bugünkü durumu, malzeme, ölçüleri, baş taşı, ayak taşı, işleniş tekniği, yazı türü, tanımı, kitabeli olan mezar taşlarının kitabesi ve kitabenin Türkçe yazımı ve Türkçe anlamlarına yer verilmiştir.

Besni mezar taşlarının kataloğu; nesneli olan mezar taşları, hem nesneli hem kitabeli olan mezar taşları ve sadece kitabeli olan mezar taşları şeklinde oluşturulmuştur. Mezar taşları; nesneli erkek mezar taşları, hem motifli hem kitabeli mezar taşları, nesneli kadın mezar taşları, kitabeli erkek mezar taşları şeklinde sıralanmıştır.

Çalışmamızda Besni’li olan ve Besni kültürüne katkıda bulunan Sayın Ali Ölmez ve Sayın Mevlüt Doğar’ ın değerli fikirlerinden de istifade edilmiştir. Besni’nin yöresel ağzıyla mezar taşları üzerinde yer alan motiflerin Besni ile ilgili yayınlanan kaynaklar ışığında ne anlama geldiği tespit edilip kayda geçirilmiştir.

Böylelikle ölen kişinin sosyal sınıfı, mesleği, lakabı, hayat tarzı hakkında çok önemli bilgiler edinilmiştir.

1.3. Konu İle İlgili Araştırmalar

Mezar taşları ülkemizde Türklerin bu topraklara gelmeden önceki mezarlara gösterilen ilgi kadar değer bulmamıştır.

Mezar Taşları ile ilgili aşağıda belirttiğimiz kaynaklar çeşitli kentlerde bulunan mezar taşlarının malzeme, teknik, tipolojik olarak incelenmesiyle oluşmuş çalışmalardır. Besni’ de bulunan mezar taşları ile ilgili herhangi bir çalışma henüz bulunmamaktadır.

Mezar taşlarıyla ilgili en eski çalışma kol ağası Mehmet Raif Bey’in (1863-1917) İstanbul’un Kadıköy semtindeki Ayrılık çeşmesi Mezarlığı’nda bulunan mezar taşlarını ayrıntılı tariflendirmesidir¹⁹.

Sadettin Nüzhet Ergun “İstanbul Meşahirine ait Mezar Kitabeleri” adlı eserinde, İstanbul mezarlarındaki önemli kişilerin mezarlarına dair bir çalışmaya girmiş, fakat bu araştırmanın ancak resimli ilk fasikülü yayımlanabilmiştir²⁰.

Necibe Saraçoğlu, “Türk Mezar Taşlarına Dair Araştırma” adlı eserinde mezar ve mezar taşı geleneğini incelemiştir²¹.

Mehmet Önder “Konya Mezar Folklorü” adlı eserinde Konya’daki mezar ve mezar taşı geleneğini ve Konya mezarlıklarında bulunan bazı tarihi mezar taşlarının kitabelerini tanıtmıştır²². Zeki Başar, Erzurum ilinin eski mezarlıklarını ve resimli mezar taşlarını anlatan bir çalışma yapmıştır²³.

Bu konuda, çalışmalara ışık tutacak, kapsamlı bilgiler içeren en önemli kaynak Beyhan Karamağaralı’ nın 1972 yılında yayınlanan “Ahlat Mezar Taşları” adlı kitabıdır. Bu çalışmada Ahlat mezar taşları tanıtılmadan önce, İslam’dan önce Türk mezar geleneği İslam’da ilk mezarın yapılması ve orta, batı ve doğu Anadolu mezar taşları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra 118 adet mezar taşı tanıtılmıştır²⁴. Metin Haseki, “Plastik Açısından Türk Mezar Taşları” adlı eserinde

¹⁹ S.Eyice, a.g.e., s.2

²⁰ S.N. Ergun, **İstanbul Meşahirine Ait Mezar kitabeleri**, İstanbul, 1932

²¹ N. Saraçoğlu, **Türk Mezarlarına Dair Araştırma**, İstanbul, 1947

²² M. Önder, **Konya Mezar Folkloru**, Konya, 1959

²³ Z. Başar, **Erzurum’da Eski Mezarlıklar ve Resimli Mezar Taşları**, Ankara, 1973

²⁴ B. Karamağaralı, **Ahlat Mezar Taşları**, Ankara, 1972

mezar taşlarını çeşitli dönemlere göre ve aralarındaki farkları da belirterek incelemiştir²⁵.

Nejat İşcan, “Anadolu’daki Mezar Taşı Süslemeciliği” adlı eserinde Konya, Ahlat, İstanbul, Edirne, Eskişehir ve Erzurum’daki mezar taşlarını genel olarak incelemiştir²⁶.

Musa Seyirci, Ahmet Topbaş, Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşlarını içeren ortak çalışmalarında yöredeki Türkmen mezar taşlarını tanıtmışlar²⁷. Burhan Oğuz ise “Mezar Taşlarında Simgelenen İnançlar” adlı çalışmasında mezar taşlarındaki motiflerin ikonografik anlamlarını ele almıştır²⁸.

Şehrazat Karagöz, kitabında Anadolu’da eski medeniyetlere ait çeşitli mezar şekillerini tespit edip bunlar hakkında bilgiler vermiştir²⁹.

Gül Tuncel yaptığı çalışmasında Batı Anadolu Bölgesindeki Camii Tasvirli Mezar Taşlarını incelemiştir³⁰. Murat Yüksel, eserinde Çukurova’daki Türk İslam Eserleriyle birlikte mezar taşlarını da inceleyerek önemli bilgiler vermiştir³¹. Hüseyin Türkmenoğlu ise “Mezar-Mezarlık ve Mezar Taşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” adlı eserinde 1989’dan önceki mezar taşı ile ilgili yayınları olarak önemli bir kültür ve sanat hizmetinde bulunmuştur³².

Semavi Eyice “Mezarlıklar” adlı makalesiyle mezar taşları konusundaki ilk makalesini kaleme almış ve başka makalelerde bunu takip etmiştir³³. Mehmet Önder, “Konya Mezar Taşlarının Şekil ve Motif Karakterleri” tipolojisini çıkarmış ve başlık çeşitleri konusunda bilgiler vermiştir³⁴.

²⁵ M. Haseki, **Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları**, İstanbul, 1977

²⁶ N. İşcan, **Anadolu’daki Mezar Taşı Süslemeciliği**, Eskişehir, 1980

²⁷ M. Seyirci- A. Topbaş, **Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşları**, İstanbul, 1983

²⁸ B. Oğuz, **Mezar Taşlarında Simgelenen İnançlar**, İstanbul, 1983

²⁹ Ş. Karagöz, **Anadolu’dan Mezar Stelleri**, İstanbul, 1984

³⁰ G. Tuncel, **Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları**, Ankara, 1989

³¹ M. Yüksel, **Çukurova’da Türk İslam Eserleri ve Mezar Taşı Kitabeleri**, İstanbul, 1989

³² H. Türkmenoğlu, **Mezar – Mezarlık ve Mezar Taşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1989

³³ S. Eyice, “Mezarlıklarımız”, **Türk Yurdu**, S. 242, İstanbul, 1955, s. 686- 688

³⁴ M. Önder, “Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Motif Karakterleri”, **Anıt**, S. 22-23, Konya, 1958, s. 6-16

H. Örcün Barışta makalesinde Eyüp Sultan Mezarlığındaki bazı çocuk mezar taşlarına yer vermiş³⁵, Azade Kar ise makalesinde eski Türk mezar taşı süslemeleri ve mezarlıkların maruz kaldığı tahribata değinmiştir³⁶.

Mezar taşları konusunda kapsamlı bilgiler aktaran Beyhan Karamagoralı makalelerinde, “Sivas ve Tokat’taki Figürlü Mezar Taşları”yla³⁷ “Narlıdere’deki Bazı Figürlü Mezar Taşları”nı incelemiş; ayrıca tarikat kökenli motifleri incelediği makalelerinde bu konuda detaylı bilgiler vermiştir.

Günümüzde üniversite dergilerinde ve resmi kuruluşların bültenlerinde mezar taşları konusundaki makaleler oldukça çoğalmış, bu günde hala tarihi mezar taşlarımız konusundaki inceleme ve araştırmalar devam etmektedir.

1.4 Besni’nin Tarihi

Besni ilçesi, coğrafi konum olarak Güneydoğu Anadolu’nun batı ucunda olan Adıyaman ilinin en batı kesiminde bulunur. Yörede yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar Besni’nin paleolitik çağın başından itibaren iskan edildiğini ortaya koymaktadır. Besni’deki Değirmen çayı Mağaraları, Elder Mağaraları, Göksu kenarındaki mağaralar ve benzeri yerler bu dönemlerde ıslah edilen yerlerdir³⁸. Yörenin yazılı tarihi M.Ö.2000 yıllarında Hititlerle başlar.

Bazı kaynaklarda Boğazköy Yazıtlarında yörenin Hitit egemenliğine I. Telepinus (M.Ö. 1525-1500) döneminde girdiği, Telepinus’un M.Ö. 1550 yıllarında urşu ve haşşu kentlerini yakıp yıktığı ve bu kentlerinde Adıyaman bölgesinde olabileceği belirtiliyor³⁹.

Besni sırayla Akatların, M.Ö. 15. yy’dan önce Hurilerin ardından Mitaniler’in, M.Ö. 14.yy’da Geç Hitit Devleti’nin egemenliğine girer. M.Ö. 1200’den sonra batıdan gelen yeni kavimler tarafından Hitit imparatorluğu yıkılınca

³⁵ H.Ö. Barışta, “Eyüp Sultan Mezarlığında Bazı Çocuk Mezar Taşları” **I. Eyüp Sultan Sempozyumu**, İstanbul, 1992, s. 172

³⁶ A. Akar, “Eski Türk Mezar Süslemelerine Dair” **Sanat Dünyamız**, S. 2, İstanbul, 1974, s. 1-16

³⁷ B. Karamagoralı, “Sivas ve Tokat’taki Figürlü Mezar Taşlarının Mahiyeti Hakkında” **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, C. 2, Ankara, 1971, s. 75-103

³⁸ M. Sucu, **Tarih, Kültür ve Medeniyet Diyarı Besni**, Ankara, 2006, s. 39

³⁹ M. Pekmezci, **Besni Bölgesi Tarihi**, İstanbul, 1997, s. 3

Bölgede Maraş'ta Gurgum, Malatya'da Meid (Milit-Melet – Melitene) adlı şehir devletleri kurulur.

M.Ö 1000 yıllarında yörede Kummuh Krallığı kurulur. Bazı kaynaklarda Besni'nin Keysun beldesi yakınlarındaki Kummuh Krallığından kalma Luvî Hiyeroglifleri ile yazılmış blokların ortaya çıkarıldığı, bloklar üzerinde Kummuh Tanrıçası Kubaba'ya bir masa ve taht bulunduğu belirtiliyor⁴⁰.

Besni'ye M.Ö. 708-605 yılları arasında Asurlular egemen olur. M.Ö. VII.yy'da Kuzeydoğudan gelen Saka-İskit Türkleri, M.Ö. 605'de Babiller, ardından Medler, M.Ö. 553'de Persler, M.Ö. 333-323 yılları arasında Makedonyalılar, M.Ö. 305 – 69 yılları arasında da Selevkoslar egemenlik kurarlar⁴¹.

Yöreye M.Ö. 69 – M.S.72 yılları arasında Kommagene Krallığı Egemen olur.

Kommagene Kralların soyu Makedonya, Axamenit, İran ve Selevkos soyundan gelmektedir. Bu nedenle Kommageneler doğu ve batı kültürlerini birleştirip sentez yapmışlar. Böylece bölgesel küçük bir devlet olarak, doğu ve batıdaki büyük devletlerin istilalarından korunmak için onlara hoş görünme ve yaranma politikası izlemişlerdir.

Kommogenlerin hududları Gerger'den başlayıp, K.Maraş ve G.Antep'e kadar uzanıyordu. Merkezi Samasata (Samsat) idi. Sofraz (Üçgöz Beldesi) dinsel merkezlerinden biri idi.

Yöre Kommogenler'den sonra Romalıların eline geçer. 395 yılında doğu Roma egemenliğine girer⁴².

Behesni, 670 yılında Muaviye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya girmesiyle Emevilerin eline geçer. Behesni o dönemde Kaysun'a bağlanır. Bagdat-Halep güzergahını takip eden ipek yolunun Besni'den geçmesi, Besni'nin önemini artırmış ve sık sık el değiştirmesine sebep olmuştur.

⁴⁰ M. Sucu, **a.g.e.**, s. 40

⁴¹ T. H Zeyrek, **Besni (Parala, Octacussum, Bahasna)**, İstanbul, 2006, s.10

⁴² M. Pekmezci, **a.g.e.**, s 43

758’de ise Halife Ebu Cafer Mansur zamanında bölgeye Abbasiler hakim olur. Abbasilerden sonra yöre Hamdanilerin eline geçer.

Besni 1085’de Anadolu Selçuklu Devletinin Kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın kumandalarından Buldacı Bey tarafından fethedildi.

Bu dönemde Besni Buldacı Bey idaresindeki Maraş Beyliğine bağlanır. Böylece günümüze kadar süregelen Türk hâkimiyeti dönemi başlar. Daha sonra yöreye Artuklular gelir.

Haçlı seferlerinin başlamasıyla kısa süreliğine el değiştirir. 1144-1230 tarihleri arasında Selçuklu – Artuklu – Eyyubi çekişmesine sahne olan bölge 1234 yılında Selçuklu hakimiyetine girer.

1250’ye doğru yöre Moğolların eline geçer. Moğollar Besni’yi istilaları sırasında Hülagü’ye yaptıkları yardımlardan dolayı Besni ve çevresi, 1261’de Kilikya Ermeni Kralı Hethum’a hediye edilir. Besni Türkleri bu Ermeni Kralına teslim olmayınca Besni kölesi Ermeniler tarafından kuşatılır. Daha sonra 1277 yılında Sultan Baybars Moğolları mağlup eder ve yöre Memlukların eline geçmeye başlar. Bu dönemde Besni kalesi sağlamlaştırılır ve şehir onarılır. Besni 1243 – 1368 tarihleri arasında Dulkadiroğlu Beyliği egemenliğine girer. Fakat bir süre sonra tekrar Memlukluların eline geçer⁴³.

Mısır seferi sırasında Halep’in fethinden sonra Ağustos 1516’da Besni kalesinin anahtarını Yavuz Sultan Selim’ teslim edilir. Besni sancak olarak temsil edilen Vilayet’ Arab’a bağlanır. 1560 yılında Malatya sancağına bağlanır. Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferine giderken takip ettiği Gölbaşı – Çelik – Belderven – Suvarlı Kösece’liden geçerek Fırat nehri boyunca güneye doğru devam eden muhteşem tarihi döşeme yolun kalıntıları hala bazı kesimlerde varlığını sapa sağlam devam ettirmektedir⁴⁴. Bu yol halk arasında İpek Yolu, Sarraf Yolu, Murad Yolu ve Bağdat Yolu olarak anılmaktadır.

Alaüddevle Bey öldükten sonra Memlukların Dulkadiroğlu beyliği tamamen Osmanlı nüfusuna girer ve burada Dulkadiroğlu Eyaleti kurulur. Eyaletin başına da

⁴³ M. Sucu, **a.g.e.**, s. 48

⁴⁴ M. Sucu, **a.g.e.**, s. 50

Şehsuvar Bey'in oğlu Ali Bey getirilir. Ali Bey ölünce Dulkadiroğlu beyliği tüm sancakları ile birlikte Osmanlı yönetimine dahil edilir. Osmanlı döneminde Besni'nin ismi Behinsi olarak geçmektedir.⁴⁵

Behinsi, Osmanlı yönetiminin ilk yıllarında Dulkadiroğlu eyaletine, Kanuni zamanında Maraş eyaletine, daha sonra da Malatya sancağına bağlanır. 1519 tarihli tahrir defterlerinde Besni'den “Vilayet-i Behinsi” olarak söz edilmektedir. Ayrıca merkezde 4 Müslim, 1 Gayrimüslim olmak üzere 5 mahalle belirtiliyor.

Behinsi 1849'da Hısn-ı Mansur' a bağlanır. Daha sonra yine Malatya'ya bağlanır.

Milli mücadele döneminde Besni düşman işgaline uğramaz. Besnililer işgale uğrayan Antep'in yardımına koşarlar. Antep'te bulunan Heyet-i Merkeziye Yıldırım Taburuna Besni' den giden gençler katılır. 1926'da Besni Malatya'dan ayrılarak Antep'e bağlanır. 1954'te yeni kurulan Adıyaman ilinin bir ilçesi olur⁴⁶.

1.5 Kültür ve Sanat Açısından Mezar Taşları

Ölülere mezar açmak ve mezarlar üzerine taş koymak, tarih öncesi devirlere kadar uzanan bir gelenektir. Türkler de bu geleneğe bağlı kalmışlar ve ona gereken önemi vermişlerdir.

Tarihin en eski dönemlerinden bu yana atalara duyulan büyük saygı nedeniyle mezarlara ayrı bir önem verilmiştir. Mezarlar iki dünya arasındaki kapı olarak düşünülmüş, ölenin geride bıraktıklarıyla ilişkisini kesmediğine, yaşantılarını olumlu veya olumsuz etkilerine inanılmış, bu inançta çeşitli milletlerde “Ölü Kültü” nün ortaya çıkmasına sebep olmuş, geride kalanlar kaya mezarı yapmayı veya mezarını süslemeyi bir görev bilmişlerdir⁴⁷.

Türkler özellikle Anadolu'ya geliş tarihlerinden 20. yüzyılın başlarına kadar geçen sürede, kendilerine özgü biçimlere ulaşan, plastik değer taşıyan, sanatsal ve sosyal anlayışla mezar taşları meydana getirmişlerdir.

⁴⁵ M. Taşdemir, XVI, Yüzyılda Adıyaman (Behinsi, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi, Ankara, 1999, s. 98

⁴⁶ M. Sucu, a.g.e., s, 55

⁴⁷ S.V. Örneş, Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsanesi, İstanbul, 1988, s. 93

İnsanlık tarihi boyunca bu dünyadan ayrılanlar, genelde dine dayandırılan çeşitli törenler, değişiklik usuller ve kurallar çerçevesinde dünyadan uğurlanmışlardır. İnsanların ölüyü yaktıklarını, yüksek tepelerde yırtıcı kuşlara teslim ettiklerini, ağaçlar üzerindeki odalara bıraktıklarını veya mumyaladıklarını kaynaklardan ve arkeolojik çalışmalardan öğreniyoruz⁴⁸.

İslam öncesi Türkler ölümlerini muayyen zamanlarda defnetmişlerdir. Yazın ölenleri sonbaharda otlar ve yapraklar sarardığı zaman, kışın ölenleri ise karın çekildiği ilkbaharda defneder üzerine taş dikerlerdi⁴⁹.

Bazen bu kitabeler ahşaptan da olabiliyordu, ancak ömrünün fazla olması nedeniyle daha sonra taş yazıtlarda değiştiriliyordu⁵⁰.

Mezar taşları taşıdığı tarihi bilgiler ve sembolik motifler içermesinin yanında bazı kişilerin duygularına da tercüman olmuşlardır⁵¹.

Türk tezyinatının tezahürlerini müşahade edebileceğimiz bin bir çeşit motif ve çiçek uygulamasını, Türk dili ve imlasının gelişim seyrini⁵² ve zaman içindeki isim ve kelime değişikliklerini, özellikle sülüs ve Ta'lik türünden satır ve istif uygulamalarıyla paha biçilmez eserleri⁵³ görebileceğimiz mezar taşlarına, İslamlık öncesi bir gelenek olarak ilk Moğolistan'ın Altay dağları çevresinde yapılan ve M.Ö. birinci bine ait olan mezar kazılarının da rastlanmıştır⁵⁴.

Orta Asya'nın Pazırık, Şıbe, Kızart, Kurçin, Alamişik, Noin – Ula Dağları gibi diğer bölgelerinde yapılan kazılarda da değişik büyüklükte Kurganlar bulunmuş ve bunların genellikle yüksek dağlara gömülen Hun prenslerine ait olduğu belirlenmiştir. Yükseklerde bulunan bu mezarların, içine süzülerek damlayan kar sularının, kurganın içinde donması neticesinde asırlarca kalabildiği anlaşılmıştır. Bu

⁴⁸ E.B. Şapolyo, "Türk Mezar Taşları", **Önasya**, S. 57, İstanbul, 1970, s. 10-11

⁴⁹ N. Diyarbekirli, "Türklerde Mezar Yapısı ve Defin Merasimleri", **Türk Kültürü Araştırmaları**, C. XXVIII S. 1-2, Ankara, 1992, s. 55

⁵⁰ C. Özer, **Edirne'de Osmanlı Dönemi Natürmort Süslemeli Mezar Taşları**, (Gazi Ün. Sos. Bil. Enst. BYLT), Ankara, 1993, s.9

⁵¹ A.Demir, "Bir Mezar Taşının Düşündürdükleri", **Tarih ve Toplum**, S. 74, Ankara, 1991, s. 40

⁵² M.M. Tayaç, "Türk Süsünde Çiçek", **Tarih Hazinesi**, S.9. İstanbul, 1951, s. 434

⁵³ M.H. Subaşı, "Mezar Taşları Üzerine", **Bülten**, S. 5, İstanbul, 1994, s.10

⁵⁴ S. Tanyeli, **Hüyük Altındaki Arkeolojik Sit Barındıran Tepe**, İstanbul, 1986, s. 106

sebeple taş ve toprakla örtülü mezarlarda kumaşlar, halılar, ahşap eserler ve hatta cesetler çürümeden zamanımıza kadar kalabilmişlerdir.

Dışardan bakıldığında yığma toprakla oluşturulmuş höyükler gibi görünen ve adına kurgan denilen bu mezarlar⁵⁵; içten ağaç kütüklerinin dikey ve yatay olarak dizilmesiyle kaplanan ve ölünün eşyalarıyla birlikte gömüldüğü⁵⁶ içi boyanarak süslenmiş, dışına ipek kumaşlarla kaplı tabutlar konulan ve duvarları çeşitli resimlerle süslü olan, toprak altındaki oda şeklindeki mezar hücreleridir⁵⁷.

İçine ölen kişinin “Dul” denen atı ve tüm hazinesinin konulduğu bu kurganların, tarihte Rus hazine avcıları tarafından çoğunun yağmalandığı bilinmektedir⁵⁸.

Bazı göçebe Türk kavimleri, ölünün şerefine mezarlara “Taş Nine” adı verilen ve ellerinde kadehler tutan heykeller dikeylerdirdi. Orta Asya’daki Arkeolojik çalışmalarda Han, Hakan, devlet büyükleri için kitabeli, resimli beş – altı metre yükseklikte anıtlar dikildiği, halkın mezarlarında ise daha sade, hatta yazısız taşlar kullanıldığı görünmüştür⁵⁹.

Şamanizm’i benimseyen Göktürk’lerin de Hunlar gibi Kurgan biçimindeki mezarlara, ölünün şerefine, üzerinde tarihi olaylar ve kişilerle ilgili anlatımların olduğu “Bengütaş” (ölümsüzlük taşı) denen büyük bir taş diktiklerini⁶⁰; bütün mal ve eşyalarıyla atını çukura doldurup, sonra çukurun üstüne topraktan kubbe gibi bir döşeme yaptıklarını, bu ölü hayatında adam öldürmüş ve cesur biriyse onun uşakları olması için⁶¹ kişinin hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar “balbal” adı verilen taş ve ağaçtan yapılmış heykelleri, onun anısına bu mezarın etrafına diktiklerini Orhun Kitabeleri’nden anlıyoruz⁶².

⁵⁵ G. Tuncel, “Türklerde Mezar Taşı Geleneğine Kısa Bir Bakış” *Nevruz*, S. 8, Ankara, 1996, s.16

⁵⁶ H.T. Dağlıoğlu, “Sanat Bakımından Mezarlar ve Mezar Taşları”, *I. Milletler Arası Türk Sanatları Kongresi*, C.1 İstanbul, 1962, s. 120-123

⁵⁷ B. Ögel, *İslamiyet’ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara, 1991, s. 57-82

⁵⁸ Ü. Hatiboğlu, *Anadolu’da Koç Koyun ve At Biçimli Mezar Taşları*, İstanbul, 1993, s. 37

⁵⁹ N. Saraçoğlu, *a.g.e.*, s. 35

⁶⁰ O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1999, s. 2-3

⁶¹ A. İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara, 1972, s. 178

⁶² A. Çay, *Anadolu’da Türk Damgası Koç – Heykel Mezar Taşları ve Türklerde Koç Koyun Meselesi*, Ankara 1983, s. 33

Önceleri, adına “balbal” denilen bu heykeller, ölünün hayatta iken öldürdüğü düşmanları tasvir eden heykellerdi, sonraları, galiba başka maksatlarda dikilmiş olsa gerektir; çünkü erkeği tasvir eden heykellerle yan yana kadın heykelleri de bulunuyor ki, bunların ölünün kendisinin veya yakınlarının heykelleri olması da mümkündür.

Yapılan kazılarda en son Kıpçaklar’a ait örneklerini bildiğimiz⁶³, kurganların yanı sıra Kök-Türk’lerde de kabir taşı olarak kullanılan koç heykelleri ve Kemek/Kıpçaklar kolundan Kırğazlar’ın eseri olarak başlıklı (börklü) insan heykelli mezar taşları bulunmuştur⁶⁴.

IX. yüzyıl Oğuz boylarının defin töreni de Göktürk’lerin defin merasimine çok benzemektedir. İbni Fadlan, Oğuzlar’ ın defin törenini şöyle tasvir etmektedir: “Onlardan biri hastalanırsa köleleri ve cariyeleri bakar, ev adamlarından hiç kimse hastaya yaklaşamazdı”. Evden uzak bir çadır dikip, hastayı oraya koyarlar ve iyileşinceye yada ölünceye kadar orada kalırlardı. Yoksul ve köle ölürse bazen onları kırlara bırakıp giderler, onlardan biri ölürse ev gibi büyük bir çukur kazılırdı. Ölüye ceket giydirirler, kuşağını kaşandırırılar, yanına kullandığı eşyalarla yayını koyarlar, eline kımız dolu tahta kadeh tutturulup, önüne kımız dolu tahta kap koyarlardı. Sonra çukurun üzerine topraktan kubbe gibi döşeme yapılırdı”⁶⁵.

Eski Türk mezar taşlarıyla ilgili bir diğer kaynakta Orhun vadisinde bulunan Kültigin, Bilge Kağan ve vezir Tonyukuk adına dikilen hatıra mezar anıtlarıdır. Kitabelerin çevresinde diğer akrabaların heykellerinin ve taşlarının bulunması, buranın bir nevi aile kabristanı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Budizm ve Mani dininin etkisinde olan Uygur Türklerinde gömü şekli değişmeye başlasa da, üstü kubbe ile örtülü mezar şekillerinde bir değişme olmamıştır⁶⁶.

⁶³ Barthold. W, “Türklerde ve Moğollarda Defin Meselesine Dair”, (Çeviren A. İnan), **Belleten**, CXI, S. 43, Ankara, 1947, s. 516

⁶⁴ M.F. Kırzioğlu, “Khazlar’ın Kazak ve Borçalı Boyları’ndan Oluşan Karapapaklar’da İnsan Heykelli Kabir Taşları Yapma Geleneği”, **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C. I, Ankara 1996, s. 285-286

⁶⁵ N. Diyarbakirli, “Türklerde Mezar Yapısı ve Defin Merasimleri”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, s. 55

⁶⁶ C. Keskin, **İstanbul’da Bulunan Osmanlı Dönemi Armalı ve Madalyalı Mezar Taşları**, (Gazi Ün. Sos. Bil. Enst. B.Y.L.T) Ankara, 2002, s.6

Atalarından böyle bir mezar kültürü alan Türkler, Göktürkler, Uygurlar ve diğer Türk boylarıyla bu kültürü nesiller boyu geliştirerek yaşatmışlardır. Uygurlarla ilk şeklini bularak İslamiyet'i kabul eden Karahanlılar'la türbe geleneğine de bürünen mezar ve defin kültürü Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar dönemimde de yaşatılmıştır.

Karahanlılar döneminden itibaren Türkler arasında İslamiyet dalga dalga yayılmaya başlayınca, Türkler'in mezar anlayışı ve geleneklerinde de değişmeler görünür. Türk çadırı şeklini andıran kurganların yerini, aynı plana yakın kümbetler almaya başlarken, İslamiyet'in tesiri sonucu, ölünün yanına kullandığı eşyaların konulması geleneğinin terk edilmeye başlandığı görünür.

Dini değişimin bir sonucu olarak, Şamanlık inancının yerini İslam düşüncesi almaya başlamış, bu düşünce toplumsal yapıya da nüfuz etmiştir⁶⁷. Türkler yeni dinlerini anlayışı çerçevesinde, ama eski dinlerinden de izler taşıyan mahalli mezar ve süsleme tipleri meydana getirmişler⁶⁸; inanç ve düşünce sistemlerine yeni bir yorum kazandırarak değişik tipte mezarlar yapmışlardır⁶⁹.

Böylece X. Yüzyıldan itibaren, on asırdan fazla devam eden Şamanlık devri kapanmış, İslam düşüncesi toplumsal yapıya nüfuz etmiş bu arada mezar taşı geleneği önemini kaybedip, durgun bir döneme girmekle beraber tamamen de yok olmamıştır. Gazneliler zamanında kendini tekrar hissettiren bu gelenek Selçuklularla Anadolu'ya taşınmıştır⁷⁰.

Ancak İslamiyet seçen Türklerdeki mezar geleneğinin değişmesine rağmen, kişilerin ölümsüzleştirilmesi ve mezarların anıtlştırılması düşüncesi silinmemiş, yaşadıkları bölgenin kültür ve inanç şartlarından etkilenecek yeni mezar tipleri ortaya çıkarmışlar, büyük ve önemli kişilerin mezarlarını anıtlştırma kültürü, günümüze kadar gelen diğer Türk devletlerinden devam etmiştir.

⁶⁷ B.Karamagara, **Ahlat Mezar Taşları**, s. 8

⁶⁸ M.O. Arık, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anatolia**, C.I, Ankara, 1967, s.58

⁶⁹ H. Özkan, "Erzincan Çayırılı ve Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşlarından Birkaç Örnek", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Kayseri, 2002, s. 607

⁷⁰ A.S. Açıkgözoğlu, **Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri**, İstanbul, 1995, s.2

Türklerde ölen kişinin öbür dünyada ihtiyacı olabileceği düşüncesiyle eşyalarıyla konulmasının bir tezahürü olarak Anadolu'nun bazı yörelerinde mezarların başına su, ekmek ve benzeri yiyeceklerin konulması Türk adet ve inançlarının günümüzdeki izlerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır⁷¹.

Erzincan ve Konya gibi yerleşim yerlerindeki bazı mezar taşlarında ok, yay, hançer, hayvan araç gereç figürleri bulunmaktadır. Kadınlara ait mezar taşlarında ise dokuma tezgâhı, çatal, ibrik, tepsi ile kandil motifleri görünür. Doğu ve batı Anadolu'da mezar taşlarına yapılan koyun, kuş, silah bitki ve benzeri betimlemeler ve kabartmalar eski Türk inançlarının etkisinden başka bir şey değildir⁷².

Bugün bile Sivas'ın bazı köylerinde eski Türklerde olduğu gibi ölüyle beraber onun sevdiği eşyalarının da gömüldüğü, Şanlıurfa'da ise yeni gelinlerin ziynet eşyaları ve gelinlikleriyle beraber gömüldüğü bilinmektedir⁷³.

Türkler birçok dini bağlantılı koşullara rağmen, Anadolu'ya gelmeleriyle birlikte, İslamiyet öncesi mezar geleneklerinden figürlü mezar taşı ve mezarlık sanatında büyük başarılar kazanmışlar, mezar taşlarına Şamanlık inancı kalıntılarını da katarak Türk toplumuna özgü bir mezar örneği yaratmışlardır⁷⁴.

İslamiyet'in hızla yayılmasıyla, İslam'ın sancaktarlığını yapan Türkler değişik kültürlerle ve çevrelerle karşılaşmanın bir sonucu olarak, değişik karakter ve süslerde mezar taşları yapmaya başlamışlar⁷⁵, Orta Asya alışkanlıklarını da katarak İznik, Ahlat, Bitlis ve Konya mezar taşı örneklerini oluşturmuşlardır. Bunun en canlı şahidi durumundaki Ahlat mezar taşlarının, biçim görünüm, önemli kişileri simgeleme ve kitabeleri yönünden Orhun Anıtları ile büyük paralellik içinde oldukları görülür.

⁷¹ N. Cıplak, Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler, **Türk Kültürü**, S. 474, Ankara 2002, s. 611

⁷² Haldun Özkan, "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Gelenegini Sürdüren Benzemeli Mezar Taşları", **Ankara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 15. Erzurum 2000, s. 35

⁷³ Y. Kafalat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara 1999, s. 133

⁷⁴ H.T. Dağlıoğlu "Mezar Folkloru", **Türk Folklor Araştırmalı Dergisi**, S. 311, İstanbul 1975, s. 81-78

⁷⁵ H.P. Laqueur, **Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, İstanbul, 1945, s. 2

Farklı kültür ve dini inanışlara açık olan Uygur Türklerinin buna paralel olarak gömü, biçiminde değişik dini inanışların da etkileri görülmüştür. Uygurlar buda dinini kabul ettikleri dönemlerde ölülerini, bir süre için Hint tesiri ile atları ve eşyaları ile birlikte yakmışlarsa da bu inanış fazla tutunamamıştır⁷⁶.

Türk boylarından olan Hanefi ve Sunni Karapapaklar da kabir taşlarını insan heykeli şeklinde yapmışlardır. Bilindiği gibi İslam dininde içki ve kumar gibi “ansab” denilen dikili taşlara tapmak yasaktır. Ama “tapınma” olmadığı zaman resim ve heykel yapılabileceği görüşüyle Selçuklu, Artuklu, Danişmetlü, Eyyübi vb. İslam-Türk devletleri kabartma insan resimli paralar kesip, mimaride canlı resimleri kullanmışlardır. Yüz-çehre belirtilmeden meslek ve tarikatı sembolize eden mezar taşı başlıklı bir heykel edasıyla yapıla gelmiştir⁷⁷.

İlk örnekleri Uygurlarda gördüğümüz, Haço ve çevresindeki “Stupa” adı verilen kubbe ile örtülü mezar anıtları⁷⁸ Türklerin Müslüman olmalarıyla Samanoğulları’ndan başlayarak anıtsal nitelikli gömüt yapılarına ve kümbetlere dönüşmüştür⁷⁹. XI. Yüzyıldan itibaren Anadolu da mezar kültlerine bağlı olarak mahalli özellikler taşıyan birçok kümbet ve mezar taşı yapılmaya başlanmış, fakat zamanla mezhep ve tarikatları sembolize eden işaretlerle şekillendirilmişlerdir⁸⁰. Bu şekilde Türk sanatının genel gelişim çizgisine paralel üslup değişiklikleri mezar taşlarına da yansımış, Türk dini tarikat sanatı olarak kendine yer bulmuştur⁸¹.

Türk mezar taşları toplumsal yapının görüş, düşünüş ve ekonomik gücüne paralel bir gelişim göstermiş, malzeme, mekân ve biçimlenmede sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisi kendini hissettirecek ölçüye ulaşmıştır. Bununla birlikte İslam tarihinin ilk devirlerinde İslam âlimleri bazı hadisleri göstererek mezar taşı yapımına karşı çıkmışlar, insanların mezarlara bakarak soylarıyla övünmelerine ve görkemli mezarlar yapmalarını cahiliye dönemi adetlerinden saymışlardır.

⁷⁶ N. Saraçoğlu, **a.g.e**, s. 8

⁷⁷ M.I. Kırızoğlu, **a.g.e**, s.296-297

⁷⁸ M.Cezar, **Anadolu Öncesi Türlerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul 1997, s. 75

⁷⁹ A. Güven, **XX yy Osmanlı Mezar Taşları**, (İst. ÜN. Sos. Bil. Enst. BÜT), İstanbul 1995, s.1

⁸⁰ M. Yıldırım, “Bektaşî Mezar Taşları’nda Dekoratif Sanatlar”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi** S. 8, Konya 1998, s. 195

⁸¹ B. Karamağaralı, “Sivas ve Tokattaki Figürlü Mezar Taşlarını Mahiyeti Hakkında”, **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, C.II, Ankara, 1971, s. 99

Genelde sosyal ve ekonomik durumu iyi kültürlü kişilerin oluşturduğu büyük yerleşim yerlerindeki bu anlayışı kırmış, köy ve kasaba gibi kırsal kesimde yaşayanlara göre şehir özelliğindeki yerlerde yaşayanlar sanatlı mezar taşı yapımına bir müddet daha devam etmişlerdir. Bir süre sonra mezarların kaybolması gerektiği yorumu Türklerin mezar taşı yapma geleneğine etki etmiş İslamiyet’le birlikte daha önce Orta Asya Türk Mezar Taşlarında görünen figür aktif elemanlar kaybolmaya başlamıştır, bunun yerini stilize edilmiş, hayvan ve bitki motifleriyle yazı yazılmış, yazılarda figürlere benzetilmiştir. Peygamber döneminden sonra geçmişte bazı grupların mezarların üzerine tümsek bile yapılmasına karşı çıkmalarına rağmen, peygamber mezarların kaybolup çiğnenmelerine karşı çıkmış, geçmişte uygulanan mezar geleneğine bile karışmamıştır⁸².

İslam anlayışının bazı kısıtlamaları Türklerin bazı evrensel konularda heykel yapmasına engel olmuş, tarih öncesinden bugüne kadar malzemeyi üç boyutlu olarak düzenleme tutkusu Türklerde ayrı bir uygulamayla; malzemenin verilerini gayet iyi bilen ve kullanan, sonsuz bir düzen ve biçim anlayışına sahip usta yetenekli eller, yaratıcı kafalar, taş gibi masif bir malzemeyi dantel görünümüne sokmuşlar, ancak 20. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan soyut plastik sanat anlayışını, tam heykel diyebileceğimiz bir formla günümüze sunmuşlardır⁸³.

Buna bağlı olarak Türk sanatkarları Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde figürlü resim ve heykel yapmaktan çoğunlukla kaçınmışlar, sanatkarlarının inceliklerini yazı ve bitkisel süsleme üzerinde göstermişler⁸⁴, yazıları ustanın zarif üslubunu da katarak mezar taşı üzerinde düz ve diyagonal şekilde yazmışlardır⁸⁵.

Mezar taşlarına çiçekleri salt süs olsun diye değil, kızlar kadınlar ve genç ölenleri belirtmek için nakş etmişlerdir⁸⁶. Heykel ve resim sanatlarını İslam

⁸² Y. Raghep, “İslam Hukukunda Göre Mezar Yapısı”, **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C. 1 Ankara 1996, s. 23

⁸³ M. Haseki, **a.g.e.**, s. 8

⁸⁴ C. Çağdaş “Kıbrıs’ta Osmanlı Devri Mezarlıkları Mezar Taşları ve Bu Taşlarda ki Sanat”, **Milletlerarası I. Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, Ankara 1971, s. 337

⁸⁵ H. Önkal, “Birgi Karaoğlu Camii Haziyesi Mezar Taşları”, **S. Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yılmaz Önge Armağanı**, Konya 1993, s. 135

⁸⁶ S.V. Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara 1979, s. 71-72

kurallarına göre sakıncalı sayılmayacak biçim ve ölçüde yansıtarak, Türk İslam sanatlarına yeni boyutlar kazandırmışlardır⁸⁷.

Anadolu'daki Türk mezar geleneği beylikler döneminin köprü vazifesi görmesiyle Osmanlılara geçmiş tabii olarak ana hatları itibariyle pek çok benzerliği de bu döneme taşınmıştır. Selçuklular, Beylikler ve erken Osmanlı çizgisindeki mezar geleneklerinin her birinin kendi çağ ve coğrafyası içerisinde, bir takım farklılıklarda ihtiva ettiği görünür.

Anadolu Selçukluları döneminde Sivas, Tokat, Konya, Eskişehir, Antalya, Diyarbakır, Ahlat gibi yerleşim merkezlerinde bir birinden ilginç mezar taşları yapılmıştır. Ama Anadolu'nun diğer bölgelerinde yapılan mezar taşları Ahlat mezar taşlarından biraz daha farklı ve boyutları biraz daha küçüktür. Türk mezar taşları dini yasaklarla yeni kalıplara bürünmüş, figüratif süslemelerle zenginlik kazanmıştır. 1308'de Anadolu Selçuklu devleti parçalanıp beyliklere ayrılmış, ama mezar taş süslemeciliğindeki zenginlik devam etmiştir⁸⁸.

Selçuklu döneminde, bölgesel özellikler dikkate alınarak bakıldığında Doğu Anadolu'nun zengin bir mezar taşı geleneğine sahip olduğu görülmektedir. Bölgedeki en önemli mezarlıklar dönemin kent merkezi olan Ahlat'tadır. Ahlat'ın o dönemdeki önemini yansıtırcaasına büyük ölçüleri ve zengin süsleme özellikleri taşıyan mezar taşları dikkate değerdir. Çatma lahit şeklinde ve şahidesiz sandukalar şeklinde farklı biçim gösteren mezar taşlarının şahideli olanlarında, geometrik desenlerde kandiller önemli süsleme öğeleridir.

Erciş'te bulunan Çelebi Ağa mezarlığı'ndaki Selçuklu dönemine ait mezar taşlarında da ana süsleme olarak kandil motifiyle geometrik desenler madalyonlar, Rumi ve palmetlerden oluşan kompozisyonlar yer almaktadır. Süslemelerde eğri kesim tekniği kullanılması Orta Asya geleneğinin bir devamı olarak düşünülmektedir⁸⁹.

⁸⁷ A.R. Önder, "Mezar Taşlarında Halk Kültürü", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. 5, Ankara 1987, s. 278

⁸⁸ M. Haseki, **a.g.e.**, s. 8

⁸⁹ A. Uluçam, "Erçiş Çelebibağındaki Mezar Çeşitleri", **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, Van, 1995, s. 85

Doğu Anadolu da önemli bir grubu da koç, koyun ve at şeklindeki mezar taşları oluşturmaktadır. Kültigin mezar külliyesinin giriş kısmının her iki tarafında mermerden yapılmış iki adet koç heykelinin bulunması bu bölgeyle bağlantı kurulması açısından önemlidir. 14. yüzyıldan itibaren görülen bu taşların, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan Akkoyunlu ve Karakoyunlu’lara ait olduğu düşünülmektedir⁹⁰. Azerbaycan ve İran sınırları içinde kalan güney Azerbaycan bulunan bu tür taşların kahramanlık sembolü olarak yapıldığı düşünülmektedir⁹¹. Üzerinde figürlü ve figürsüz çeşitli süsleme öğelerinin bulunduğu bu mezar taşlarına aynı zamanda Baku ve eski Türk şehirlerinden olan Tiflis ve tarihi Revan gibi merkezlerde de rastlanmıştır. Hatta bazılarında haç resmi konulmuştur. Bu tip mezar taşlarının bazılarının buralarda bulunmasının nedeni, ya Türk kültürün Ermeni ve Gürcülere etkisinden ileri gelmekle ya da Hristiyanlaştırılan Türklerin kendi geleneklerini sürdürmesi sonucu ortaya çıkan yapıtlardan kaynaklanmaktadır. Ama kökenlerinin Orta Asya’ya kadar uzandığına dair kesin ve net belgeler bulunmaktadır⁹².

Selçuklu döneminin mezar taşları açısından önemli bir merkezi olan Konya’daki mezar taşlarını ise şahideli ve sandukalı olarak ayırmak mümkündür. Bu mezarların çoğunluğu mermer başta olmak üzere, ya “sille taşı” denen sarımtırak kahve renkli tüften; ya da beyaz veya krem renkli bir çeşit kalker olan “göden taşı” yapılmıştır.

Akşehir mezar taşlarını ise sandukaların yanı sıra kadın ve erkek figürleri ve yaşamdan alınan sahneler süslemektedir⁹³.

Mezar taşlarında ve bazı mimari yapıların girişlerinde görülen figürlerin kökleri eskilere dayanmaktadır. Özellikle Orta Asya’da güçlü hayvanlara olan hayranlık onlar gibi kuvvetli olma isteğini doğurmuş, bu tür betimlemelerde insanlar kendini bu güçlü hayvanların yerine koymuştur. Orhun abidelerinde Kutlugin anıtının doğu tarafında yer alan metinde: “Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu kurt

⁹⁰ N. Diyarbakirli “Orhun” **Tarih ve Medeniyet**, S. 1, Ankara 1994, s. 53

⁹¹ F. Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, Ankara 1990, s.59

⁹² N. Diyarbakirli, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul 1969, s. 202

⁹³ Ş. Yetkin, “**Yeni Bulunmuş Figürlü Mezar Taşları**, (Y.Ü. Sos. Bil. Enst. BYLT)”, Ankara 1955, s. 97

gibi imiş, düşman koyun imiş” ifadesinden yola çıkarak Türklerde bu figürlerin tasvir unsuru olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır⁹⁴. Ancak taşlar üzerinde bulunan bu hayvan resimlerinin, ölen kişinin bağlı bulunduğu Türk boyunun damgası olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

Anadolu Selçukluları devrinde mezar taşları, genelde mermerden ve sanduka şeklindedir. Ama müstakil mezar taşı örneklerine de rastlanır⁹⁵. Anadolu Selçuklularına kadar gelen resimli Müslüman mezar taşlarının en eskisi H. 709-1310 tarihli, Kırşehirli Halil Oğlu Osman’a aittir. Ankara ve Konya’da bulunan kadın çocuk ve erkek tasvirleriyle süslü mezar taşları da Osmanlı hâkimiyetinden önceye rastlar ve yoğun Selçuklu süslemesinin yerini sadelik alır⁹⁶.

İslam ülkeleri arasında mezar taşı tiplerinin çeşitliliği, ölçüleri ve süslemesi bakımından Anadolu’nun ayrı bir yeri vardır. Yüzyıllarca, değişik kültürlerle zemin olan ve Türklerin yerleşmeye başladığı yüzyıllarca da hâkim olan teknik ve kültürel yapı, Anadolu mezar taşlarının İslam dünyasındaki özel yerini ortaya koymuştur⁹⁷.

Büyük çoğunluğu mermerden yapılan prizma şeklindeki Selçuklu ve Beylikler dönemi Sandukalar⁹⁸, alçak bir kaide üzerine oturtulan, yükseldikçe daralan, dikdörtgen prizmaların üst üste konmasından oluşur. En üst kısmı silindirik, üçgen veya dikdörtgen şeklinde bir yapı olan bu dönem sandukalarında⁹⁹ Selçuklu döneminin ilginç özelliklerinden olan yoğun realist çiçek, bitki ve hayvan süslemeleri doruk noktadadır¹⁰⁰.

Osmanlı devrine gelindiğinde 15. yüzyıldan itibaren Selçuklu Beylikler döneminden tanıdığımız sandukalar, yavaş yavaş kaybolarak bu dönemde yerini çoğunlukla baş ve ayak taşı arasında yerleştirilen lahitlere¹⁰¹, veya bu tipin benzer ve alt gruplarından olan ve bütün süsleme unsurlarını üzerinde barındıran baş ve ayak

⁹⁴ Ç. Çelik, **Bitlis Güraymak’taki Mezar Taşları**, (Y.Ü. Sos. Bil. Enst. BYLT), İstanbul 1985, s. 97

⁹⁵ M.Z. Oral **a.g.m.**, s.14

⁹⁶ S. Eyice, “Kırşehir’de H. 709-1310 Tarihli Tasvirli Bir Türk Mezar Taşı”, **Reşit Arat İçin Armağan**, Ankara 1966, s. 215

⁹⁷ S. Başkan, “Kültür Mirası Olarak Tarihi Anadolu Mezar Taşları ve Mezar Taşlarına bir Örnek Ahlat”, **Türk Sanatı üzerinde Denemeler**, İstanbul 1990, s. 43

⁹⁸ R. Zeybek, **Denizli Kabristanlığında XVIII. Ve XIX. Yy’dan kalma Mezar Taşlarının Tahlili**, (Sül. Dem. Ün. Sos. Bil. Enst. BYLT) Isparta 2001, s. 12

⁹⁹ M. Önder **a.g.e.**, s.6

¹⁰⁰ N. İşcan, **a.g.e.**, s.24

¹⁰¹ S. Başkan **a.g.m.**, s. 44

hece taşlarına bırakır¹⁰². Lahit mezarlar, içine ölünün yerleştirildiği özel sandukalar olup, pişmiş toprak, kesme taş veya mermerden yapılabildiği¹⁰³ gibi tek parça taştan oyularak ta yapılabilmektedir.

Hemen hemen bütün İslam ülkelerinde her çağdan veya çok sanat değeri olan mezar süslemeleri vardır ama Osmanlılarda daha ileri boyutlardadır ve realist bitki süslemeleri batılılaşma döneminde en gelişmiş şekildedir¹⁰⁴. Öyle ki mezar taşları plastik açıdan değerlendirildiğinde adeta soyut anlayışta birer heykel gibidirler¹⁰⁵.

Muhtelif asırların sanat tarihini yazmamıza yardım edecek olan mezar taşları, geçmiş yüzyıllarımıza ait folkloruna, etnografik değerlere biçim ve süslemelerle hat sanatına ışık tutabilecekleri gibi estetik duyguları da aksettirecek güçtedirler¹⁰⁶.

Taşıdıkları bölgesel süslemeleriyle Türk İslam hat sanatının zengin ve çeşitli örneklerini, belki de adını bile duymadığımız hattat ve ustalarla bize ulaştıran mezar taşlarını¹⁰⁷, tarihi mekânları ile beraber değerlendirmeli gelecek kuşaklara geçmişin sanat ve kültür mirasını tarihi çerçevesiyle birlikte aktarmalıyız¹⁰⁸.

Hat sanatımızda en güzel takip edebileceğimiz ve hat örnekleri bulabileceğimiz yerlerden biri de eski mezarlıklarımızdır. Adeta halka açık, anlayan anlamayan herkes için bir sergi bir yazı müzesi durumundaki mezarlıklarımızda Türk Hattının en önemli, en güzel örnekleri arasında asırlardır sergilenmektedir.

Kuran’da putperestliğin ret edilmesi Hadis kaynaklarınca kesinlikle resim ve heykelin yasak olduğu biçiminde yorumlanmasına yol açtığından, canlıların resimlerinin yapılması, Allah’ın yaratıcılığına ortak koşmak olarak görülmüş, yalnız

¹⁰² H. Çetin, “Bozyazı’da Sonun Başlangıcı”, **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C. II. Ankara, 1986, s. 113

¹⁰³ B.N.Efe, **Mezar Taşlarında Plastik Düzen**, (M.Ü. Sos. Bil. Enst. BYLT), İstanbul 1995, s. 9

¹⁰⁴ H.P. Laquer, “Osmanlı Mezar Taşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler”, **Hacettepe Üniv. Suut Kemal Yetkin’e Armağan**, Ankara, 1984, s. 263

¹⁰⁵ Ö. Özcan, **Ahlat Anadolu Selçuklu Mezar Anıtlarının Çizgisel Analizi**, (Anadolu Ün. Sos. Bil. ENst. BYLT) Eskişehir, 1993 s. 7

¹⁰⁶ N. Eren “Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları”, **Türk Etnografya Dergisi**, s. XVIII, Ankara, 1982, s. 155

¹⁰⁷ M. Yüksel, **Çukurova’da Türk İslam Eserleri ve Mezar Taşı Kitabeleri**, İstanbul, 1989, s. 2

¹⁰⁸ Ş. Başkan, “Karamanoğulları Dönemi Konya Mezar Taşları Üzerinde bir inceleme”, **Türk Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1990, s. 136

cansız nesnelerin ve bitkilerin yapımına izin verildiğinden, canlı varlıklar İslam sanatçıları için sadece bir esin kaynağı olarak kalmıştır.

Bu durum İslam dünyası da değişik sanat anlayışlarını ortaya çıkmasını sağlamıştır. Diğer İslam sanatkârları gibi Türk hattatları da bütün kudret ve heyecanlarını yazı ile ifade etmişler, bu emeğin sonucu olarak çeşitli sanat dallarında olduğu gibi mezar taşlarında da yazının bir sanat dalı olarak gelişmesine yol açmışlardır. Kitabe yazımıyla bir çeşit süsleme elemanı olarak kullanılması sonucu, mezar taşı şahidelerinde kitabe metinleri kadar hat da önemli olmuştur¹⁰⁹.

Ülkemizde genel olarak mezarlıklardaki her mezar taşında sanatlı yazıya rastlanabilir. Bilhassa Osmanlı yazıya ayrı bir önem verdiği için Osmanlı Mezar taşlarında kitabe ve hüsni hattın ön plana çıktığı görülür. Ama kitabelerde ki yazılar kadar yazı kaliteleri de değişkendir. Çoğu önceden oluşturulan şablonlarla yazıldığı için, taşların kitabeleri bir birleriyle benzerlik göstermekte, bazen okuma – yazma bilmeyen taş ustaları tarafından yazıldığı için, yanlışlıklarla karşılaşabilmektedir¹¹⁰.

Buna rağmen mezar taşları gerek yazıları gerekse tezyinat ve şekilleri itibariyle Türk taş oymacılığını mühim bir şubesini teşkil eder. Güzel bir mezar taşının yapımında, hattat, nakkaş ve taş ustasının emeği bulunur. Fakat çeşitli metotlarla, hattatın yazdığı yazıyı kitabeye kabartma usulü çelik kalemle oymak taşçının işidir. Bunun için hüsni hattın tam ölçüleriyle taşta sergilenebilmesi, hattat kadar taş sanatkârlarının kabiliyeti ile de alakalıdır.

İslamiyet'in figüratif açıdan resim ve heykel dalındaki bazı kısıtlamaları, yazının bir sanat dalı olarak doğma ve gelişmesine yol açmıştır. Küfi, nesih, sülüs ve talik mezar taşları üzerinde en çok kullanılan yazı çeşidi olmuştur. Bunlardan kufi dik, köşeli ve sert karakterleriyle: sülüs sert köşelerin yerini eğrilere bırakan hareketli görünümü dikey olarak uzanan elemanları, istifli ve girift çeşitleriyle; nesih sülüsün daha sade yazımıyla; talik ise dikey elemanların abartılı olarak uzatılması ile dikkati çekmektedir¹¹¹.

¹⁰⁹ C. Özer, **a.g.e.**, s. 10

¹¹⁰ A.S. Açıkgözoğlu, **a.g.e.**, s. 15

¹¹¹ M. Haseki, **a.g.e.**, s.36

Mezar taşları, Türk Dili ve Edebiyatı'nın en önemli kaynaklarından biridir. Nazım ve nesir şeklindeki ifadelerle mezar taşları, yapıldığı dönemin dünya ve ahiret görüşünü, dil ve ifade özelliklerini en güzel şekilde yansıtır. Türk dilinin asırlara göre seyrini, hatta daha kısa dönemlerde kazandığı özellikleri birer edebi kaynak olan mezar taşlarında bulabiliriz.

Ayet, hadis, vecize, atasözü, nesir, şiir, temenni, dua v.s gibi birçok söz mezar taşlarının dili olmuştur. İnsanlar bir birleriyle yarışmasına güzel ifadeler, şiirler ve o dönemin felsefi özelliklerini yansıtan düşünceleri kitabelerde kullanmışlar, ölüm gibi insanları fazlaca duygulandıran bir olay karşısında bile, hislerine mezar taşları tercüman olmuştur. Mezar taşları görüntü ve kitabeleriyle insana ölümü hatırlatıp, doğru bir hayat yaşantısı gerektiğini anlatan etkili ve başarılı bir hatip vazifesi görmüşlerdir.

Mezar taşı kitabeleri Türk dili ve imlasının gelişim seyrini zaman içinde isim, yer adı ve kelimelerdeki değişiklikleri, en sağlıklı biçimde görebileceğimiz kaynaklardan biridir. Kitabelerde yer alan metinler dilimizin uğradığı değişim ve gelişleri halk ve meslek gruplarına göre ifade değişikliklerini, hangi devirlerde sade ifadelerle, hangi dönemde ağdalı anlatımlara yer verildiğini yansıtabilirler¹¹².

Türklerde hangi dillerin kullanıldığı, Türk dilinin yazı rakam ve kelime olarak uğradığı değişiklikleri yerleşim yerlerine hangi adların verildiğini, günümüzdeki isimlerle geçmişte kullanılan ve coğrafyaya göre değişen kadın – erkek isimleri arasındaki farkları mezar taşlarında bulmak mümkündür.

Dünden bugüne birçok tarihi bilgiye arşivlik eden mezar taşı kitabeleri tarihi yönden sundukları bilgiler dışında¹¹³ edebi ve folklorik özellikleriyle içinde bulundukları toplumun da sosyo – kültürel yapısını yansıtan, milletimizin geçirdiği kültür safhalarını aktaran, birinci elden kaynak durumundadırlar¹¹⁴.

Orta Asya'dan gelen türlü adetleri çeşitli coğrafyalara taşımamıza yardım eden Türk mezar taşları, zamanla Türk Sanatı ve süslemelerinin sınırlarını aşmış,

¹¹² A.S. Açıkgözoğlu, **a.g.e.**, s. 14

¹¹³ B. Çeçener “Üsküdar Mezarlıkları Türbeleri ve Hazineleleri”, **TTOK Belleteni**, S. 491, 328, İstanbul, s. 18

¹¹⁴ R. Gün, “Mezar Taşı Kitabelerindeki İmzaların Referansı Sorunu Samsun – Çarşamba, Rıdvan Paşa Camii Hazinesi'ndeki İki Mezar Taşı Örneği, **İstem**, S.1, Konya, 2003, s. 151”

doğrudan doğruya eski Türk gelenek, adet ve inançlarının izlerini, hatıralarını yansıtan, canlı medeniyet tarihi belgeleri niteliği olmaya başlamıştır.

Mezarlıklar ve mezar taşları bulunduğu yerleşim yerinde, kimlerin yaşadığı ile hangi dinden ve mezhepten insanların bulunduğu açıklandığında araştırmacılara önemli ipuçları sunarlar.

Ölen kişiler, ailesi, aşireti, vilayeti, işi nerede ne zaman öldüğü ve daha birçok bilgileri içinde taşıyan bir ansiklopedi sayfası konumundaki mezar taşları, taş biçim veren eller şekillendiren tesirler ve türlü sanatlarımızı aksettirmeleri nedeniyle, adeta başka nüshası olmayan birer biyografi belgeleridir¹¹⁵.

Coğrafi isimleri, mülki bölümleri, Türklerin hakim olduğu toprakları, tarihe mal olmuş ama bugün bulunmayan ve değişik isimlerle devan eden bazı teşkilat ve müesseseleri bildirmesi, sanat ve sanatçıları, tezkirlere geçmemiş divan şiirlerini tanımamış hattatları, musiki konusunda uzman ve önemli kişileri bildirmesi, tarihi şahsiyeti bulunan insanları ve dönemin hastalık ve ölüm nedenlerini anlatmasıyla mezar taşları paha biçilmez tarihi vesikalarımızdır.¹¹⁶

XI. yüzyılın ikinci yarısından sonra Anadolu yeni bir kültüre kapılarını sonuna kadar açmış, Türk kültürü, bölgesel özellikleri de benliklerinde eriterek mezar taşı geleneğinin tüm Anadolu’da yaygın hale gelmesine ve kendine özgü biçimlere ulaşmasına öncülük etmiştir.

Anadolu’da bulunan mezar taşları, arada çağlar boyu yaşamış çeşitli toplumların kültürlerin bir sentezi olarak oluşmuş ve biçimlenmiştir. Türkler Anadolu’ya gelmeden önce de birçok kültürlerle, özellikle Çin, Hit ve İran kültürleriyle karşılaşmış ejder gibi küçük bazı sembolik nitelikli stilize motifleri kendi süsleme unsuruna katmış, bununla birlikte Türk Süsleme Sanatları Anadolu’da kendine özgü biçimlere ulaşmış, aldığı etkilerin izlerini kendine özgü kültür damgalarıyla gölgelemeyi başarmıştır¹¹⁷.

¹¹⁵ Ç. Gülersoy, “İstanbul Tarihinin Mezar Taşları”, **TTOK Belleteni**, S. 49/328, İstanbul, 1975, s.2

¹¹⁶ H.T. Dağlıoğlu, “İstanbul Mezar Taşları”, **Yeni Türk Mecmuası**, S. 29, İstanbul, 1935, s. 1839

¹¹⁷ M. Haseki, **a.g.e.**, s. 41

Anadolu’da Türk kültürü hakkında bilgiler vermesinin dışında plastik yapı açısından da heykeltıraşlıkla aynı özellikler içeren erken tarihi mezar taşları¹¹⁸, taş ustalarının, her heykeltıraş gibi çelik kalemi ve çiçekçiyle taşı heykel misali işlemesiyle güzellik kazanmış, âlimler, şairler, devlet adamları, kahramanlar, sanatkârlarla ve birçok insanın adeta bir hal tercümesi durumundadırlar¹¹⁹. Süslemeli, serpuşlu, nakışlı ve işlemeli mezar taşlarında, çoğu zaman meşakkat ve sabır dolu çalışmaları neticesinde, nasıl bir aşka ve gayrete sahip olduğu konusu da hayrete düştüğümüz taş ustalarının imzası dahil bulunmaz¹²⁰.

Türk sanatında Lale devriyle birlikte görülmeye başlayan batı etkisi, sosyal yaşamı olduğu kadar Türk Sanatını da etkilemiş¹²¹ Selçuklulardan başlayarak Osmanlılara zirveye ulaşan Türk süsleme sanatları, bu devirler arasında çok güzel gelişme göstermiş, ancak Avrupa’nın etkisiyle son dönemde barak üslubunun baskısı altında kalmış¹²² XVIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren mezar kitabesinin şekil ve içerik yönünden uğradığı değişiklikler, mezar taşlarında değişmesine yol açmış, ananevi süsleme ve süs unsurlarının yerini, yavaş yavaş İslam dışı kültür çevrelerinden alınmış elemanlar doldurmaya başlamıştır¹²³.

Osmanlı devri mezar taşlarını Selçuklu ve Beylikler devri mezar taşlarından ayıran çeşitli sanat özellikleri vardır. Bunlardan biri Osmanlı mezar taşlarının Selçuklu ve Beylikler devri mezar taşlarına göre, ağır başlı ve formların net oluşu¹²⁴, figürafit elemanlara hemen hemen hiç yer verilmemesi, diğeri ve en önemlisi de 16. yüzyıldan itibaren mezar taşlarına işlemeye başlayan ve klasik devirde sıkça kullanılan daha sonraki dönemlerde ise Osmanlı mezar taşının ayrılmaz bir parçası haline gelen serpuşlardır¹²⁵. Diğer yönden Osmanlı kabirlerinin hemen hepsi mermerden yapılmıştır ve yassı ince formdadır.

¹¹⁸ H.Ö. Barışta, **a.g.m.**, s.172

¹¹⁹ E.B. Şapolyo, **a.g.m.**, s. 10

¹²⁰ C. Burak, “Ol Tac-ı Zerrin Başına”, **TTOK Belleteni**, S. 49328, İstanbul, 1977, s. 12

¹²¹ E. Daş “Çeşme Mezarlığı’ndaki Mimari Tasvirli Mezar Taşları”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S. VIII, İzmir, 1996, s. 21

¹²² M. Hikmet “Mezar Taşları”, **Türk Yurdu**, S. 197/3 İstanbul, 1928, s. 50

¹²³ H.P. Laqueur, “Mezar Taşlarında Harf Devrimi”, **IX Türk tarih Kongresi**, CIII, Ankara, 1989, s. 1379

¹²⁴ M. Haseki, **a.g.e.**, s. 27

¹²⁵ M. Hikmet, **a.g.m.**, s. 46

Erkek kabirlerinin başlığı ise katibi ve onun alt versiyonları şeklindeki tiplerden oluşur¹²⁶.

Bu yüzyıldan sonra Osmanlı Batı Türklüğünde mezar taşları insan suretini andıran kendine mahsus bir özellik kazanmış ölen kişini dini kimliğini veya sınıfını belirten sembollerden başlık, adeta mezar taşına damgasını vuran bir unsur haline gelmiş, ama Selçuklu ve Beylikler döneminde rastlanan mezar taşı örneklerindeki gibi heykelimsi serpuşlarda insan çehresi işlenmiştir¹²⁷.

Başlıklar bir milletin veya bir sınıfın alameti olarak kullanılageldiğinde dini ve milli bir gelenek haline gelmiş¹²⁸, ama sosyal hayatın bir yansıması olarak yapılan, bazen yok pare, bazen de yere yerleştirilerek dikilen Osmanlı dönemi kavuk ve başlıkları¹²⁹ sadece erkekler için yapılmış ve bu başlıklar, şahide üzerinde bulunan kitabeyi okumadan ölünün cinsiyetini belirlenmesi kolaylığını sağlayan bir sembol olmuştur¹³⁰.

Bu semboller yardımıyla serpuşlarına bakarak bir kadınla bir erkeği veya kendine serpuş yapılmayan küçük bir çocuğu, bir din adamıyla bir esnafı ayırmak mümkün olmuş¹³¹ bu yolla kavuklu vezir mezar taşları, Çapalı Kaptan-ı Derya taşları, hokka ve divitli hattat mezar taşları birbiriden ayrılmış, öyle ki sarıklı ilmiye taşları destalarının sarılış şekline göre tarikat ehline ait sikkeli ve tac-ı şerifli mezar taşları da fes veya başkalarının şekline göre farklılık arz ederek, zamanın tüm tahripel etkisine rağmen günümüze kadar kalabilmişlerdir¹³².

Ülkemizde halkın çoğunluğunun yüzyıllar boyu başına giydiği milli başlıkları sabit bir şekilde muhafaza ettiği söylenemez. Doğa, iklim, dini tesirler veya başka uluslara münasebetler, halk kıyafetlerinin olduğu gibi baş giyimlerini de etkilemiştir.

¹²⁶ N. K. Ferrari, “Saraya Bağlı Bir Cami ve Hazinesi Kırım Hanlığının Payitahtı Bahçesaray’daki Han Saray’ın Hazinesi”, **Belleten**, C. LXIV, S. 5246, Ankara, 2003, s. 381

¹²⁷ T. Baykara, “Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşı”, **Vakıf Haftası**, Ankara, 1993, s. 127- 128

¹²⁸ M. Önder, **Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Motif Karakterleri**, Konya, 1958, s. 13

¹²⁹ A. Ulucam, **Eski Erciş Çelebibağı Mezarlığı Mezar Taşları**, Ankara, 2000, s. 9

¹³⁰ R. E. Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, Ankara, 1967, s. 115

¹³¹ H. Aksu, “Kaptan İbrahim Paşa Hazinesi”, **Semavi Eyice Armağanı**, İstanbul, 1992, s. 236

¹³² M. O. Bayrak, “Eski Mezar Taşları”, **Tarih ve Toplum**, C. IV, S. 19, İstanbul, 1985, s. 23

Ortadoğu İslam ülkelerinin aksine serpuş ve sarıklar, Türk giysisinin temel unsuru ve süsü olmuş, Orta Asya Türk Boyları da keçe benzeri başlıklarına bazen dokuma kumaşlardan, bazen de deriden bir sarık sararak giymişlerdir¹³³.

Aralarındaki benzerlikler nedeniyle, aynı usta elinden çıktığını söyleyebileceğimiz Osmanlı mezar taşlarında, serpuşlar usta hataları nedeniyle her zaman uygun kişiye dikilmeyebilir. Mezar sahibi kitabesinde Bektaşî yazmasına rağmen fes şeklindeki bir serpuş taşıyor olabilirler¹³⁴.

Diğer yandan gerçek hayatta renk değişiklikleri gibi küçük farklarla bir birinden ayrılabilen başlıkları mezar taşlarında aynı kolaylıkta seçilmemekte, farklı mesleklerin başlıkları ayrılmış gibi görünebilmektedir. Ne var ki şimdiye kadar yazılı kaynaklara dayanarak başlıklar arasındaki farkları ortaya koyan başlı başına bir çalışmaya rastlanmamıştır¹³⁵.

Türkler başlıklara şekillerine göre ayrı ayrı isimler vermişlerdir. Tepesi sivri ve koni şeklinde olanlara külah yuvarlak ve şişkince olup üzerine bez sarılanlara kavuk, silindir şekillerindekilere sikke, tam başı örtecek kadar küçük ve kafanın şeklinde itibak edenlere ise takke denilmiştir. Serpuşların etrafına sarılan destarlara da; kollavi, selime, mücevveze, dardağan gibi isimler verilmiş, bu destarlar, düz, burma, hüseyini, katibi, lamelif, horasani, örfi, celali, simidi ve kafesi şekillerinde sarılmışlardır¹³⁶.

Anadolu'nun değişik bölgelerindeki farklı toplum mozağini yansıtan serpuş çeşitleri sosyal ve coğrafi koşullara göre değişiklikler arz ederek farklı formlarda karşımıza çıkmasına rağmen¹³⁷ Osmanlının son dönemlerinde fes devrimi ile bu zenginlik yerini fes çeşitlerine bırakmış, ama Osmanlı Dönemi şahidelerinde kadın

¹³³ M.H. Gür, "Türklerde Baş Giyimleri ve Sarık", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, s. 341, İstanbul, 1977, s. 7339

¹³⁴ H. Abraş, "Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları", **Sanat Tarihi Dergisi**, S. XII, İzmir, 2003, s. 21-22

¹³⁵ H. Çal, "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşları'nda Başlıklar", **III Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul, 1999, s. 207

¹³⁶ C.E Arseven, "Serpuş", **Sanat Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, 1983, s. 1789

¹³⁷ O. Koloğlu, **İslam'da Başlık**, Ankara, 1978, s. 11

mezar taşları basit veya sivri kemerli yapılarıyla ve çiçekli süslemeleriyle değişiklik göstermeden hep birbirine benzer özellikler göstermişlerdir¹³⁸.

19. yüzyılın ekonomik ve kültürel çöküntüsü bütün sanatları etkilemiş ve bu yüzyılın sonunda mezar taşlarımız da buna paralel olarak iyice yozlaşmış, serpuşun yerini pesler almış, mezar taşlarımız tamamıyla batının menziline girmiş¹³⁹ eski mezar taşlarının yerini kişiliksiz ve sade kesme mermer blokları almıştır.

Mezar taşları konusundaki bu yozlaşma Osmanlının son zamanlarından bize kadar gelmiş, yer yetersizliği bahane edilerek eski taşlar sökülüp yerine yenileri konmuş¹⁴⁰, tarihi ve kültürel dokuyu hiçe sayarak yapılan düzenlemeler hep mezarlıkları hedef almış, sonuçta mezar taşları ya mermercilere malzeme olmuş, ya da sökülüp yapılarda musluk taşı olarak kullanılmıştır¹⁴¹. Bu ve buna benzeri şekilde Türk sanatı ve tarihi hep talan edilmiş, topraktan çıkan Bizans eserleri için yollar değiştirilirken, her biri ata yadigârı olan bu taşlar kırılmış, kaybedilmiş, tarihi değerimiz toprağa gömülmüştür¹⁴².

Yıllarca Türklerin yönetiminde olan yerlerde bile bugün bir tek Müslüman mezar taşına rastlanmaz hale gelmişken¹⁴³Doğu'da Ruslar tarihi yerleri tahrip etmenin dışında başta, türbe kapılarını söküp ülkelerine taşımışken, Ermeniler ise birçok Ahlat benzeri mezar taşlarını kırıp yok etmişlerken¹⁴⁴ medeniyet iddiasında bulunan asil bir milletin kültür ve sanatına bu kadar kayıtsız kalması mümkün değildir, fakat İstanbul ve Anadolu'daki mezarlıklarımızın durumu da gözler önündedir¹⁴⁵.

Onların yerine bugün yaptığımız mezar taşlarımız ise, bu anlayış itibariyle herhangi bir tabana basmayan, boşlukta¹⁴⁶ kalan, çağ ve üslubu olmayan, toplumsal

¹³⁸ R. Zeybek, a.g.e, s. 30

¹³⁹ K. Pektaş "Bitlis Çevresindeki Bilinmeyen Mezarlıklar ve Mezar Taşları" **I. Uluslar arası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi**, C. II., Konya, 2002, s. 209

¹⁴⁰ H.T. DAĞlıoğlu, "Mezarlar ve Mezar Örnekleri", **Yeni Türk Mecmuası**, s. 34, İstanbul, 1935, s. 2178

¹⁴¹ N.K. Ferrari, **Kırım Hanlarının İmar Faaliyeti ve Mezar Taşları**, İstanbul, 1997, s. 5

¹⁴² C.E. Arseven "Mezartaşı" **Sanat Ansiklopedisi**, s. 1318

¹⁴³ U. Derman, "Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız", **TTOK Belleteni**, S. 491/1328, İstanbul, 1975, s. 43

¹⁴⁴ S. Eyice, "Mezarlıklarımız", **Türk Yurdu**, S.242, İstanbul, 1955, s.686

¹⁴⁵ Z. Başar, **Erzurum'da Eski Mezarlıklar ve Resimli Mezar Taşları**, Ankara, 1973, s. 1

¹⁴⁶ R.S. Atabinen, "Mezarlıklarımız" **TTOK Belleteni**, S. 75, İstanbul, 1948, s. 14

yapının karmaşık ve dengesizliğine paralel, ulusal değerlerden yoksun, yoz ürünler halindedir¹⁴⁷.

Tarihi mezarlarımız sadece geçmişte, törelerimize saygı açısından değil aynı zamanda Türk heykel sanatının ve taş süslemeciliğinin geçmişini belgeleyen değerli ürünlerden biri olduğu, aynı zamanda bu nitelikleriyle sanat dünyasına takdir etmemiz gerektiği için korunmalıdır.

¹⁴⁷ M. Haseki, **a.g.e.**, s. 35

2. KATALOG

Örnek No: 1

Resim No: 1

Çizim No: 1

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir¹⁴⁸. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki kademeli yapılmıştır. Üst kısmı hafif çıkıntılıdır. Mezar taşının ortasında zemin oyma tekniği ile yapılmış bir adet “tabanca” motifi bulunmaktadır. Tabancanın kabzası dikdörtgen formda olup, kazıma tekniği ile yapılmış yatay çizgilerle süslenmiştir. Tabancanın namlu kısmı oldukça uzun olup aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Mezar taşına işlenen tabanca motifinin hemen hemen bütün detayları işlenmiştir. Kabzasındaki süsleme hariç tabancanın diğer bölümleri zemin oyma tekniğiyle yapılmıştır.

¹⁴⁸ İ. Kumbarcılar, **Serpuşlar**, İstanbul, 1977, s.28

Örnek No: 2

Resim No: 2

Çizim No: 2

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Mezar taşının ortasında zemin oyma tekniğiyle yapılmış bir adet tabanca motifi yer almaktadır. Tabancanın kabzası dikdörtgen formludur. Namlu kısmı aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Zemin oyma tekniğiyle yapılan silahın hemen hemen bütün detayları işlenmiştir.

Örnek No: 3

Resim No: 3

Çizim No: 3

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Mezar taşının ortasında zemin oyman tekniği ile yapılmış bir adet tabanca ve bir adet kama motifi bulunmaktadır. Tabanca, “kabza”, “loğ”, “tetik” ve “namlu” kısımlarından oluşmaktadır. Tabancanın kabzası ve loğ kısmı kazıma tekniğinde, yatay ve dikey çizgilerle süslenmiştir. Tabancanın namlusu aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Tabancanın sağında bulunan “kama” motifi sap ve kesici kısımlarından oluşmaktadır¹⁴⁹. Kamanın sap kısmı hafif bombeli yapılmıştır. Kesici kısmı ise sivrilerek aşağıya doğru yönlendirilmiştir.

¹⁴⁹ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1992, s.773

Örnek No: 4

Resim No: 4

Çizim No: 4

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Buradaki başlık 1, 2 ve 3 no' lu örnekteki başlıklardan farklıdır. Sarık daha basit ve gösterişsiz olarak yapılmıştır. Mezar taşının ortasında zemin oyma tekniğiyle yapılmış iki adet tabanca ve bir adet kama motifi bulunmaktadır. Tabancaların kabza kısımları oval olarak yapılmış, namlu kısımları ise uzun bir şerit halinde aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Kama tabancalara göre daha yatay yapılmış olup, Kamanın kesici kısmı sivrilerek tabanca motifine doğru yönlendirilmiştir.

Örnek No: 5

Resim No: 5

Çizim No: 5

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 25.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100x28 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

İşleniş Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney batısında yer alan mezar taşı, dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Mezar taşının başlığı aziziye tipi festr. Fes iki kademedden oluşmuştur. Fesin üst kısmına dairevi bir şeritle sarık şekli verilmiştir. Mezar taşının ortasında zemin oyma tekniğiyle yapılmış bir adet kama motifi bulunmaktadır. Oldukça kaba yapılan kamanın sap kısmı yatay dikdörtgen şeklinde olup, sap ile kesici kısmı bağlayan ince ve uzun dikey bir şerit bulunmaktadır. Kamanın kesici kısmı üçgen şeklinde, aşağıya doğru yönlendirilmiştir.

Örnek No: 6

Resim No: 6

Çizim No: 6

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney batısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Baş taşındaki başlık normal halk başlığıdır¹⁵⁰. Başlığın orta kısmı hafif bombeli olup, alt ve üst kısmı orta bölüme göre daha dar yapılmıştır. Mezar taşında motifin yer aldığı bölüm yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Taşın orta kısmında zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet balta motifi bulunmaktadır. Baltanın sap kısmı aşağıya doğru, uç kısmı ise sağ tarafa doğru yönlendirilmiştir. Oldukça sade işlenmiş olan balta motifinin hemen hemen bütün detayları verilmiştir.

¹⁵⁰ İ. Kumbaracılar, **a.g.e.**, s.28

Örnek No: 7

Resim No: 7

Çizim No: 7

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Bakırcı Ahmet Usta (Ahmet Kalaycı)

Tip: Şahideli

Tarihi: 1938

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan, Bakırcı Ahmet Usta' ya ait olduğu ifade edilen¹⁵¹ mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Mezar taşının başlığı her meslek gurubundan kişilerin taktığı aziziye tipi fes olarak bilinmektedir. Başlığın altında başlık kısmı ile motifin bulunduğu kısmı ayıran yatay bir çizgi bulunmaktadır. Mezar taşının ortasında bir adet zemin oyma tekniğinde yapılmış çekiç motifi bulunmaktadır. Çekiç, “sap” ve “dövecek” kısımlarından oluşmaktadır¹⁵². Çekicinin sap kısmı aşağıya dövecek kısmı ise sivrilerek sağa doğru yönlendirilmiştir. Çekiç motifi oldukça basit ve gösterişsiz olarak yapılmıştır.

¹⁵¹ Mezar taşının kimliği ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler, Ahmet Kalaycı' nın torunu Mehmet Kalaycı' dan edinilmiştir.

¹⁵² Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1992, s.910

Örnek No: 8
Resim No: 8
Çizim No: 8
Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı
Bugünkü Durumu: Sağlam
İnceleme Tarihi: 25.03.2007
Kimliği: Evlat oğlu Marangoz Mustafa Ölmez

Tip: Şahideli
Tarihi: 1939
Malzeme: Taş
Ölçüleri: 100 x 35 cm
Baş Taşı: x
Ayak Taşı:
Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney batısında yer alan ve 1939 yılında ölen Evlat oğlu Marangoz Mustafa Ölmez' e ait olduğu ifade edilen¹⁵³ mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki bölüme ayrılarak üst kısmı hafif çıkıntılı olarak yapılmıştır. Mezar taşının üzerinde zemin oyma tekniği ile yapılmış bir adet kerpeten ve bir adet keser motifi bulunmaktadır. Üst kısımda bulunan kerpetenin uç kısmı iki çapraz parçadan oluşmuş, sap kısmı ise iki ince şerit halinde yatay bir şekilde işlenmiştir¹⁵⁴. Kerpetenin altında ise saplı, dövecek kısmı hafif çıkıntılı yatay bir şekilde işlenmiş keser motifi bulunmaktadır. Gösterişsiz yapılmalarına rağmen motiflerde hemen hemen bütün detaylar verilmiştir.

¹⁵³ Mezar taşının kimliği ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler, Evlat oğlu Marangoz Mustafa Ölmez' in oğlu Mehmet Ölmez'den alınmıştır.

¹⁵⁴ Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, İstanbul, 1992, s.1002

Örnek No: 9

Resim No: 9

Çizim No: 9

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Kırık

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Katip Memet Efendi (Memet Tilek)

Tip: Şahideli

Tarihi: 1950

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 33 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan ve 1950 yılında ölen Katip Memet Efendi (Memet Tilek)' ye ait olduğu belirtilen¹⁵⁵ mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Başlık kısmı kırılmıştır. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının ortasında yatay bir şekilde uzanan zemin oyma tekniğinde yapılmış hokka motifi bulunmaktadır. Hokkanın uç kısmı üçgen formlu, sap kısmı ise kelebek şeklini andıran formdadır. Oldukça sade olan mezar taşında başka bir süsleme unsuru görülmemektedir.

¹⁵⁵ Mezar taşının kimliği ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler, Katip Memet Efendi oğulları Tefik TİLEK' ten alınmıştır.

Örnek No: 10

Resim No: 10

Çizim No: 10

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlamdır

İnceleme Tarihi: 10.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşının başlığı “katibi kavuk”tur¹⁵⁶. Bu kavuğun aslı sarıklı olduğundan başlığın ortasında büzülen bir sarık şekli işlenmiştir. Sarığın üstünde kavuk dairevi bir çıkıntı yapmaktadır. Mezar taşı üst kısımdan alt kısma doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının ortasına bir adet zemin oyma tekniğinde yapılmış hokka motifi işlenmiştir. Hokka, hafif yatay bir şekilde keskin hatlarla işlenmiş ve diğer hokka motifi (örnek no: 9)’ne göre daha büyük olarak yapılmıştır.

¹⁵⁶ İ. Kumbaracılar, a.g.e., s.21

Örnek No: 11

Resim No: 11

Çizim No: 11

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 09.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Mezar taşının başlığı aziziye tipi festr. Fesin üst kısmı alt kısmına göre daha dardır. Taşın ortasında, zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet hokka motifi bulunmaktadır. Hokka diğer örneklerdeki (örnek no: 9, 10) hokka motifine göre taşta daha kaba ve dikey olarak işlenmiştir.

Örnek No: 12

Resim No: 12

Çizim No: 12

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100x28 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

İşleniş Tekniği: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşında motifin bulunduğu kısım yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi her meslek grubundan kişilerin taktığı aziziye tipi festir. Fesin alt kısmına ince bir konturla hafif çıkıntılı sarık şekli verilmiştir. Mezar taşında kazıma tekniğinde yapılmış mekik işlenmiştir. Mekik motifi yatay bir şekilde iç içe geçmiş iki oval şekilden meydana gelmiştir. Motif oldukça basit ve gösterişsiz yapılmıştır.

Örnek No: 13

Resim No: 13

Çizim No: 13

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki bölüme ayrılarak üst kısmı hafif çıkıntılı olarak yapılmıştır. Mezar taşının ortasında kazıma tekniğinde yapılmış yatay bir şekilde uzanan bir adet mekik motifi işlenmiştir. Mekiğin, diğer (örnek no: 12) mekik motifine göre uç kısımları daha keskin ve sivri yapılmıştır.

Örnek No: 14

Resim No: 14

Çizim No: 14

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Mezar taşının ortasında yatay bir şekilde bir adet mekik motifi işlenmiştir. Mekik motifi diğer (örnek no: 12, 13) mekik motiflerine göre daha basit ve gösterişsizdir. Ayrıca buradaki mekik motifi ebat olarak daha küçüktür.

Örnek No: 15

Resim No: 15

Çizim No: 15

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 25.03.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şhideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 29 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma-Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneydoğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi aşağıdan yukarıya doğru genişleyen festir. Mezar taşının boyun kısmında hamail¹⁵⁷ adı verilen muska şeklinde içinde kur-anı kerim'den ayetlerin bulunduğu sap kısmı kazıma, uç kısmı zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet kolye motifi bulunmaktadır. Kolyenin altında zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet anahtar motifi bulunmaktadır. Mezar taşının ortasında yer alan anahtar oldukça büyük ve kaba işlenmiştir. Anahtarın sap kısmı oval şeklinde olup deliklidir. Anahtarın sap kısmı yukarıya uç kısmı ise aşağıya doğru yönlendirilmiştir.

¹⁵⁷ Ö.Barışta, "Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Bazı Takı Tasvirleri", **XIII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler**, İstanbul, 2002, s.1311

Örnek No: 16

Resim No: 16

Çizim No: 16

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlamdır

İnceleme Tarihi: 05.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşının başlığı günlük giyilen halk fesidir¹⁵⁸. Oldukça kaba yapılan başlık daire şeklindedir. Bu başlık şekli ölen kişinin sosyal sınıfı ve kimliği ile ilgili bize bilgi vermektedir. Mezar taşının bir kısmı toprak altında kalmıştır. Mezar taşının üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir.

¹⁵⁸ İ. Kumbaracılar, a.g.e., s.28

Örnek No: 17

Resim No: 17

Çizim No: 17

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 05.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının başlığı günlük giyilen halk fesidir. Oldukça kaba yapılan fes daire şeklindedir. Bu başlık diğer mezar taşı (örnek no: 16)' ndaki başlıkla aynıdır. Mezar taşının üzerinde herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Örnek No: 18

Resim No: 18

Çizim No: 18

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlamdır

İnceleme Tarihi: 05.10.2007

Kimliği: Duran Deniz

Tip: Şahideli

Tarihi: 1949

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 110 x 30 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan Duran Deniz' e ait olduğu belirtilen¹⁵⁹ mezar taşı dikdörtgen formulu olup, düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi “katibi kavuk”tur. Başlığın alt kısmı bombeli olarak yapılmıştır. Bu bölüm kavuğun sarıklı kısmı olup, sarığın üst kısmından çıkan kavuk yukarıya doğru genişleyerek sonlanmaktadır. Başlık oldukça kaba ve gösterişsiz yapılmıştır. Mezar taşının diğer mezar taşlarına göre daha büyük olduğu görülmektedir. Mezar taşının üzerinde yanlış bir uygulama olmasına rağmen yeşil boya ile ölen kişinin kimliğini belirten bir isim yazılmıştır.

¹⁵⁹ Mezar taşının kimliği ve bulunduğu yer ile ilgili bilgiler, Duran Deniz'in oğlu Selami Deniz tarafından edinilmiştir.

Örnek No: 19

Resim No: 19

Çizim No: 19

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 05.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşındaki başlık tipi “Ahi Kavuşu”dur¹⁶⁰. Kavuk iki kademeli yapılmış olup, kavuşun alt kısmına kalın şeritle sarık şekli verilmiş, üst kısmı ise altı eşit parça şeklinde dilimlenmiştir. Edinilen bu bilgilerle ölen kişinin mensup olduğu sosyal sınıf belirlenmiştir. Oldukça sade olan mezar taşında herhangi bir süsleme unsuru yer almamıştır.

¹⁶⁰ İ. Kumbaracılar, **a.g.e.**, s.32

Örnek No: 20

Resim No: 20

Çizim No: 20

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 05.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının başlık tipi “zenburiye kavuğu”dur¹⁶¹. Kavuğa kalın bir konturla dışa çıkıntılı sarık şekli verilmiştir. Sarığın üstünden kavuğun tepesi sivrilerek sonlanmıştır. Edinilen bu bilgiyle ölen kişinin sosyal sınıfı tespit edilmiştir. Mezar taşının üzerinde herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir.

¹⁶¹ İ. Kubaracılar, a.g.e., s.32

Örnek No: 21

Resim No: 21

Çizim No: 21

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 110 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki bölüme ayrılarak üst kısmı hafif çıkıntılı olarak yapılmıştır. Oldukça sade yapılan mezar taşında herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

Örnek No: 22

Resim No: 22

Çizim No: 22

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 09.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi “katibi kavuk”tur. Başlığın aslı sarıklı olduğu için dairevi bir konturla ortası büzülen bir sarık şekli verilmiştir. Mezar taşında herhangi bir süsleme unsuru görülmemektedir. Mezar taşının bir kısmı toprak altında kalmıştır.

Örnek No: 23

Resim No: 23

Çizim No: 23

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.10.2007

Kimliği: Erkek

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi “katibi kavuk”tur. Kavuk iki kademeli olarak yapılmıştır. Kavuğun alt kısmına ortası büzülen bir sarık şekli verilmiştir. Kavuğun tepe kısmı ise dairevi bir formda çıkıntı yapmaktadır. Mezar taşının başlığı diğer mezar taşının başlık tipi (örnek no: 22)’yle aynıdır. Oldukça sade olan mezar taşında herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Örnek No: 24

Resim No: 24

Çizim No: 24

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.10.2007

Kimliği:

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 92 x 27 cm

Baş Taşı:

Ayak Taşı: x

Süsleme Tekniği:

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşının üst kısmı üçgen formdadır. Üçgen alınlık şeklindeki bu form, zemin oyma tekniğinde yapılmış basit bir silme ile belirginleştirilmiştir. Alt kısmı ise yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Ayak taşı olan bu mezar taşının üzerinde herhangi bir süsleme unsuruna yer verilmemiştir.

Örnek No: 25

Resim No: 25

Çizim No: 25

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 25.03.2007

Kimliği: Mehmet Ata

Tarihi: 1929-1970

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 33 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

Süsleme Tekniği:

a) Motifin: Zemin Oyma

b) Yazının: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Başlığın altında beş satırlık günümüz Türkçe'siyle kazıma tekniğiyle yazılmış kitabesi yer almaktadır. Kitabe doğum tarihi ile başlamaktadır. Doğum tarihi kazıma tekniği ile yapılmış kare bir bölüm içerisine alınmıştır. Bu kısmın altında ise uzun yatay bir çubukta sallanan, zemin oyma tekniğinde yapılmış bir salkım üzüm motifi bulunmaktadır. Üzümün taneleri küçük dairelerle birbirine yapışık olarak işlenmiştir. Üzüm salkımının uç kısmı sivrilerek ayakucuna doğru yönlendirilmiştir.

Kitabe:

D. T. 318

Mehmet Ata Ruhuna Fatiha

Ö. T. 29.07.1970

Örnek No: 26

Resim No: 26

Çizim No: 26

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.03.2007

Kimliği: Ali Baykara

Tip: Sahideli

Tarihi: 30.01.1968

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Motifin: Kazıma

Kitabenin: Kazıma

Yazı Türü: Günümüz Türkçesi

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlığı aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Mezar taşı üst kısımdan alt kısma doğru hafifçe daralmıştır. Başlık kısmının altında kazıma tekniği ile yapılmış, günümüz Türkçesiyle yazılan el-fatiha ile başlayan dört satırlık kitabesi bulunmaktadır. Kitabenin altında kazıma tekniğinde yatay bir şekilde yapılmış bir adet mekik motifi işlenmiştir. Mekik, diğer mezar taşlarında bulunan mekik motifleri (örnek no:12, 13, 14)' ne göre daha büyüktür ve daha detaylı işlenmiştir.

Kitabe:

El-fatiha, Ali Baykara

Ölüm Tarihi: 30.01.1968

Örnek No: 27

Resim No: 27

Çizim No: 27

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 30 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma, Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının başlığı sarıklı festr. Fes iki kademeli yapılmıştır. Fesin üst kısmına yarım dairevi bir formla sarık şekli verilmiştir. Sarığın tam ortasında üçgen şeklinde zemin oyma tekniğinde yapılmış ve yörede yaygın olarak takılan ‘altın çalma’ adı verilen¹⁶² bir takı bulunmaktadır. Mezar taşının boyun kısmında kazıma tekniğinde yapılmış üçgen formlardan oluşan bir gerdanlık bulunmaktadır. Bu gerdanlıktan aşağıya doğru sarkan “hamail” adı verilen ve içinde kur-anı kerim’den ayetlerin bulunduğu kazıma tekniğinde yapılmış bir kolye sarmaktadır. Kolyenin uç kısmı üçgen olup sivri ucu aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Kolyenin altında ise damla motifi şeklinde kabartma tekniğinde yapılmış bir adet kemer tokası olduğu düşünülen motif bulunmaktadır.

¹⁶² M. Sucu, a.g.e., s.244

Örnek No: 28

Resim No: 28

Çizim No: 28

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 30 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup dikey olarak dikilmiştir. Başlık tipi festir. Başlık iki kademeli yapılmıştır. Fesin üst kısmına dairevi bir konturla sarık şekli verilmiştir. Sarığın ortasında kadınların taktığı üçgen şeklinde “altın çalma” adı verilen bir motif işlenmiştir. Bu bölümün altında boyun kısmında üçgen formlardan oluşan bir gerdanlık bulunmaktadır. Bu gerdanlıktan “hamail” adı verilen ve içinde kuran-ı kerim’den bazı ayetlerin bulunduğu kolye sarmaktadır. Altta ise iç içe geçmiş damla motifi şeklinde kemer tokası olduğu düşünülen bir motif bulunur. Kemer tokası ile hamail zemin oyma, diğer motifler ise kazıma tekniğinde yapılmıştır. Bu mezar taşında bulunan kemer tokası motifi diğerleri (örnek no: 27 ve 29)’nden biraz daha farklıdır. Buradaki kemer tokası motifi daha detaylı işlenmiştir.

Örnek No: 29

Resim No: 29

Çizim No: 29

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Kırık

İnceleme Tarihi: 28.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100x28 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneydoğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının başlığı festrir. Fes iki kademeli yapılmıştır. Fesin üst kısmına yarım dairevi bir formla sarık şekli verilmiştir. Sarığın tam ortasında üçgen şeklinde zemin oyma tekniğinde yapılmış yörede yaygın olarak takılan ‘altın çalma’ adı verilen bir takı bulunmaktadır. Mezar taşının boyun kısmında kazıma tekniğinde yapılmış üçgen formlardan oluşan bir gerdanlık bulunmaktadır. Bu gerdanlıktan aşağıya doğru sarkan hamail adı verilen ve içinde kur-anı kerim’den ayetlerin bulunduğu zemin oyma tekniğinde yapılmış bir kolye sarkmaktadır. Kolyenin uç kısmı üçgen olup sivri ucu aşağıya doğru yönlendirilmiştir. Kolyenin altında ise damla motifi şeklinde zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet kemer tokası bulunmaktadır.

Örnek No: 30

Resim No: 30

Çizim No: 30

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Kırık

İnceleme Tarihi: 28.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: ?x28 cm

Baştaşı: x

Ayaktaşı:

İşleniş Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneydoğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Başlık bölümü kırılmıştır. Mezar taşında Zemin Oyma tekniğinde yapılan on iki kollu yıldız şeklinde kolye bulunur. Kolyenin bağcık kısmı kazıma tekniğinde yapılmıştır.

Örnek No: 31

Resim No: 31

Çizim No: 31

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 03.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlık tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki bölüme ayrılarak üst kısmı hafif çıkıntılı olarak yapılmıştır. Fesin üst kısmına yarım daire bir formla sarık şekli verilmiştir. Mezar taşının boyun kısmında eğri dilimlenmiş kazıma tekniğinde yapılmış bir adet gerdanlık bulunmaktadır. Mezar taşının ortasında 3 cm kalınlığında zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet yılan olduğu düşünülen¹⁶³ motif bulunmaktadır. Yılan baş kısmını içeriye alarak dairevi bir form oluşturmuştur. Yılanın kuyruk kısmı sivrilerek dış kısımda yukarıya doğru yönelmiştir.

¹⁶³ Bu bilgi, Sayın Ali Ölmez'den alınmıştır.

Örnek No: 32

Resim No: 32

Çizim No: 32

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Başlık tipi festir. Fesin ortasına çıkıntı yapan kalın bir konturla sarık şekli verilmiştir. Mezar taşının boyun kısmında kazıma tekniğinde yatay olarak dilimlenmiş, bir adet gerdanlık motifi bulunmaktadır. Gerdanlık motifinden aşağıya doğru yörede “üçlü çatal düzum” adı verilen¹⁶⁴ bir adet kolye sarmaktadır. Kolyenin sap kısmı kazıma, uç kısmı ise zemin oyma tekniğinde yapılmıştır. “Üçlü çatal düzum” yatay yapılmış dikdörtgen form üzerine daire şeklinde üç adet küçük daire formlarının sıralanmasıyla oluşmuştur. Kolye motifinin altında ise zemin oyma tekniğinde damla motifi şeklinde kabaca işlenmiş bir adet kemer tokası motifi bulunmaktadır.

¹⁶⁴ M. Sucu, a.g.e., s.245

Örnek No: 33

Resim No: 33

Çizim No: 33

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma - Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlık tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Fes iki bölüme ayrılarak üst kısmı hafif çıkıntılı olarak yapılmıştır. Mezar taşının boyun kısmında yatay dilimlenmiş kazıma tekniğinde yapılmış bir adet gerdanlık bulunmaktadır. Gerdanlıktan aşağıya doğru "tekli çatal düzum" adı verilen¹⁶⁵ zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet kolye motifi bulunmaktadır. Buradaki tekli çatal düzum motifi, diğer örnekteki üçlü çatal düzum motifi (örnek no:32) ile benzerlik gösterir. Tekli çatal düzum, yatay yapılmış dikdörtgen form üzerine bir adet daire şeklinde formun işlenmesiyle oluşmuştur. Kolye motifi oldukça sade ve gösterişsiz işlenmiştir.

¹⁶⁵ M. Sucu, a.g.e., s.245

Örnek No: 34

Resim No: 34

Çizim No: 34

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Mezar taşının başlık tipi kare formda festir¹⁶⁶. Fes üçgen alınlıklı olarak yapılmıştır. Boyun kısmında, kazıma tekniğinde yatay olarak dilimlenmiş bir adet gerdanlık motifi bulunmaktadır. Oldukça sade ve gösterişsiz olan mezar taşında başka bir süsleme unsuru görülmemektedir.

¹⁶⁶ İ. Kumbaracılar, a.g.e., s.29

Örnek No: 35

Resim No: 35

Çizim No: 35

Bulunduğu Yer: Toktamış Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 25.03.2007

Kimliği: Kadın

Tip: Şahideli

Tarihi: 20. yy. ilk yarısı

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Kazıma

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formu olup dikey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Başlık tipi kare şeklinde festsir. Boyun kısmında yatay şekilde dilimlenmiş kazıma tekniğinde yapılmış bir adet gerdanlık bulunmaktadır. Oldukça sade olan mezar taşında başka bir süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Örnek No: 36
Resim No: 36
Çizim No: 36
Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı
Bugünkü Durumu: Sağlam
İnceleme Tarihi: 21.03.2007
Kimliği: Ali Kızı Ayşe

Tip: Şahideli
Tarihi: 1958
Malzeme: Taş
Ölçüleri: 100 x 30 cm
Baştaşı: x
Ayaktaşı:
Süsleme Tekniği:
Yazının: Zemin Oyma
Motifin: Zemin Oyma
Yazı Türü: Nesih

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşının başlığı aziziye tipi festir. Başlık iki kademeli yapılmıştır. Fesin üst kısmındaki sarık şekli, yarım daire formla verilmiştir. Mezar taşının kitabeli bölümü yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının el-fatiha ile başlayan, zemin oyma tekniğinde nesih yazı ile yazılmış beş satırlık kitabesi bulunmaktadır. El-fatiha ibaresi başlığın altındaki kare bir bölüm içerisine alınmıştır. Kare bölümün altındaki kısımda soldan sağa doğru uzayan başak dalı olduğu düşünülen¹⁶⁷ bir motif bulunmaktadır. Ölen kişinin kimliğini belirten iki satırlık kitabe ise bu motifin altında yer alır. Kişinin vefat tarihi son iki satırda üçgen bir bölüm içerisine alınmıştır. Mezar taşında bulunan motif ve kitabe birbirinden basit silmelerle ayrılmıştır.

¹⁶⁷ Bu bilgi Sayın Mevlüt Doğan ve Sayın Ali Ölmez'den alınmıştır.

Kitabesi:

أحمد اوغلو علی قیزی عائشة تائمی وفاتی
۱۹۵۸ ۳. آي

Ahmed'in oğlu Ali'nin kızı Ayşe Tamimi'nin vefatı¹⁶⁸ M. 1958 3. ay

¹⁶⁸ Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 37

Resim No: 37

Çizim No: 37

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Halil Baba

Tip: Şahideli

Tarihi:

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 110 x 49 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği;

Motifin: Zemin Oyma

Kitabenin Zemin Oyma

Yazı Türü: Sülüs

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan Halil Baba'ya ait mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşındaki başlık tipi “resmi kavuk”tur¹⁶⁹. Başlık iki kademeli olarak düzenlenmiştir. Birinci kademe büyük bir daire şeklindeki ikinci kademe ondan daha küçük tutulmuştur. Mezar taşının el-fatiha ibaresi ile başlayan zemin oyma tekniğinde yazılmış sekiz satırlık sülüs kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabe basit silmelerle beş bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde el-fatiha ibaresi ve “gül” motifi, son bölümde kişinin vefat tarihi yer almaktadır. Fatiha ibaresinin altında soldan sağa doğru yatay bir şekilde uzanan zemin oyma tekniğinde yapılmış yapraklı bir gül dalı bulunmaktadır. Taş malzemeden yapılmış mezar taşı, beyaz ile boyanmıştır. Harfler, siyah renkte yağlı boya ile boyanmış ve mezar taşının konturlarına da bu şekilde uygulanmıştır. Mezar

¹⁶⁹ İ. Kumbaracılar, a.g.e., s.32

taşının yan kısmında “hamail” adı verilen muskaya benzeyen kolye şeklinde bir motif bulunmaktadır (Resim no:38).

Kitabesi:

الفتاحه

طریقات قادرینین رخنمائی قطب ارشادی
خلیل بابا کروح سالقانی پر امدادی
اولب قائم مقامی پوست نشینی حضرت غوس
اولردو قامو ارشاد حلقائی ذکرندہ سالقان
قلوب مردی احیا ادردی فیزی موطادی

Tarikat-ı Kadirinin rehnüması kutb-i irşadı

Halil Baba Guruh-u Salikânın pir-ü imdadı

Olub kaim makamı postnişini Hazreti Gavsın

Devalar bahşederdi ehli hale zikrû evradı

Olurdu kamu irşad halka-i zikrinde salikân

Kılub mürdeyi ihya ederdi feyz-i mutadı

Kadiri tarikatının yol göstericisi ve en büyük aydınlatıcısı

Halil Baba ona mensub olanlar topluluğun hem piri hem de yol göstericisi

Hazreti Gavsın (Abdülkadir Geylani’nin) postunda devamlı oturur

Hal ehline zikri ve virtleri devalar bahşederdi.

Herkes onun zikir halkasında aydınlanırdı

Onun her zamanki gibi feyz-i (ilhamı) ölüyü bile diriltirdi¹⁷⁰.

¹⁷⁰ Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 38

Resim No: 38

Çizim No: 38

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.03.2007

Kimliği: Halil Baba

Tip: Şahideli

Tarihi: 1365 / 1946

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 92 x 40 cm

Baş Taşı:

Ayak Taşı: x

Süsleme Tekniği;

Motifin: Zemin Oyma

Kitabenin: Zemin Oyma

Yazı Türü: Sülüs

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan Halil Baba'ya ait ayak taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı dilimli kaş kemer formundadır¹⁷¹. Temmet ibaresi ile başlayan zemin oyma tekniğiyle yazılmış sekiz satırlık sülüs kitabesi vardır. Kitabe yatay ve basit silmelerle beş bölüme ayrılmıştır. Temmet ibaresi alınlık kısmında, vefat tarihi ise son bölümde yer almaktadır. Vefat tarihinin sağında ve solunda bir adet gül motifi bulunmaktadır. Mezar taşındaki motifler ve mezar taşının konturları siyah renkte yağlı boya ile boyanmıştır.

¹⁷¹ H. Kara, Ş. Danışık, **a.g.e.**, s.110

Kitabesi:

تممت

اوچب فردوسه کتی مرک روح پر آچب حیفا
مریدان اتسلر هر آن سزادر آه فریاد
دوشر حاکی اکی تاریخی سویلر حامی قدرت
خلیل بابا کروح سالقان پر امدادی
غفر زنوب له ووالدین

H. 1365-M. 1946

Tamamlandı

Uçub firdevse gitti Mürğ-i ruh-i per açup hayfa

Müridan etseler her an sezadır ah-ı feryadı

Düşer haki iki tarihi söyler hame-i kudret

Halil Baba gruh-i salikanın pîr-ü imdadı

Hülafa-i kadriyeden merhum Halil Babanın kabridir

Gafere zunube lehu ve valideyn sene 1365-1946

Uçup kanat açıp firdevse gitti ruh kuşu

Müritleri her an feryat etseler layıktır

Hakinin kudret kalemi iki tarihi söyler

Halil Baba salikler topluluğunun hem piri hem imdadı

Kadiri tarikatının halifelerinden merhum Halil babanın kabridir.

Onun annesinin babasın günahlarını bağışlasın¹⁷² 1365 H. (1946 M.)

¹⁷² Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 39

Resim No: 39

Çizim No: 39

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 21.03.2007

Kimliği:

Tip: Şahideli

Tarihi: 1290/1873

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 110x48 cm

Baştaşı:

Ayaktaşı: x

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Yazı Türü: Sülüs

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan ayak taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşında kitabenin yer aldığı bölüm yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daralmıştır. Mezar taşının üst kısmı üçgen formludur. Alınlık kısmındaki yarım daire biçimindeki niş içine alınmış temmet ibaresi ile başlayan sekiz satırlık sülüs kitabesi bulunmaktadır. Temmet ibaresi ve kişinin vefat tarihi birer, diğer kısımlar ise ikişer satırlar halinde olup basit silmelerle ayrılmış oval bölümler içerisine alınmıştır.

Kitabesi:

تممت

بلمادی امرازن آقبت طرفندن
اولمشکن دولت مروتله مشهور زمان
بلدیکم کنجینی امرن تلف اتی اجل
حازن ارواحینا تسلیم اتدی اولده نقد جان
چقدی بر تاریخ جوهر صدقیا اولدوا دعا
منزلی باغی ناعم اولسن آنن یارب همان فی سنة

Tamamlandı

Bulmadı emrazının akıbet tarafından

Olmuşken devlet mürüvvetle meşhur-i zaman

Bildikim gencinei ömrün telef etti ecel

Hazin ervahına teslim etti evvelde nakd-i can

Çıkdı bir tarih-i cevher sıdkıya oldu dua

Menzili bağı naim olsun anın yarab heman fi sene 1290/1873

Sonunda hastalığının çaresi bulunmadı

Zaman meşhur mürüvvetli devletlisi olmuşken

Bildi ki genç ömrünü ecel telef etti

Üzgün, ruhlara teslim etti canını

Sıtkıya güzel bir tarih çıktı dua oldu

Yarabbi onun yeri hemen naim cenneti olsun¹⁷³.

¹⁷³ Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz, İlahiyatçı Sayın Ahmet Bardakçı ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 40

Resim No: 40

Çizim No: 40

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.10.2007

Kimliği: Hacı Hüseyin Zade Muhammed

Tip: Şahideli

Tarihi: 1300 H. / 1883 M.

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Yazı Türü: Sülüs

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan Hacı Hüseyin Zade Muhammed'e ait ayak taşı dikdörtgen formu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlık tipi her meslek grubundan kişilerin taktığı aziziye tipi festir. Mezar taşının el-fatıha ibaresi ile başlayan, zemin oyma tekniğinde yapılmış on iki satırlık sülüs kitabesi vardır. Satırlar, ilk ve son satır hariç, ikişer satır halinde düzenlenerek birbirlerinden basit silmelerle ayrılmıştır. Hitap cümlesi yarım daire formu bir niş içerisine alınmıştır.

Kitabesi:

الفاتحة

ساقین جرخی جفا دست سهل هر آن
صونوندا عالمه نوبتل شراب هجران
نوش ادوب حاجی حسین زاد محمد حیف
بادی انجام أجل آخرة آلدی روان
غنچاء جسم صولوب حاقیر دوشوب ماهیر اولدو
غلشن عمرنه استیکجه همان باد حازان
زهر ماریمی أجل بلمادی کیمس تریاق
بولدا غر بولور ایدی دهر د آن لوقمان
اندام بسلر دیدیلر حلمی بو تاریخ تمام
إن غفر الله مایسی اولی صحن جنان

El-fatiha

Sakın çark-ı cefa-i dest-i sehl her an
Sonunda aleme nevbetle şerab-i hicran
Nuşedup Hacı Hüseyin Zade Muhammed Hayfa
Bade-i encam-ı ecel ahirete aldı revan
Gonca-i cism solup hakir düşüp mahir oldu
Gülşen-i ömrüne esdikce heman badı hazan
Zehr-i marimi ecele bulmadı kimse tiryak
Bulda ger bulur idi dehr-de anı lokman
Endam besler dediler Hilmi bu tarih tamam
İnne gaffarallah mayesi ola sahn-ı cenan

Fi sene 1300 H. \ 1883 M.

Bu dünyanın kolayca gelen cefa elinden her an sakın.
Benden sonra aleme ayrılık şarabı nöbetle gelir.
Hacı Hüseyinzade Muhammed ne yazık ki içti.
Ecel şerbetini içti ahrete gitti.
Genç vücudu solup toprağa düştü mahvoldu.
Ömrünün gül bahçesine sonbahar rüzgarı esti.
Ecel yılanın zehrine kimse ilaç bulamadı.
Eğer bulsaydı zamanın lokmanı bulurdu.
Bu tarihin endamı tamam dediler.
Muhakkak ki Allah bağışlayıcıdır.
Onun yeri cennet olsun¹⁷⁴.

Fi sene 1300 H. \ 1883 M.

¹⁷⁴ Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz, İlahiyatçı Sayın Ahmet Bardakçı ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 41

Resim No: 41

Çizim No: 41

Bulunduğu Yer: Musalla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 20.10.2007

Kimliği: Bela Ahmed Efendi

Tip: Şahideli

Tarihi: 1338 H. \ 1920 M.

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 105 x 28 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği:

Yazı Türü: Sülüs

Tanım: Mezarlığın güneybatısında yer alan Bela Ahmet Efendi' ye ait baş taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlık tipi “koloz”dur¹⁷⁵. Daire formlu olan bu kavuk, yatay şekilde dilimlenmiş burma şeklini oluşturan şeritler halindedir. Mezar taşının el-fatiha ibaresi ile başlayan kabartma tekniğinde yapılmış sekiz satırlık sülüs kitabesi vardır. Satırlar yatay ve basit olarak düzenlenen silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Son iki satır ise birbirinden çok daha basit silmelerle ayrılmıştır.

¹⁷⁵ M. H. Gür, **a.g.m.**, s.7340

Kitabesi:

الفتحة
متفكار آلى باها
كنت بالأمس مثل
هذا مرقد بلى أحمد أفندى
سنة ١٣٣٨ هـ - ١٩٢٠ ر

El-fatiha

.....?

Mütefekkir aldı baha

Küntü bil emsi mislin

Haza merkadi bela Ahmedî Efendî

Sene 1338 H. \ 1920 M.

Düşünen kişi bundan bir pay çıkarır

Bende senin denginidim

Yarın benim gibi olacağını tasavvur et

Bu kabir Bela Ahmedî Efendî'nindir¹⁷⁶.

Sene 1338 H. \ 1920 M.

¹⁷⁶ Besni İmam Hatip Lisesi Müdürü Sayın Ömer Korkmaz, İlahiyatçı Sayın Ahmet Bardakçı ve İlahiyatçı Sayın Ali Ölmez tarafından tercüme edilmiştir.

Örnek No: 42

Resim No: 42

Çizim No: 42

Bulunduğu Yer: Beşiktarla Mezarlığı

Bugünkü Durumu: Sağlam

İnceleme Tarihi: 21.03.2007

Kimliği: Muhammed oğlu Muhammed

Tip: Şahideli

Tarihi: 1320 H. / 1903 M.

Malzeme: Taş

Ölçüleri: 100 x 37 cm

Baş Taşı: x

Ayak Taşı:

Süsleme Tekniği: Zemin Oyma

Yazı Türü: Nesih

Tanım: Mezarlığın güney doğusunda yer alan mezar taşı dikdörtgen formlu olup düşey olarak dikilmiştir. Mezar taşı yukarıdan aşağıya doğru hafifçe daraltılmıştır. Başlık aziziye tipi festir. Fes'in alt kısmında yer alan sarık şekli, fes'in ortasında oluşturulan yarım daire bir konturla verilmiştir. Başlığın üst kısmı kırılmıştır. Mezar taşını el-fatiha ibaresi ile başlayan dört satırlık nesih kitabesi vardır. El-fatiha ibaresi kare, vefat tarihi ise son satırda üçgen bir bölüm içerisine alınmıştır. Diğer iki satır kitabesi basit silmelerle birbiriden ayrılmıştır.

Kitabesi:

چیل بیزاد محمد بن محمد سنة هـ ١٣٢٠

Çil bekzade oğlu Muhammed bin Muhammed sene H. 1320 / M. 1903

Çil Beyzade'nin oğlu Muhammed oğlu Muhammed

3.DEĞERLENDİRME

Türkler Anadolu’da Selçuklulardan Osmanlının son dönemine kadar sanatsal ve kültürel değere sahip birçok mezar taşı yapmışlardır. Bu mezar taşlarını doğudan batıya, kuzeyden güneye her bölgede görmek mümkündür. Benzeri gelenek cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren günümüze kadar süre gelse de bunların çoğunluğu daha önceki mezar taşlarına göre çok daha yalın ve kaba bir işçilik gösterir. Ama ne yazık ki kültürel değerleri olan bu mezar taşları , tabiat ve insan tarafından tahribata uğratılmaktadır. Tarihimize olan duyarsızlık, tarihi eserlerimize olan ilgisizlik ve yeni mezarlar açma ihtiyacı mezar taşlarının bozulmasına ve kaybolmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yüzyıllar boyunca tabiatın getirdiği tahribata karşı önlem alınamadığından taşların üzerindeki kabartma yazılar ve süslemeler silinerek kaybolmaktadır.

Besni’deki tarihi mezar taşlarına da ilgi gösterilmemiş, buna bağlı olarak kimileri bozulmuş, kaybolmuş, kırılmış veya toprak altında kalmıştır. Ayakta kalabilenlerin bir kısmının kabartma yazıları ise tabiat şartlarının etkisiyle tahribata uğramıştır.

Besni’deki mezar taşları buranın ticaret yolu üzerinde olmasına rağmen , süsleme şekilleri ve mezar taşlarındaki işçilik yönünden çevredeki diğer şehirlerde bulunan mezar taşları kadar zengin ve çeşitli değildir.

a) Malzeme

Besni çevresinde ağacın az olması taşın Besni mimarisinde yaygın malzeme olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Buradaki taşın kolay işlenmesi ve yüzyıllardan beri yerleşip süregelen taşçı geleneği de Besni’deki eserlerde taşın ana malzeme elemanı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Diyarbakır yöresinde bazalt, Şanlıurfa ve Mardin yöresinde açık renkli (ocrejaune) sarımsı kalker taşı¹⁷⁷ mimariye hakimken Besni’de yörede bulunan kalker taşı¹⁷⁸ malzeme olarak kullanılmıştır.

Eskiden Besni mimarisinde kullanılan taş genellikle ocaktan temin edilmekteydi. Bunlar Korupınar Taş Ocağı ile Yukarı Sahran Taş Ocaklarıdır¹⁷⁹. Bu sebeple Besni mezar taşları da söz konusu ocaklardan temin edilmiş olunmalıdır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ A. Altun, **Mardin’de Türk Devri Mimarisi**, İstanbul, 1971, s.15

¹⁷⁸ M. Sucu, **a.g.e.**, s.240

¹⁷⁹ M. Sucu, **a.g.e.**, s.241

b) Teknik

Eskiden taş dayalı eserlerin inşasında çalışan ustalar yaptıkları işlere göre; taşçılar, yonucular ve yapıcılar olmak üzere üç gruba ayrılırdı. Taşçılar taşı ocaktan kesip getirenler, yonucular getirilen taşları istenen ölçüde kesip şekillendirenler, yapıcılar ise gereken yere kuran ve inşa edenlerdir¹⁸¹.

Günümüzde ise mezarlık çevresinde mezar taşı yapımında çalışan kişilerden edinilen bilgiye göre yapıcılar kalkmıştır. Taşçıların ocaktan getirdiği kesme taş, yonucular tarafından işlenmekte ve yine aynı kişiler tarafından mezar olarak istenilen yere inşa edilmektedir.

Besni de Türk-İslam taş süsleme sanatında görülen süsleme tekniklerinden zemin oyma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Besni taşının sert olması nedeniyle Besni'deki mezarlıklarda bulunan mezar taşlarında çok sık kullanılmamıştır.

Yazıların yazıldığı satırlar değişik şekillerde kartuşlar içine alınmıştır. (Örnek No: 36,39,40,42,43) Mezar taşının bir bölümü çerçevelendirilerek, sadece bu kısımda zemin oyma şeklinde uygulamaya gidilmiştir.(Örnek No: 18,37,38)

c) Tipoloji

Anadolu'da bulunan mezar taşları; tip, ölçü, çeşitlilik ve tezeyinat bakımından İslam dünyasında önemli bir yere sahiptir. Genel olarak, Anadolu'da yapılan mezar tiplerine baktığımızda; Üzeri Açık Sandukalar, Tekne Biçiminde Yekpare Sandukalar, Dikdörtgen Biçimde Yekpare Sandukalar, Şahideli Sanduka Tipi mezarlar ve Şahideli Tip mezarları sıkça görmemiz mümkündür¹⁸².

İncelediğimiz Besni mezar taşlarının hemen hemen hepsinin aynı tip ve ölçülerde yapıldığı görülmektedir. Mezarlıklarda en çok karşılaşılan mezar tipi şahideli mezarlardır.

Şahideli Mezarlar: Besni'deki mezarlıklarda bulunan mezar taşlarının hepsi şahidelidir. Şahideler, baş taşı ve ayak taşı olarak bağımsız dikilmişlerdir. İncelediğimiz örneklerde şahideler, ya sadece baş taşı, ya sadece ayak taşı, ya da her ikisi birlikte baş ve ayak taşı olarak dikilmişlerdir.

¹⁸⁰ M. Pekmezci, **a.g.e.**, s.37

¹⁸¹ Z. A. Mutlu, **a.g.e.**, s.68

¹⁸² B. Karamağaralı, **a.g.e.**, s.51

Besni’de bulunan mezar taşları hem anlatım, hem de şekil bakımından oldukça sadedir. Mezar taşlarının çoğu çevre kentlerde bulunan mezar taşlarına göre estetikten yoksun, kaba ve gösterişsizdir. Mezar taşları dikdörtgen formda olup, tek parça halindedir. Mezar taşlarının hepsi üst kısımdan alt kısma doğru hafifçe daraltılarak yapılmıştır.

d) Süsleme

Besni taş süslemeciliğinde motif grupları incelendiğinde, bitkisel, geometrik, ikisinin karışımı ve yazı gibi ana süsleme unsurlarına yer verildiği görülmüştür¹⁸³. Ama burada motifleri bilindiği şekliyle değil de biraz daha değişime uğramış görmekteyiz. Süsleme zenginliği mimariye nazaran mezar taşlarında daha belirgin olarak görülmektedir. Fakat yinede mezar taşlarında bitkisel süsleme, hat ve nesneli tasvirler yok denecek kadar azdır.

Türk dili ve edebiyatının en mühim kaynaklarından biri olan mezar taşı kitabeleri nazım ve nesir ifadeleri ile edebiyat tarihimizin hazinesi durumundadır. Mezar taşı kitabeleri dönemin dil ve ifade özelliklerini yansıtarak Türk dilinin tarihi seyrini takip edebilme imkanı verirler. Ölüm gibi insanların hislerini harekete geçiren bir olay, mezar taşı kitabelerinde; ayet, hadis, vecize, atasözü, nesir, şiir, temenni ve dua olarak yankı bulmuş, insanların hislerine bu kitabeler tercüme olmuştur¹⁸⁴.

Hat sanatımızın tarihi tekamülünü en güzel izleyebileceğimiz ve sürekli açık bir sergi durumundaki mezar taşlarında da yöreye has sanatçıların izlerini görmek mümkündür¹⁸⁵.

Kadın olsun erkek olsun genel olarak mezar taşı kitabesinin yapısı; serlevha, kimlik, dua, ve tarih bölümlerinden oluşmaktadır¹⁸⁶.

Mezar taşında hattat veya nakkaşın emeği göz ardı edilemez. Dönemin mimari eserleri ile mezar taşları arasında malzeme, motifler ve yöresel detaylar arasında büyük benzerlikler vardır¹⁸⁷.

¹⁸³ M. Sucu, **a.g.e.**, s.240

¹⁸⁴ U. Derman, Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız, **TTOK Belleteni**, İstanbul, 1975, S.49/328, s.41

¹⁸⁵ U. Derman, **a.g.m.**, s.42

¹⁸⁶ U. Derman, **a.g.m.**, s.42

¹⁸⁷ U. Derman, **a.g.m.**, s.42

Mezar taşlarının kaçınılmaz bir parçasını teşkil eden hüsn-ü hat konusunda taşlarda ismi bulunan hattatların Sıdkı hoca (Örnek No: 39) ve Haki mahlaslı (Örnek No: 38) bir zat oldukları bilinmektedir.

Mezarlıklardaki mezar taşlarının kitabeli olanlarının bazılarının dili Osmanlı Türkçesidir. (Örnek No: 39, 40).

İncelediğimiz kitabeli mezar taşlarında yaygın olarak sülüs yazı kullanılmıştır. Ancak sülüsün yazılış biçiminden mezar kitabelerini yazan ustaların yazı konusunda, Besni'ye yakın olan Antep ve Urfa'da bulunan mezar taşlarındaki yazıları yazan ustalardan daha mahir olmadığı anlaşılmaktadır.

Mezar taşlarında görülen diğer bir yazı tipi ise nesih yazıdır. Nesih yazı da taşta zemin oyma tekniğinde kaba ve gösterişsiz işlenmiştir.

Mezar taşlarında, din adamlarının ve tarikat mensuplarının mezar taşlarındaki yazıları daha itinalı ve istifli yazılması bu kabir sahiplerinin mevkilerine işaret etmektedir¹⁸⁸(Örnek No: 37,38).

Çevresindeki şehirlerde bulunan mezar taşlarındaki itinalı süslemeyi, Besni mezar taşlarında göremiyoruz.

Az sayıdaki bazı mezar taşlarında zemin oyma tekniğiyle yapılmış değişik anlamlara gelen nesneli bezemeyi görebiliyoruz.

İncelenilen bu örneklerde görülen en yaygın motif “tabanca”dır. 1 ve 2 no’lu mezar taşında tek olarak 3, 4 ve 5 no’lu mezar taşlarında ise “kama” motifi ile beraber işlenmiştir. Mezar taşı ile ilgili yapılan araştırmalarda mezar taşı üzerinde yer alan “tabanca” motifinin Türk kültüründe yiğitliği ve cesareti sembolize ettiği genel görüştür¹⁸⁹. Besni’de yöre halkı bu motiflerin ne anlama geldiği konusunda fazla bir şey bilmemektedir. Fakat bazı kişiler motiflerin mesleki bir sembol olduğunu belirtmektedir¹⁹⁰. Burada görülen tabanca motifinin benzerleri Kayseri’de, Tunceli Ovacık İlçesi köylerinde, Erzincan Çayırılı İlçesi’ndeki mezarlıklarda görebiliyoruz¹⁹¹. 3, 4 ve 5 no’lu mezar taşlarında “tabanca” motifi ile “kama” motifinin Türk kültüründe yine tabanca gibi yiğitliği ve mertliği gösterdiği genel

¹⁸⁸ M. Haseki, **a.g.e.**, s.47-48

¹⁸⁹ A. Çay, “Tunceli Mezar Taşları ve Türk Kültüründeki Yeri”, **Türk Kültürü Araştırmaları**, S.XXIII/1-2, Ankara, 1985, s.153-157

¹⁹⁰ Sayın Ali Ölmez ve Sayın Mevlüt Doğan bu görüşü ileri sürmektedir.

¹⁹¹ S. Gür, Tunceli Ovacık İlçesi Mezar Taşları, G.Ü. Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, **Basılmamış Lisans Tezi**, Ankara, 2006

kabullerin yanı sıra beden ve ruhun, cennetle yerin ayrılmasını simgelediği ileri sürülmüştür¹⁹². Kama, 18 ve 19. yy. Osmanlı şehir mezarlarında çok görülür. Ayrıca yine Kayseri’de, Tunceli Ovacık İlçesi köylerinde, Erzurum ve Erzincan’da bulunan mezar taşlarında da incelediğimiz örneklerle benzer kama motifi sıkça görülür¹⁹³. Kama ve tabanca motifinin birlikte kullanılmasının ne anlama geldiğini bilmiyoruz. İncelediğimiz mezar taşlarındaki motiflerle, diğer yörelerdeki motifler karşılaştırıldığında Besni’deki motiflerin özentisiz ve gösterişsiz yapıldığı görülmektedir.

6 no’lu mezar taşında “balta” motifi işlenmiştir. Balta motifinin genel olarak ne anlama geldiğini bilemiyoruz. Fakat Besni’de ölen kişinin mesleğinin odunculuk olduğunu belirtmek amacıyla mezar taşına balta motifinin işlendiği bilinmektedir¹⁹⁴.

7 no’lu örnekte görülen zemin oyma tekniğinde yapılmış “çekiç” motifine yöre haricinde başka bir yerde örneğinin mevcut olmadığı sanılmaktadır. Çekicinin Besni kültüründe ölen kişinin mesleğinin bakıcılık olduğunu vurgulamak amacıyla işlendiği düşünülmektedir¹⁹⁵.

8, 9, 10, ve 11 no’lu mezar taşlarında görülen “hokka” motifi 18 ve 19 yy. taşlarında sıkça görülen bir motiftir. Hokka motifinin Türk kültüründe kişinin mesleğinin “katiplik” olduğunu vurgulamak amacıyla işlendiği bilinmektedir¹⁹⁶. Besni’de de aynı görüş tekrar edilmektedir¹⁹⁷. Besni mezar taşlarında görülen hokka motifleri zemin oyma tekniğinde yapılmış olup yapım özelliği açısından bazı farklılıklar görülmektedir. İstanbul’da bulunan Osmanlı dönemi mezar taşlarında görülen “hokka” motifinin daha itinalı ve daha gösterişli olarak işlendiği bilinmektedir.

12, 13, 14 ve 26 no’lu mezar taşlarında yine zemin oyma tekniğinde yapılan ve kazıma tekniğinde süslenen “mekik” olarak adlandırılan motif bulunmaktadır. İncelediğimiz örnekler haricinde başka bir yerde rastlamadığımız mekik motifi, Besni mezar taşlarında görülen ilginç örneklerdendir. Besni’de dokumacılık kültürü

¹⁹² Y.Çoruhlu, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Lahitlerde Görülen Hançer Motiflerinin Sembolizmi”, **I. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler**, İstanbul, 2006, s.60-70

¹⁹³ A. Arslan, **Kayseri Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları**, Kayseri, 2005, s.49

¹⁹⁴ M. Sucu, **a.g.e.**, s.44

¹⁹⁵ M. Sucu, **a.g.e.**, s.45

¹⁹⁶ B.Öğüz, **Mezar Taşlarında Simgelenen İnançlar**, İstanbul, 1983, s.41

¹⁹⁷ Z.A. Mutlu, **a.g.e.**, s.92

çok eskilere dayanan, yaygın bir meslek türüdür¹⁹⁸. Bunun için ölen kişinin hayattayken “dokumacı” olduğunu belirtmek amacıyla, mezar taşına mekik motifi işlendiği öne sürülmüştür.

15 No’lu örnekte zemin oyma tekniğiyle yapılmış bir adet “’anahtar” motifi bulunmaktadır. Bu motifin bir benzerini Şanlıurfa’daki Samsat kapı mezarlığındaki mezar taşlarının birkaç tanesinde görmek mümkündür. Burada görülen anahtar motifinin ölen kişinin mesleğinin “’anahtarcılık” olduğunu belirtmek amacıyla işlendiği öne sürülmektedir¹⁹⁹. Aynı görüş Besni’de de tekrar edilmektedir²⁰⁰.

16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24 No’lu mezar taşlarında herhangi bir motif unsuru görülmez. Bu mezar taşları oldukça sade ve yalın yapılmışlardır.

25 No’lu mezar taşında günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe ve bu kitabenin altında zemin oyma tekniğiyle yapılmış bir adet “’üzüm” motifi bulunmaktadır. Anadolu’da birçok mezar taşında meyve motifi görmek mümkündür. Kaynağını Orta Asya’dan alan bu meyve motiflerinden en dikkat çekenleri nar ve üzüm motifleridir. Bunların Türk kültüründe ölümsüzlük ve bereketin sembolü olarak mezar taşlarına işlendiği bilinmektedir²⁰¹. Bu motifler kayseri, Erzurum, Erzincan, Tunceli’de bulunan mezar taşlarında karşımıza çıkmaktadır²⁰². İncelediğimiz örnekte ölen kişinin şıracılık mesleğiyle uğraşmasından dolayı mezar taşına üzüm motifinin işlendiği bilinmektedir²⁰³.

27, 28, 29 No’lu örneklerde mezar taşının boyun kısmında kazıma tekniğinde yapılmış “’gerdanlık” motifi ve bu gerdanlıktan ipe sarkan üçgen şeklinde zemin oyma tekniğinde yapılmış “’kolye” motifi bulunmaktadır. Bu motifin altında damla motifine benzer bir “’kemer tokası” bulunmaktadır. Bütün bu motifler Türk kültüründe kadının çeyizini sembolize etmek amacıyla işlendiği genel bir kanıdır²⁰⁴. Kadın mezar taşlarında 18-19. yüzyılda takı motifleri yaygın olarak görülmektedir.

¹⁹⁸ M. Sucu, **a.g.e.**, s.46

¹⁹⁹ A.Kosalak, **Şanlıurfa Samsat Kapı Mezarlığında Bulunan Mezar Taşları**, (S.Ü. Sosyal Bilimler Enst. BYLT) Konya, 2005, s.108

²⁰⁰ Z.A. Mutlu, **a.g.e.**, s.95

²⁰¹ G.Elitez, **Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri**, (Mimar Sinan Ün. Sos. Bil. Enst. BYLT), İstanbul, 1996, s.50

²⁰² A.Akar, “Eski Türk Mezar Taşı Süslerine Dair”, **Sanat Dünyamız**, S.1-2, İstanbul, 1974, s.12-21

²⁰³ Bu bilgi Mehmet Ata’nın Oğlu Zeki Ata’dan alınmıştır.

²⁰⁴ Ö.Barışta; “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk Mezar Taşlarından Bazı Takı Tasvirleri”, **13. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, İstanbul, 2002, s.1311-1313

Anadolu'daki birçok kadın mezar taşında takı motifi görmek mümkündür. Osmanlı mezar taşlarında binden fazla takı örneğinin belirlendiği ileri sürülmüştür²⁰⁵. İncelediğimiz örnekler bunlara göre çok daha basittir.

30 No'lu örnekte Zemin oyma tekniğinde yapılmış bir adet yıldız şeklinde kolye motifi bulunmaktadır. Bu yıldız motifinin benzeri Erzincan, Çayırılı ve Tercan mezarlığında²⁰⁶, Başköy'de²⁰⁷, Kayseri'de, Tunceli'de ve Şanlıurfa'daki birçok mezar taşında görebiliyoruz. Mezar taşında görülen yıldız motifi Türk kültüründe kadını çeyizini sembolize ettiği fikri genel görüştür²⁰⁸. Besni'de de aynı görüş tekrar edilmektedir²⁰⁹.

31 No'lu mezar taşının boyun kısmında kazıma tekniğinde yapılmış gerdanlık bulunmaktadır. Gerdanlığın altında zemin oyma tekniği ile yapılmış bir adet "yılan motifi bulunur". Türk kültüründe yılanın hekimliği ve afsunculuğu sembolize ettiği bilinmektedir²¹⁰. Bu motifin benzeri Tunceli'de bulunan mezar taşlarının birkaç tanesinde görülmektedir²¹¹. Besni'de incelediğimiz mezar taşındaki yılan motifinin ne anlama geldiği konusunda kimsenin fazla bilgisi yoktur. Ancak yöredeki birçok kişi ölen kişinin yılan sokması sonucunda öldüğü ve bu sebepten dolayı mezar taşına yılan motifinin işlendiği görüşü ileri sürülmektedir.

32 No'lu örnekte görülen "gerdanlık", "kolye" ve "kemer tokası" motiflerinin Türk kültüründe kadının çeyizini sembolize etmek için taşla işlendiği bilinmektedir. Burada görülen kolye motifi Besni'ye özgü olan "üçlü çatal düzum"²¹² adı verilen ve zengin kadınların taktığı bir takı olarak bilinmektedir.

33 No'lu örnekte ise yine Besni'ye özgü tekli çatal düzum adı verilen bir kolye motifi bulunmaktadır. 32 ve 33 No'lu örnekteki bu kolye motifleri Besni'de de

²⁰⁵ Ö.Barışta, **a.g.m.**, s.1312

²⁰⁶ S.Metin; Erzincan ili Tercan İlçe Mezarlığında Bulunan Süslemeli Mezar Taşları, **G.Ü. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi Bölümü Semineri**, Ankara, 2004, s.12

²⁰⁷ H.Özkan; "Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Bezemeli Mezar Taşları", **Atatürk Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, Erzincan, 2000, s.31-47

²⁰⁸ A.Kosalak, **a.g.e.**, s.206

²⁰⁹ Z.A. Mutlu, **a.g.e.**, s.96

²¹⁰ Y.Kalafat, M. Muratoğlu, **a.g.e.** s.39

²¹¹ S.Gür, Tunceli Ovacık İlçesi Mezar Taşları, **G.Ü. Fen Edb. Fak. Sanat Tarihi bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi**, Ankara, 2006

²¹² Z.Abidin Mutlu, **a.g.e.**, s.49

kadının çeyizini sembolize etmek için mezar taşına işlendiği görüşü ileri sürülmektedir²¹³.

37 ve 38 No'lu mezar taşlarında görülen zemin oyma tekniğiyle işlenmiş ‘‘göl motifi’’ Türklerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte Türk sanatında oldukça sık kullanıla bir motiftir. Hz Muhammed (S.A.V.) sembolü ve aynı zamanda Kadiri Tarikatının damgası olarak da bilinmektedir²¹⁴. Bu mezarın Kadiri Tarikatının şeyhi olan Halil Baba'ya ait olması da bu görüşü desteklemektedir.

Mezarlıklarda erkek ve kadın mezar taşları değişik tiplerdeki serpuşlarla süslenmiştir. Farklı serpuşların olması değişik sosyal sınıfların olabileceğini göstermektedir. Serpuşların bir kısmının şekilleri tipik Osmanlı serpuşlarına benzemekle beraber, yöresel formların olduğu başlıklar da görülmektedir. Osmanlı devletinin merkezi konumunda bulunan şehirlerde karşımıza çıkan çok süslü ve itinalı yapılmış serpuşları burada göremiyoruz. Osmanlı mezarlarında en sık görülen başlıklar kavuk, fes ve sarıklardır.

Mezar taşlarında genel olarak fes tipi başlığın görülmesi, II. Mahmut'un 1825'te yaptığı fes inkılabı ile açıklanabileceği gibi, bu başlığın yapımının kolay olmasından dolayı ve halk arasındaki alışkanlıklardan kaynaklanmış olması da mümkündür. Besni mezar taşlarında görülen başlık tipleri ve dahil oldukları düşünülen sosyal sınıflar şöyledir:

En yaygın grubu oldukça kaba ve gösterişsiz yapılan ‘‘Aziziye tipi fesler’’ oluşturur²¹⁵. Bunların çoğu sarıklıdır. (Örnek No:1, 2, 3, 4, 5, 8, 13, 14, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 36, 42). Bu başlık tipi normal aziziye tipi fes üzerine yarım daire bir formla sarık şekli verilerek yapılmıştır. İncelediğimiz örneklerde sarıksız olan örneklerde mevcuttur. (Örnek No: 7, 11, 12). Aşağıdan yukarıya doğru daralan fesler oldukça kaba ve gösterişsiz yapılmışlardır. Mezar taşlarında sadece erkeklere ait mezar taşlarında değil kadınlara ait mezar taşlarında da başlık tipi olarak fes karşımıza çıkmaktadır. Sarıklı fes grubundan olan iki örnekte yöresel formlar ağır basmaktadır. Bu başlıkların sarığı, fesi tepeden saracak şekilde olup ortasında ‘‘ altın

²¹³ M. Sucu, a.g.e.,s.210

²¹⁴ Yahya Agah b.Salih, El-İstanbul-i, **Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm**, İstanbul, 2002, s.53-65

²¹⁵ İ.kumbaracılar, a.g.e., s.14

çalma’’²¹⁶ adı verilen, yöreye ait üçgen şeklinde, aslı altın olan kadınların taktığı bir takı motifi bulunmaktadır. Bu takının eskiden Besni’de kadınlar tarafından günlük hayatta takıldığı bilinmektedir (Örnek No: 27, 28). Bu grupta yer alan başka bir form ise fesin orta bölümü sarıklı olanıdır (Örnek No: 32).

41 Nolu mezar taşında molla ve ilmiye sınıfından kişilerin giydiği, Güneydoğu Anadolu’da yaygın olarak giyilen başlık tipi olan ‘koloz’²¹⁷ görülmektedir. Koloz düşey dilimli, burma şeklinde yapılmış sarıklı başlıktır.

37 ve 38 No’lu mezar taşlarında ‘gavs’ ve baba ünvanının geçmesi sebebiyle bu mezar taşının sahibinin kadiri olduğu anlaşılmaktadır. Gavs, Abdulkadir Geylani Hazretlerinin mahlası olduğundan mezar taşlarında ismi zikredilmemiş sadece mahlası kullanılmıştır.

Üzerinde çalışılan mezar taşlarından tarikat mensuplarına ait olanları kitabesinden anlayabileceğimiz gibi, kitabesi olmayanları ise başlık tiplerinden anlayabiliyoruz (Örnek No: 19, 20, 41)

19 No’lu mezar taşının başlık tipi ‘Ahi kavuğu’dur. Bu kavuk yine kişinin sosyal sınıfı hakkında bilgi vermektedir. Altı terkli olan bu kavuğun aslı beyaz takke üzerine yeşil sarıklıdır ve üzerinde Mühr-ü Süleyman şeklinde düğmesi bulunmaktadır.

20 No’lu mezar taşında herhangi bir motif veya kitabe yer almamasına rağmen başlık tipinin ‘zenburiye kavuğu’ olması kişinin mensup olduğu tarikat ve sosyal sınıfı hakkında bize bilgi vermektedir.

37, 38 No’lu mezar taşının kitabesinde kişinin Kadriyye mensubu olduğu zikredilmiş, tarikat usulünce 37 no’lu mezar taşında ‘resmi kavuk’ diye anılan tekke şeyhlerine mahsus bir başlık bulunmaktadır. Başlığın aslı Mühr-ü Süleyman şeklinde düğmeli, beyaz çuha takke üzerine yeşil sarıklıdır.

Mezar taşlarında değişik versiyonlarda kullanılan bir başka başlık türü ise ‘taşkın sarıklı kavuklar’²¹⁸ sınıfından olan ‘katibi’ tipi kavuktur. Bu başlık erkek mezarlarında görülür. Hanedan mensubu ve sarayda çalışan memurlar, ağalar ve

²¹⁶ Z.Abidin Mutlu, **Beside Halk Bilim Araştırmaları**, İstanbul, 1999, s. 86

²¹⁷ H.Çal, **a.g.m.**, s.212

²¹⁸ N.K. Ferrari, **a.g.m.**, s.382

kadınların taktığı bu başlık²¹⁹ çeşidi Osmanlılarda 15. yüzyıldan itibaren sık görülen başlıklardır. Bu başlıkları genellikle çeşitli meslek gruplarından kişilerinde taktıkları bilinmektedir (Örnek No: 22-23).

e) Tarihlendirme:

Mezar taşlarında kitabeli olan örneklerde kitabenin son satırında vefat tarihleri yer almaktadır (Örnek No: 36, 38, 39, 40, 41, 42). 37 No' lu mezar taşı 38 No' lu mezar taşının baş taşı olduğundan tarih ayak taşında yer alır. İncelediğimiz kitabeli örneklerden en eskisi 1883 tarihli olan 40 No'lu mezar taşıdır. Bunun dışındakiler genellikle 20. yy' nin ilk yarısına tarihlenir. Ayrıca bazı mezar taşlarında tarih bulunmasına rağmen ebcet hesabına da yer verilmiştir. (Örnek No: 39, 40).

İncelediğimiz mezar taşlarının yirmi tanesi nesneli olup, nesneli mezar taşlarının sadece iki tanesinde günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin sonunda ölen kişilerin doğum ve ölüm tarihleri bulunmaktadır. Bu kitabeye göre bu iki mezar taşı 20. yy' nin ikinci yarısına tarihlenmektedir. (Örnek No: 25, 26). Nesneli mezar taşlarında bu örnekler haricinde herhangi bir kitabe ve tarih bulunmaz. Ancak diğer mezar taşlarındaki süsleme, malzeme ve teknik unsurlarını karşılaştırdığımızda ayrıca mezar taşları üzerinde görülen nesnelerin kullanımının yaygın olduğu döneme baktığımızda bu mezar taşlarının 20. yy' nin ilk yarısına ait olduğunu düşünmekteyiz. (Örnek No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35). 7, 8, 9, ve 18 No' lu mezar taşlarında herhangi bir tarih yer almamaktadır. Ancak bu mezar taşlarının ait olduğu kişinin yakınlarına ulaşarak elde ettiğimiz tarihle bu taşların 20. yy' nin ilk yarısına ait olduğu öğrenilmiştir. Bu taşlardaki motif karakterleriyle tarihi olmayan mezar taşlarımızın birbirine benzediği görülmektedir. Dolayısıyla tarihleme yaparken bu unsurlarda dikkate alınmıştır.

²¹⁹ H.Çal, a.g.m., s.210

4.SONUÇ

Yapılmış oldukları dönemin kültür, sanat, edebiyat ve tarihi öneme sahip değerlerini, insanların sevdiklerinin vefatıyla onun arkasından onun için söylediklerini yalın kayıtsız ve lirik bir dille bize aktaran birinci elden kaynak durumundaki mezar taşlarımız yalnız sanat tarihi cihetiyle değil, Türk-İslam kültür tarihi açısından da araştırılması gereken konulardan birisidir.

Ülkemizde bu konuda yayınlanmış eserlerin sayısı çok azdır. Yerleşim yerlerinin büyümesi, nüfusun artması, estetik kaygıları ve daha birçok nedenden dolayı mezar taşları tahrip edilmekte veya ortadan kaldırılmaktadır. Araştırma konumuz olan mezarlıkta da bir ay önce sağlam olan bir mezarın kırılarak yerine yeni bir defin yapıldığı müşahade edilmiştir.

Bu noktada resimlerle kayıt altına alınmaya çalışılan araştırmaların önemi kendini açıkça göstermektedir. Bu çalışmaya da bundan sonra benzeri durumların önlenmesi veya eserlerin tescili açısından yararlı olacağını düşündüğümüz için başlamayı uygun bulduk.

Besni'nin tarihine, geçmiş yüzyıllardaki sosyal hayatına, taş süsleme, oyma yazı ve edebiyatına; başka bir deyişle kültürel değerlerimize ışık tutan bu yazılı tarihi belgelerin tamamen yok olmadan tespiti ve incelenmesi gerektiği inancı ile yapılan bu çalışma bize bu konudaki gayretlerimizin haklılığını ispatlanmıştır.

Yakın tarihlerde meydana gelen savaşlarda, önce nüfus kayıtlarının olduğu yerlerin, sonra o millete ait tarihi eserlerin bulunduğu müzelerin daha sonra da bir milletin asıl tapu kayıtları mezar taşlarının ortadan kaldırıldığı yakinen müşahade edilmektedir. Aynı yönde yapılacak her türlü çalışmanın Türk-İslam sanat tarihi ve tarih için küçümsenemeyecek veriler ortaya koyacağına inanıyoruz.

Ölüsüne saygısı olmayan bir toplumun dirisine saygısı olmayacağı bir gerçektir. Bu nedenle, gösterişli mezar yapımı ve mezar taşlarının süslenmesi konusunda, Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Osmanlılar ve diğer Türk Devletleri dönemlerinde itibar görmeyen, yalnız Osmanlı'nın son dönemleri ile cumhuriyet döneminde etkili olan tasvir ve süsleme yasağını içeren, yalnız hadislere dayandırılan görüş, dini otoritelerce tartışılarak halkın bu alanda verilecek sağlıklı bilgilerle konuya ilgisi arttırılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- A. Altun, **Mardin’de Türk Devri Mimarisi**, İstanbul, 1971.
- A. Çay, **Anadolu’da Türk Damgası Koç - Heykel Mezar Taşları ve Türklerde Koç Koyun Meselesi**, Ankara, 1983, s.38
- A.R. Önder, “ Mezar Taşlarında Halk Kültürü”, **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. 5, Ankara, 1987, s.278
- Abraş, H., “Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları, **Sanat Tarihi Dergisi**, S **XII**, İzmir, 2003, s.21-22
- Açıkgöz N., **Harput ve civarı Taş Süslemeciliği**, Elazığ, 1992.
- Açıkgözoğlu, A.S., **Eyüp Sultan Civarında İmzalı Mezar Taşı Kitabeleri**, İstanbul, 1995.
- Akar A., ‘Eski Türk Mezar Süslemelerine Dair’ **Sanat Dünyamız**, S.2, İstanbul, 1974, s.66
- Aksu H., “Kaptan İbrahim Paşa Hazinesi”, Semavi **Eyice Armağanı**, İstanbul, 1992, s.236
- Arık M.O., “Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri”, **Anatolia** C. I, Ankara, 1967, s.58
- Arseven C.E., “ Serpuş” **Sanat Ansiklopedisi**, C.I., İstanbul, 1983, s.1789.
- Aslanapa O., **Türk Sanatı**, İstanbul, 1999.
- Atabinen, R.S., “Mezarlıklarımız” **TTOK Belleteni**, S,75, İstanbul , 1948, s.14
- Barişta H.Ö., “ Eyüp Sultan Mezarlığında Bazı Çocuk Mezar Taşları” **I. Eyüp Sultan Sempozyumu**, İstanbul, 1992, s.172
- Barthold W, “Türklerde ve Moğollarda Defin Meselesine Dair”, (Çeviren: A. İnan) **Belleten**, CXI, S,43, Ankara, 1947, s.516
- Başar Z., **Erzurum’da Eski Mezarlıklar ve Resimli Mezar Taşları**, Ankara, 1973.
- Başkan S., “Kültür Mirası Olarak Tarihi Anadolu Mezar Taşları ve Mezar Taşlarına Bir Örnek Ahlat”, **Türk Sanatı Üzerinde Denemeler**, İstanbul, 1990, s.43
- Başkan S., ‘Karamanoğulları Konya Mezar Taşları Üzerinde bir inceleme’, **Türk Sanatı Üzerine Denemeler**, İstanbul, 1990, s.136
- Baykara T., “ Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşı” **Vakıf Haftası**, Ankara, 1993, s.127-128

- Bayrak, M.O., 'Eski Mezar Taşları' **Tarih ve Toplum**, C.IV, S.19, İstanbul, 1985, s.23
- Burak, C., 'Ol Tac-ı Zerrin Başına'' **TTOK Belleteni** S.49328 İstanbul, 1978, s.12
- Cezar, M., **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul, 1997.
- Çağdaş, C., 'Kıbrıs'ta Osmanlı Devri Mezarlıkları Mezar Taşları ve Bu Taşlardaki Sanat'', **Milletlerarası I. Kıbrıs Tetkikleri Kongresi**, Ankara, 1971, s.337
- Çal, H., 'İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar'' **III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul, 1999, s.207
- Çay, A., 'Tunceli Mezar Taşları ve Türk Tarihindeki Yeri'', **Türk Tarih Kurumu Araştırmaları Dergisi**, Ankara, 1983, s.33
- Çeçener, B., 'Üsküdar Mezarlıkları Türbeleri ve Hazireleri **TTOK Belleteni** S.491-328 İstanbul, 1990, s.18
- Çelik, Ç., Bitlis Güraymak'taki Mezar Taşları (Y.Ü Sos. Bil. Enst. BYLT).
- Çetin, H., 'Bozyazı'da Sonun Başlangıcı'' **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C.II. Ankara,1986, s.113
- Çıplak N. **Anadolu'da Ölüm Sonrası Mezarlıklar Çevresinde Oluşan İnanç ve Pratikler**, Türk Kültürü, S.474, Ankara, 2002, s.611
- Dağlıoğlu, H.T., 'Mezar Folkloru'', **Türk Folklor Araştırmalı Dergisi**, S.311, İstanbul, 1975, s.1118
- Dağlıoğlu, H.T., 'İstanbul Mezar Taşları'', **Yeni Türk Mecmuası** S.29 İstanbul, 1935, s.1839
- Dağlıoğlu, H.T., 'Mezarlar ve Mezar Örnekleri'', **Yeni Türk Mecmuası** S.34 İstanbul, 1935, s.2178
- Dağlıoğlu H.T., 'Sanat Bakımından Mezarlar ve Mezar Taşları'', **I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi** C.1, İstanbul, 1962, s.59
- Daş, E., 'Çeşme Mezarlığındaki Mimari Tasvirli Mezar Taşları'' ,**Sanat Tarihi Dergisi**, S.VIII, İzmir, 1996, s.21
- Demir, A., 'Bir Mezar Taşının Düşündürdükleri'', **Tarih ve Toplum** S.74, Ankara, 1991, s.40
- Derman, U., 'Mezar Kitabelerinde Yazı Sanatımız'', **TTOK Belleteni**, S.491/1328 İstanbul, 1975, s.43
- Diyarbakirli N., 'Orhun'' **Tarih ve Medeniyet** S.1 Ankara, 1994, s.53

- Diyarbakirli N., ‘‘Türklerde Mezar Yapısı ve Defin Merasimleri’’, **Türk Kültürü Araştırmaları** C.XXVIII S.1-2, Ankara, 1992, s.55
- Diyarbakirli N., **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri**, İstanbul, 1969.
- Efe B.N., **Mezar Taşlarında Plastik Düzen** (M.Ü Sos. Bil. Enst. BYLT), İstanbul, 1995.
- Elitez G., ‘‘Türk Mezar Taşlarında Bitki Motifleri’’, (İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü BYLT), İstanbul, 1996.
- Eren N., ‘‘Antalya Müzesinde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları’’ **Türk Etnografya Dergisi** S.XVIII, Ankara, 1982, s.155
- Ergun S.N; **İstanbul Meşahirine Ait Mezar Kitabeleri**, İstanbul, 1932.
- Eyice S., ‘‘Kırşehir’de H 709-1310 Tarihli Tasvirli Bir Türk Mezar Taşı’’, **Reşit Arat için Armağan**, Ankara, 1966.
- Eyice S., ‘‘Mezarlıklarımız’’, **Türk Yurdu**, S.242, İstanbul, 1955.
- Ferrari N.K., ‘‘Saraya Bağlı Bir Camii ve Hazinesi Kırım Hanlığının Payiahtı Bahęesaray’daki Han Sarayın Hazinesi’’ **Belleten** C.LXIV, S.5246, Ankara, 2003, s.381
- Ferrari N.K., **Kırım Hanlarının İmar Faaliyeti ve Mezar Taşları**, İstanbul, 1997.
- Gülersoy Ç., ‘‘İstanbul Tarihinin Mezar Taşları’’, **TTOK Belleteni** S.49/328, İstanbul, 1975.
- Gümüşoğlu D., **Anadolu’da Bir Köy: Eski Konak**, Ankara, 2004, s.46-102
- Gün R., ‘‘Mezar Taşı Kitabelerindeki İmzaları Referansı Sorunu, Samsun–Çarşamba Rıdvan Paşa Camii Hazinesi’ndeki İki Mezar Taşı Örneği’’, **İstem**, S.1, Konya, 2003, s.151
- Gür M.H., ‘‘Türklerde Baş Giyimleri ve Sarık’’, **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi** S.341, İstanbul, 1977.
- Güven, A., **XX. yy. Osmanlı Mezar Taşları**, (İst. Ün. Sos. Bil. Ens. BÜT), İstanbul, 1995.
- Haseki, M., **Plastik Açıdan Türk Mezar Taşları**, İstanbul, 1977.
- Hatiboğlu Ü., **Anadolu’da Koç Koyun ve At Biçimli Mezar Taşları**, İstanbul, 1993.
- Hikmet M., ‘‘Mezar Taşları’’, **Türk Yurdu**, S.197/3, İstanbul, 1928.
- İnan A., **Tarihte ve Bugün şamanizm**, Ankara, 1972.

- İşcan N., **Anadolu'daki Mezar Taşı Süslemeciliği**, Eskişehir, 1980.
- Kafalat Y., **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, 1999.
- Kafalat Y.C., Türkeröğlu, M. Muratoğlu; **Özbekistan Anadolu Karşılaştırmalı Türk Halk İnançları**, İstanbul, 1996.
- Karaçay D., **14.15. yy Bursa Mezar Taşları**, Ankara, 1992.
- Karagöz Ş., **Anadolu'dan Mezar Stelleri**, İstanbul, 1984.
- Karamağaralı B., **Ahlat Mezar Taşları**, Ankara, 1972,
- Karamağaralı B., "Sivas ve Tokat'taki Figürlü Mezar Taşların Mahiyeti Hakkında", **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, C.2, Ankara, 1971 s.75–103
- Keskin, C., **İstanbul'da Bulunan Osmanlı Dönemi Armalı ve Madalyalı Mezar Taşları**, (Gazi Ün. Sos. Bil. Enst. BYLT), Ankara, 2002.
- Kırzioğlu M.F., "Khazlar'ın Kazak ve Borçalı Boyları'ndan Oluşan Karapapaklar'da İnsan Heykelli Kabir Taşları Yapma Geleneği", **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C.I, Ankara, 1996.
- Koçu R.E., **Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü**, Ankara, 1967.
- Koloğlu, O., **İslam'da Başlık**, Ankara, 1978.
- Kumbaracılar İ., **Serpuşlar**, İstanbul, 1977.
- Kuşoğlu M.Z., "Milli Kültür Değerlerimiz Açısından Mezar Taşlarımız", **Mezar Taşlarında Hüve'l Baki**, İstanbul, 1984, s.104
- Laqueur H.P., "Osmanlı Mezar Taşlarının Süslemesinde Bitkisel Motifler", **Hacettepe Ün. Suut Kemal Yetkin'e Armağan**, Ankara, 1984, s.94
- Laqueur H.P., "Mezar Taşlarında Harf Devrimi", **IX. Türk Tarihi Kongresi**, C.III, Ankara, 1989, s.103
- Laqueur H.P., **Hüve'l Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları**, Ankara, 1990,
- Naci E., "Mezarlıklar", **Türk Yurdu**, S.251, İstanbul, 1965, s.473
- Oğuz B., **Mezar Taşlarında Simgelenen İnançlar**, İstanbul, 1983.
- Ögel B., **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Ankara, 1993
- Önder M., "Konya Mezar Taşlarında Şekil ve Motif Karakterlerin", **Anıt**, S.22-23, Konya, 1958, s.6-16
- Önder M., "Mezarlıklar ve Mezar Taşlarımız" **Türk Yurdu** S.243 İstanbul, 1956, s.621

- Önder M., **Konya Mezar Folkloru**, Konya, 1959.
- Önkal H., ‘‘Birgi Karaoğlu Camii Haziresi Mezar Taşları’’, **S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yılmaz Önge Armağan**, Konya, 1993, s.56
- Örnek S.V., **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara, 1979.
- Örnek S.Y., **Yüz Soruda İlkelerde Din, Büyü**, Sanat Efsanesi, İstanbul, 1988.
- Özcan A Rıza, **Kaybolan Medeniyetimiz** İstanbul, 1990, s.20-30
- Özcan Ö., **Ahlat Anadolu Selçuklu Mezar Anıtlarının Çizgisel Analizi**, (Anadolu Ün. Sos. Bil .Enst. BYLT), Eskişehir, 1993.
- Özer C., **Edirne’de Osmanlı Dönemi Natürmort Süslemeli Mezar Taşları**, (Gazi Ün. Sos. Bil .Enst. BYLT), Ankara, 1993, s.46
- Özkan H., ‘‘Erzincan Çayırılı ve Çevresinde Heykel Biçimli Mezar Taşalından Birkaç Örnek’’, **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Kayseri, 2002, s.28
- Özkan Haldun, ‘‘Erzincan ve Çevresinde Orta Asya Türk Geleneğini Sürdüren Benzemeli Mezar Taşları’’, **Ankara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, Erzurum 2000, s.36
- Pekmezci M., **Besni Bölgesi Tarihi**, İstanbul, 1997.
- Pektaş, K., ‘‘Bitlis Çevresindeki Bilinmeyen Mezarlılar ve Mezar Taşları’’, **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyet Kongresi**, C.II, Konya, 2002, s.25-35
- Raghep, Y., ‘‘İslam Hukukuna Göre Mezar Yapısı’’, **İslam Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri**, C.1, Ankara, 1996.
- Saraçoğlu N., **Türk Mezarlarına Dair Araştırma**, İstanbul, 1947.
- Seyirci M.-A. Topbaş, **Afyonkarahisar Bölgesi Türkmen Mezar Taşları**, İstanbul, 1983.
- Sönmez M., **Beyaz Urfa Taşının Absorplama Özelliğinin İncelenmesi** (H. Ü. Sos. Bil. Enst. BYLT), Şanlıurfa, 1999.
- Subaşı M.H., ‘‘Mezar Taşları Üzerine’’, **Bülten**, S.5, İstanbul, 1994, s.16-22
- Sucu, M, **Ahi Ocakları ve Bir Ahilik Belgesi**, Ankara, 1996.
- Sucu, M., **Tarih Kültür ve Medeniyet Diyarı Besni**, Ankara, 2006.
- Sümer, F., **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, Ankara, 1990.

- Şahsuvaroğlu B., ‘‘Üsküdarın Görünmeyen Ünlüleri’’, **TTOK Belleteni**, S.49/328
İstanbul, 1985, s.328
- Şapolyo E.B., ‘‘Türk Mezar Taşları’’, **Ön Asya**, S.57, İstanbul, 1970, s.98
- Tanyeli S., **Hüyük Altındaki Arkeolojik Sit Barındıran Tepe**, İstanbul, 1986.
- Taşdemir M., **XVI. yüzyılda Adıyaman (Behinsi, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi**, Ankara, 1999.
- Tayaç M.M., ‘‘Türk Süsünde Çiçek’’, **Tarih Hazinesi**, S.9, İstanbul, 1951, s.434
- Tuncel G., ‘‘Türklerde Mezar Taşı Geleneğine Kısa Bir Bakış’’, **Nevruz**, Ankara, 1996.
- Tuncel G., **Batı Anadolu Bölgesinde Camii Tasvirli Mezar Taşları**, Ankara, 1989.
- Türkmenoğlu H., **Mezar- Mezarlık ve Mezar Taşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi**, Ankara, 1989.
- Uluçam A., **Eski Erciş Çelebibağı Mezarlığı Mezar Taşları**, Ankara, 2000.
- Uluçam A., ‘‘Erciş Çelebi Bağındaki Mezar Çeşitleri’’, **Van Gölü Çevresi Kültür Varlıkları Sempozyumu Bildirileri**, Van, 1995.
- Ülker N., ‘‘Pınarbaşı Mezar Kitabeleri’’, **11. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, İzmir, 1984.
- Yahya Agah B.Salih, El-İstanbul-i, **Tarikat Kıyafetlerinde Sembolizm**, İstanbul, 2002.
- Yetkin Ş., ‘‘Yeni Bulunmuş Figürlü Mezar Taşları’’ (Y.Ü. Sos. Bil .Enst. BYLT).
- Yıldırım M., ‘‘Bektaş Mezar Taşlarında Dekoratif Sanatlar’’, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Konya, 1998, s.8
- Yurttaş H., ‘‘Erzurum’daki Mezar Taşlarından ve Vakfiyelerden Birkaç Örnek’’, **IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırma Sempozyumu Bildirileri**, Van, 2000.
- Yüksel M., **Çukurova’da Türk İslam Eserleri ve Mezar Taşı Kitabeleri**, İstanbul, 1989.
- Zeybek R., **Denizli Kabristanlığında XVIII. ve XIX. Yy’dan Kalma Mezar Taşlarının Tahlili** (Sül. Dem. Ün. Sos. Bil .Enst. BYLT), Isparta, 2001, s.98-100
- Zeyrek T.H., **Besni (Parala, Octacussum, Bahansa)**, İstanbul, 2006.

KAYNAK KİŞİLER

Adı-Soyadı : Ali Ölmez
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1935
Mesleği : İlahiyatçı
Eğitimi : İ. Ü. İlahiyat Fakültesi
Adresi : Antep Cad. No: 10/1 Besni

Adı-Soyadı : Tevfik Tilek
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1940
Mesleği : Mali Müşavir
Eğitimi : A.Ü. Muhasebe
Adresi : Atatürk Cad. Söylemez Pasajı No:101/1 Besni

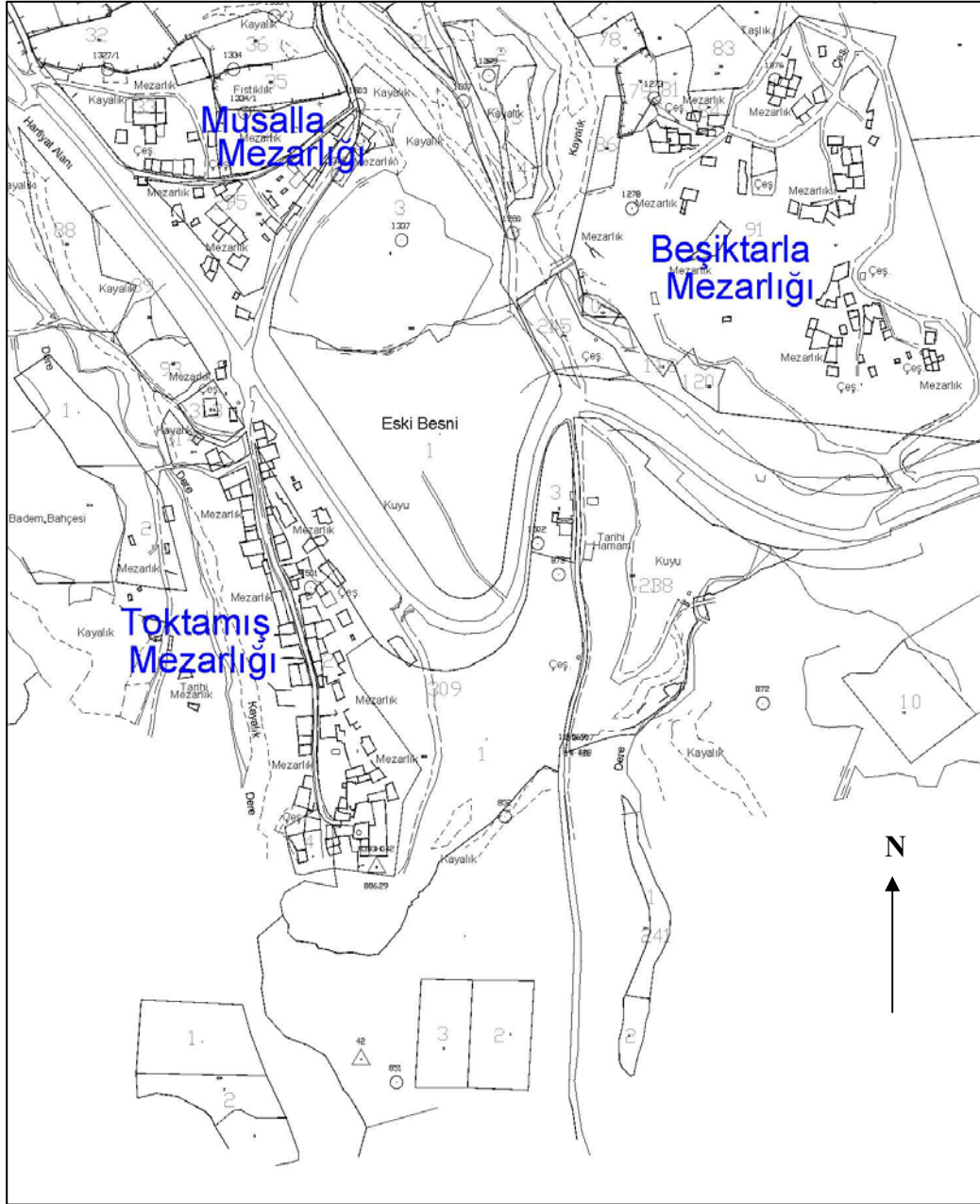
Adı-Soyadı : Mevlüt Doğan
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1942
Mesleği : Çiftçi
Eğitimi : Lise
Adresi : Cumhuriyet Cad. No:12 Besni

Adı-Soyadı : Zeki Ata
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1930
Mesleği : Şıracı
Eğitimi : İlköğretim
Adresi : Cumhuriyet Cad. Şıracılar Pazarı No:21 Besni

Adı-Soyadı : Ahmet Bardakçı
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1960
Mesleği : ilahiyatçı
Eğitimi : A.Ü. İlahiyat Fakültesi
Adresi : Besni İmam Hatip Lisesi

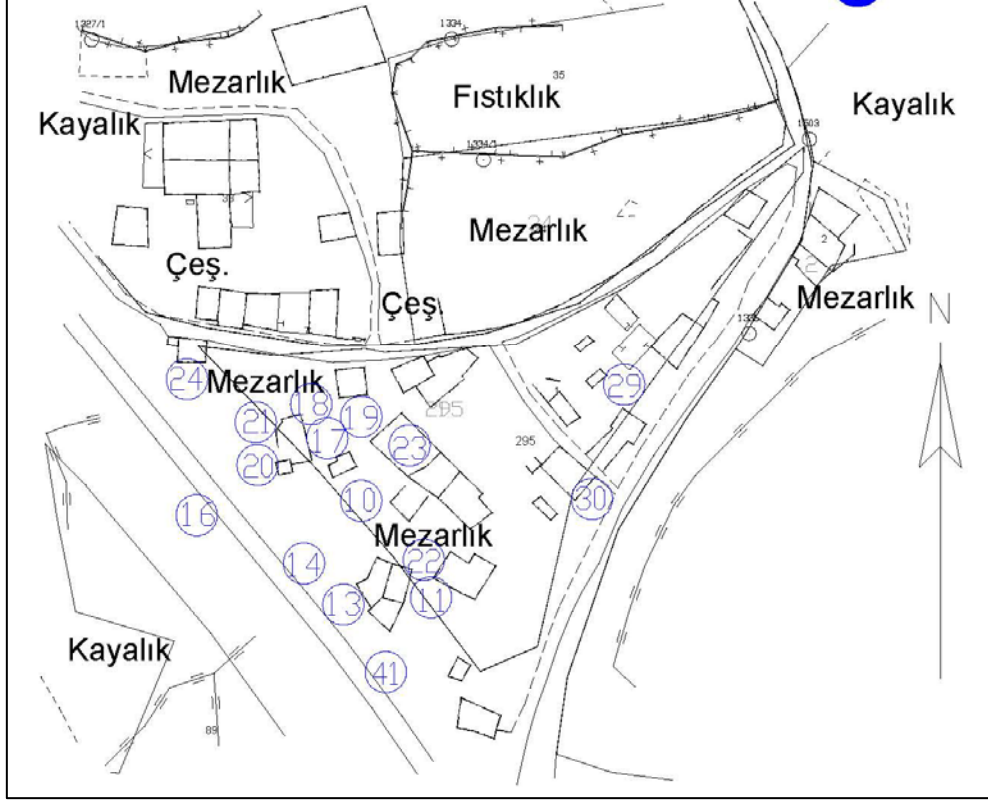
Adı-Soyadı : Ömer Korkmaz
Doğum Yeri : Besni / Adıyaman
Doğum Tarihi: 1956
Mesleği : İlahiyatçı
Eğitimi : İ.Ü. İlahiyat Fakültesi
Adresi : Besni İmam Hatip Lisesi

PAFTA VE KROKİLER

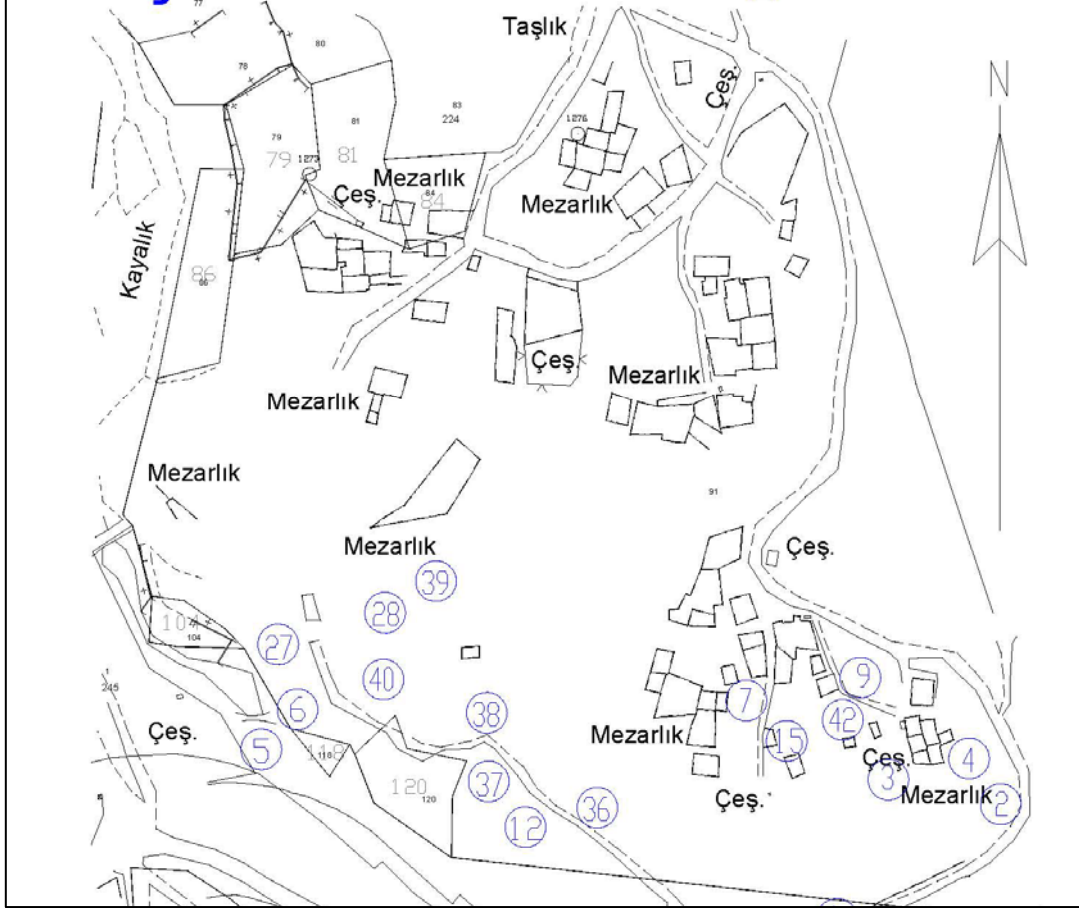
Musalla, Beşiktarla ve Toktamış Mezarlıklarının Paftasında Gösterimi

Musalla Mezarlığı

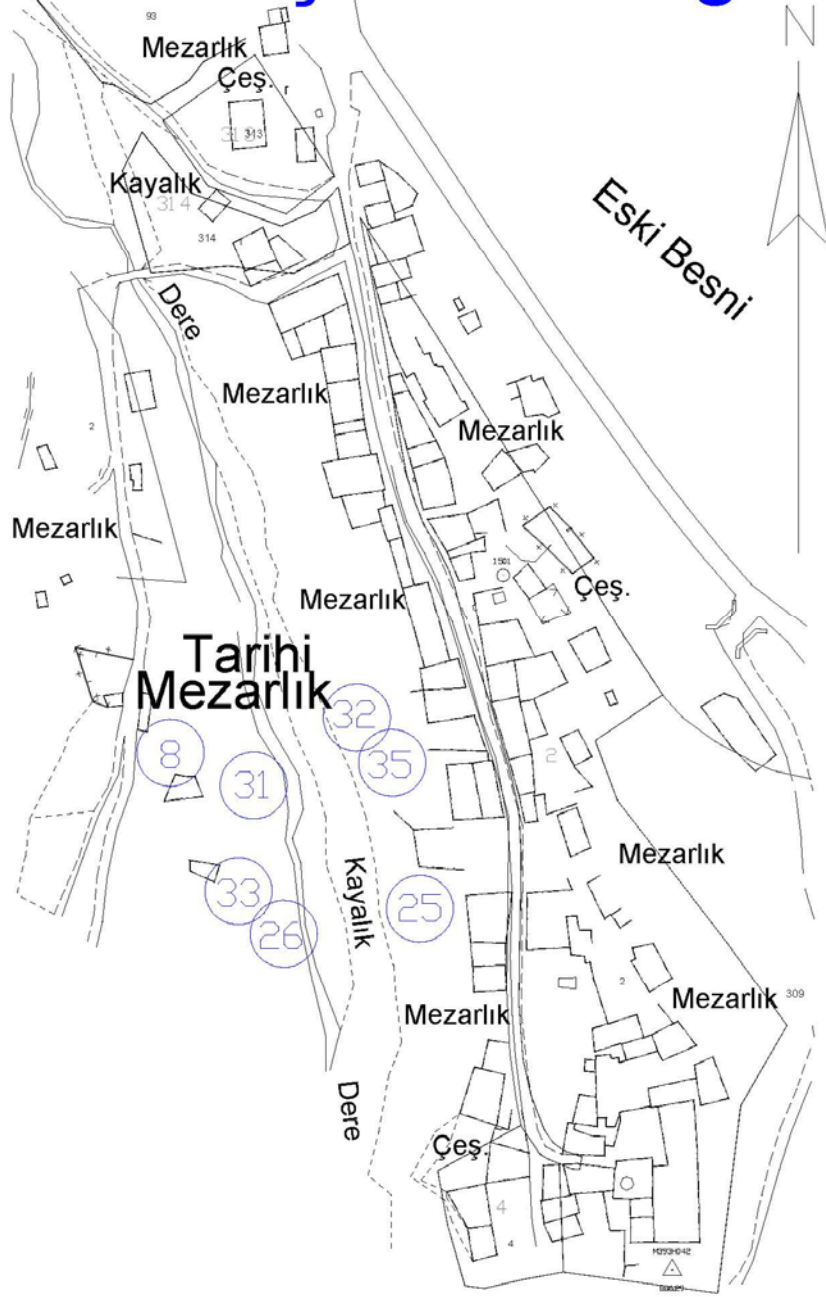
Musalla Mezarlığı Planında Mezar Taşlarının Yaklaşık Yerleri

Beşiktarla Mezarlığı

Beşiktarla Mezarlığı Planında Mezar Taşlarının Yaklaşık Yerleri

Toktamış Mezarlığı

Toktamış Mezarlığı Planında Mezar Taşlarının Yaklaşık Yerleri

RESİMLER

Resim no: 1

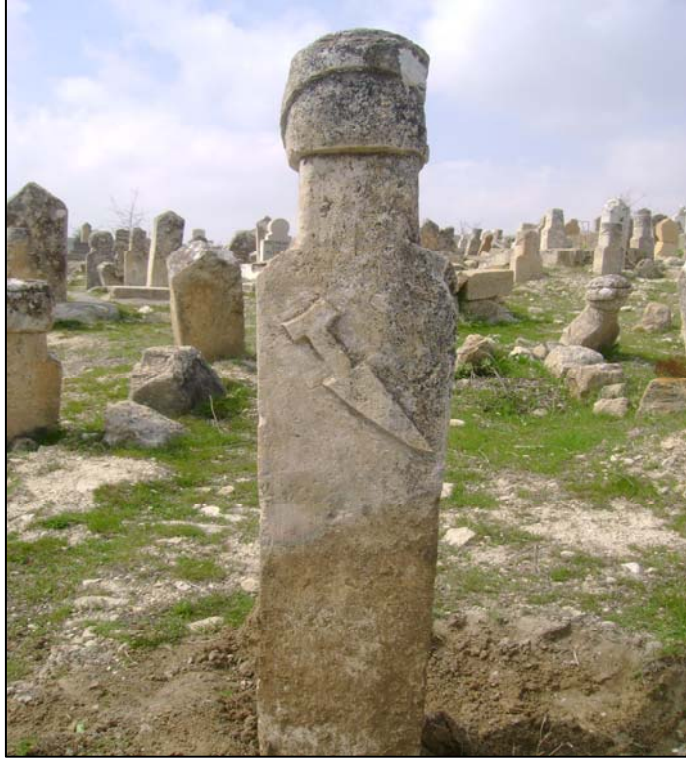
Resim no: 2

Resim no: 3

Resim no: 4

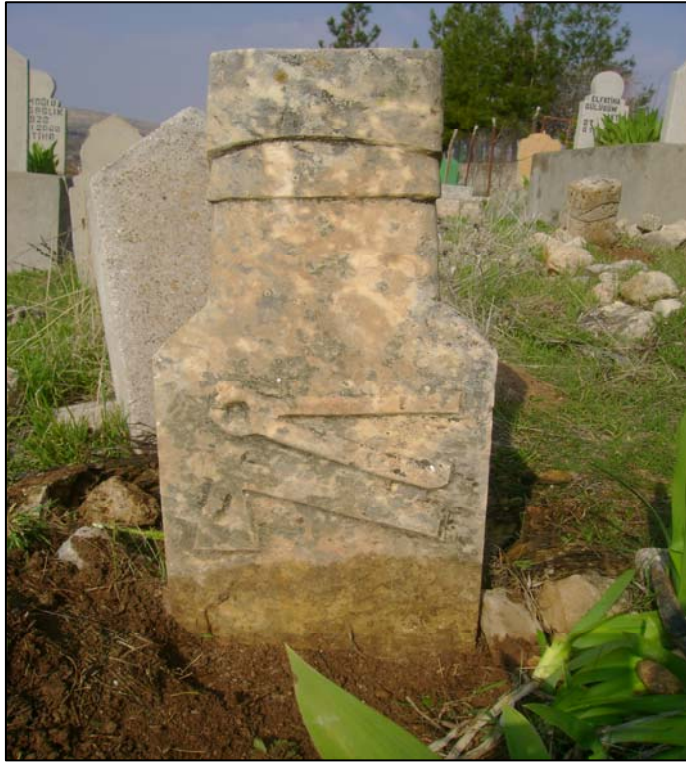
Resim no: 5

Resim no: 6

Resim no : 7

Resim no: 8

Resim no: 9

Resim no: 10

Resim no: 11

Resim no: 12

Resim no: 13

Resim no: 14

Resim no: 15

Resim no: 16

Resim no: 17

Resim no: 18

Resim no: 19

Resim no: 20

Resim no: 21

Resim no: 22

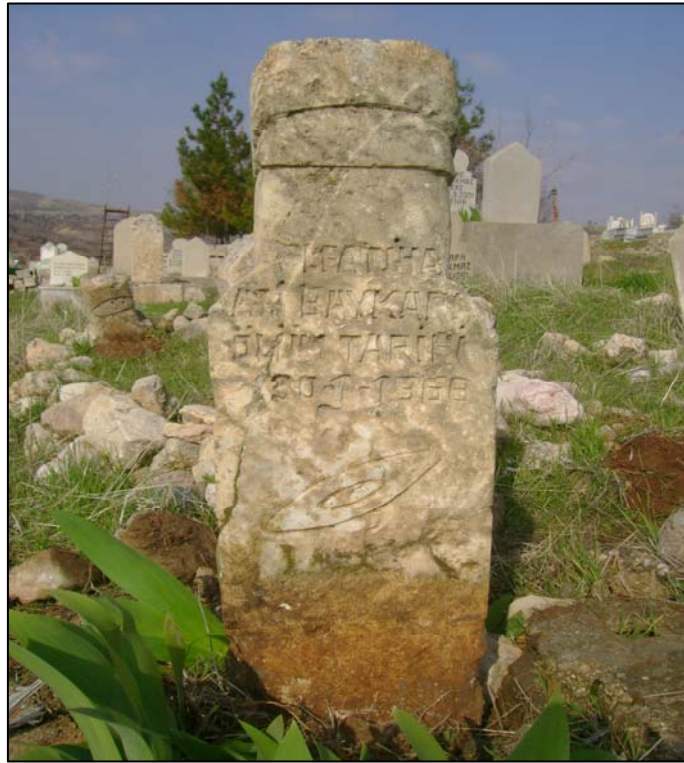
Resim no: 23

Resim no: 24

Resim no: 25

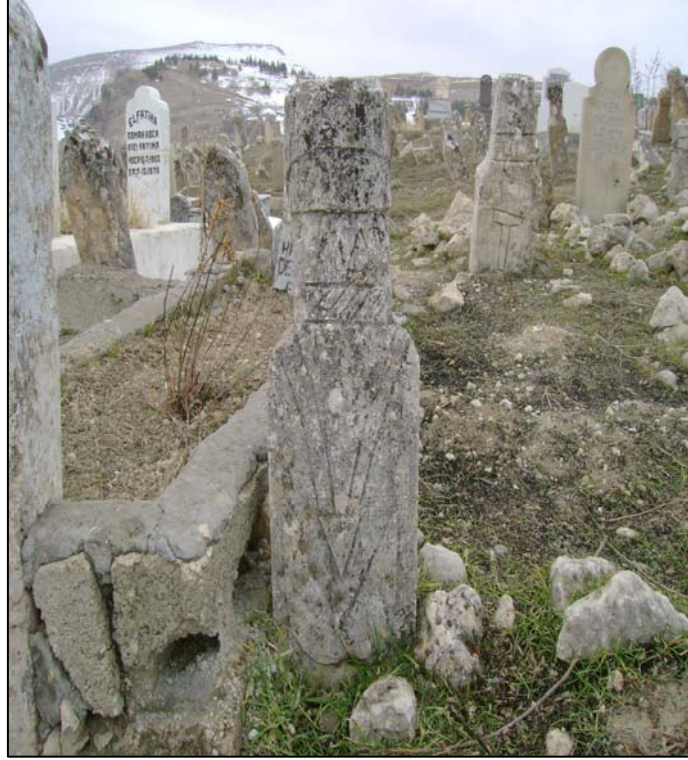
Resim no: 26

Resim no: 27

Resim no: 28

Resim no: 29

Resim no: 30

Resim no: 31

Resim no: 32

Resim no: 33

Resim no: 34

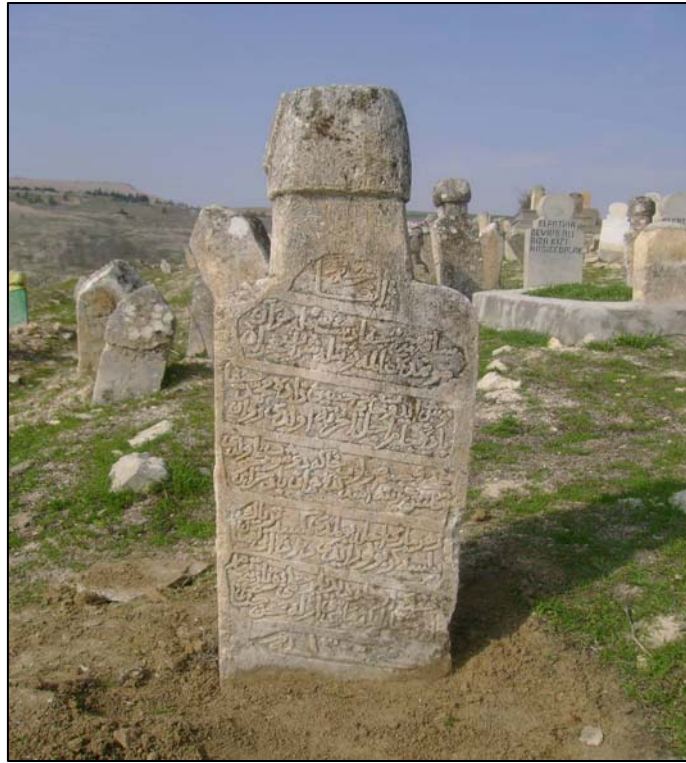
Resim no: 35

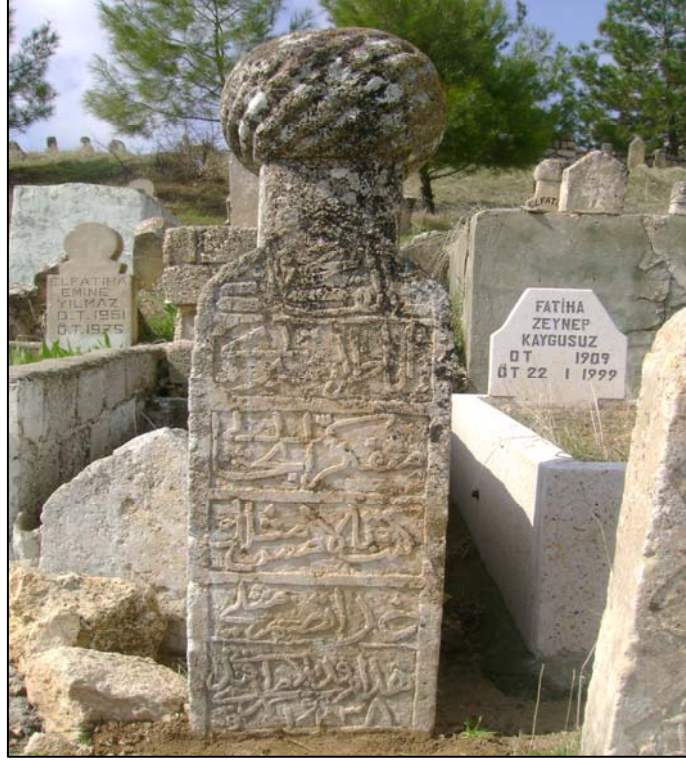
Resim no: 36

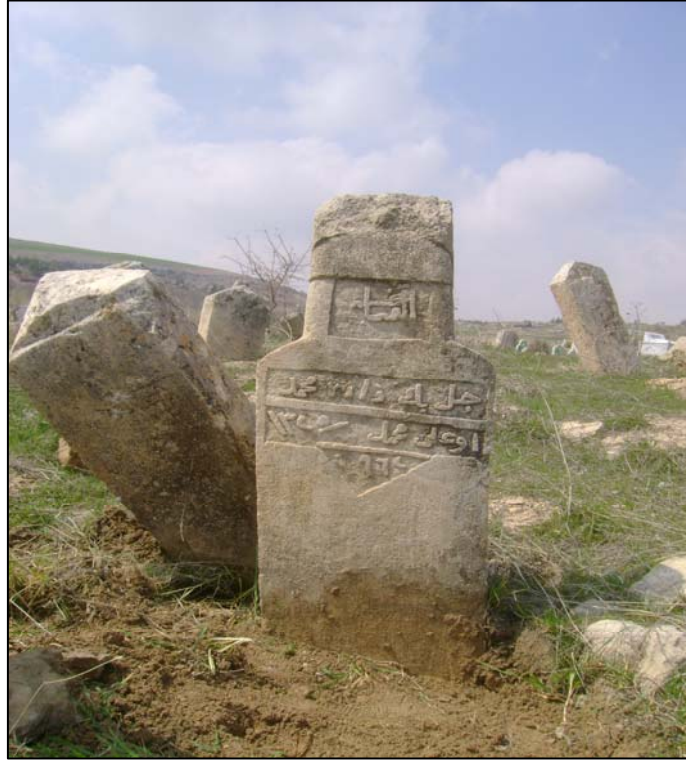
Resim no: 39

Resim no: 40

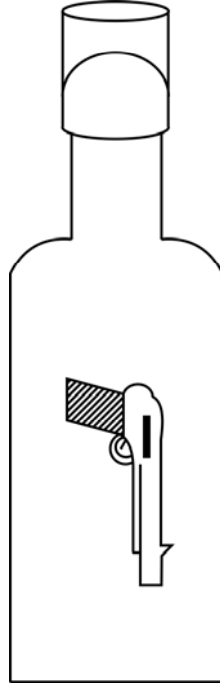

Resim no: 41

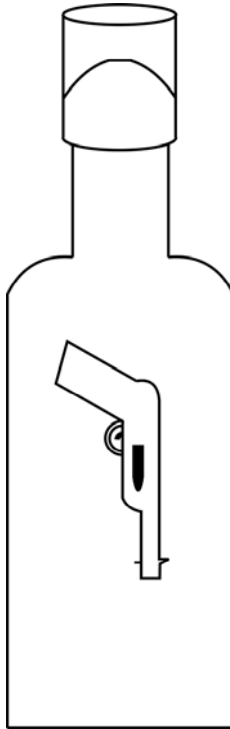

Resim no: 42

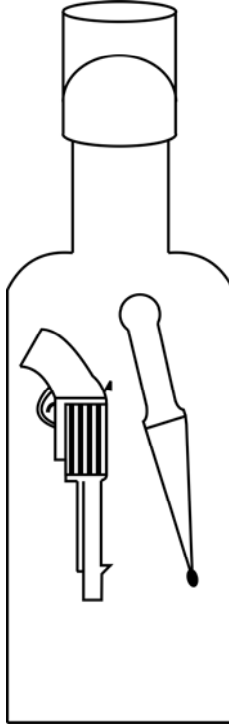
ÇİZİMLER

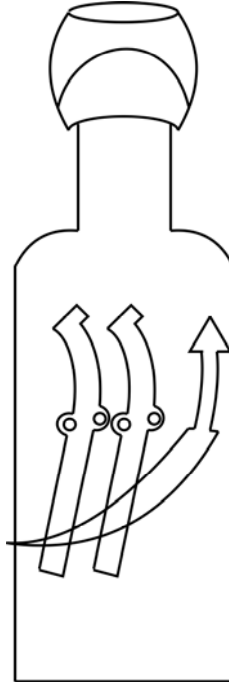
Çizim No: 1

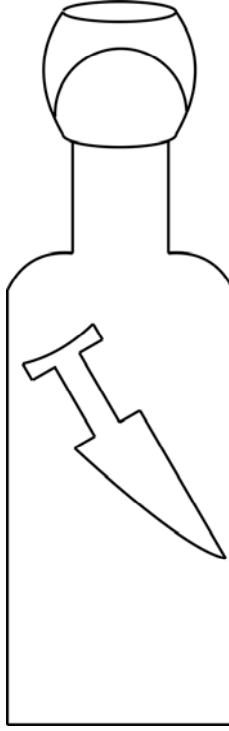
Çizim No: 2

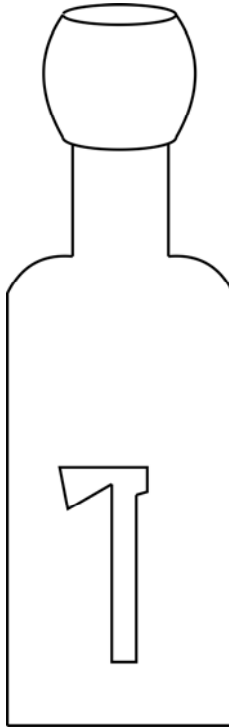
Çizim No: 3

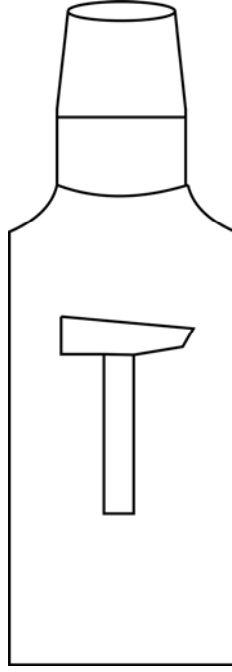
Çizim No: 4

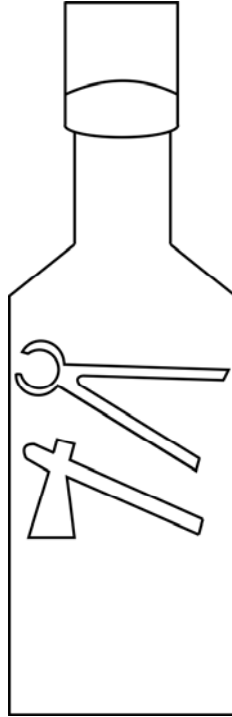
Çizim No: 5

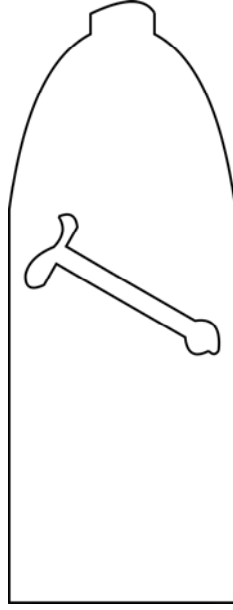
Çizim No: 6

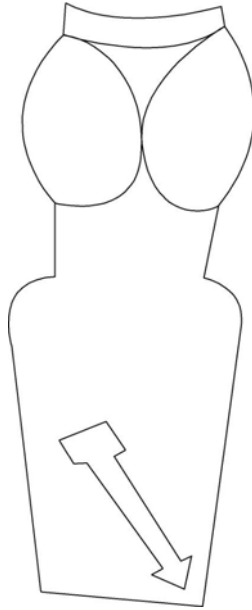
Çizim No: 7

Çizim No: 8

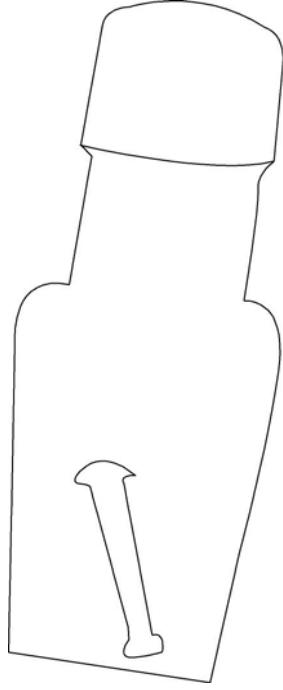

Çizim No: 9

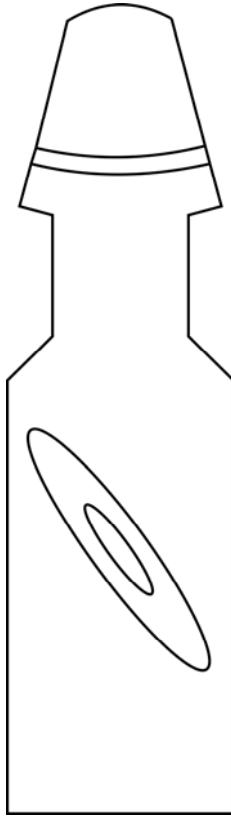

Şekil 1

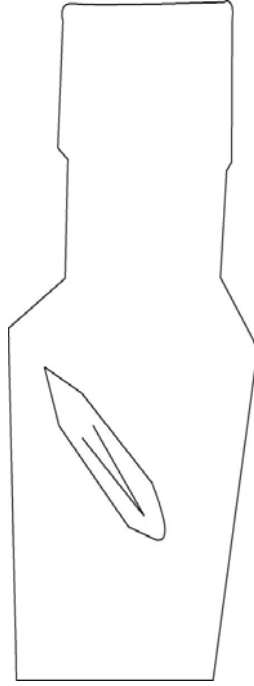
Çizim No: 10

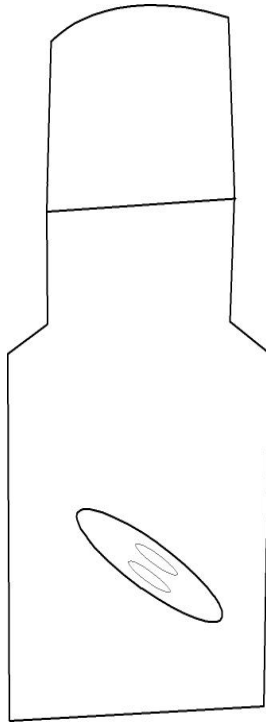
Çizim No: 11

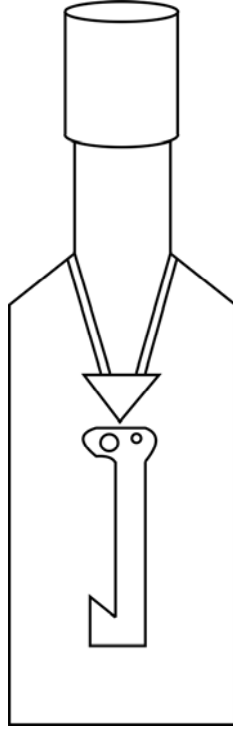
Çizim No: 12

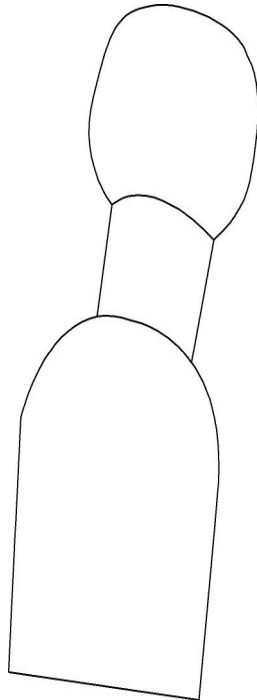
Çizim No: 13

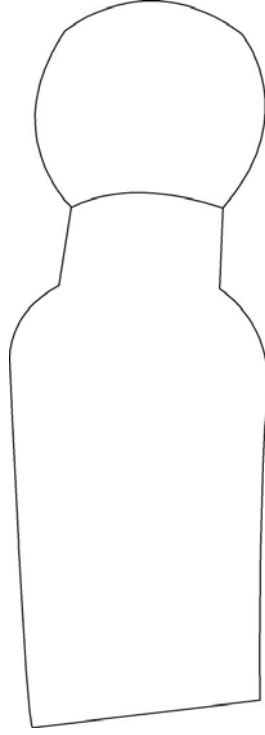
Çizim No: 14

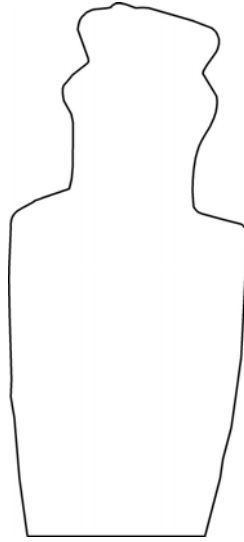
Çizim No: 15

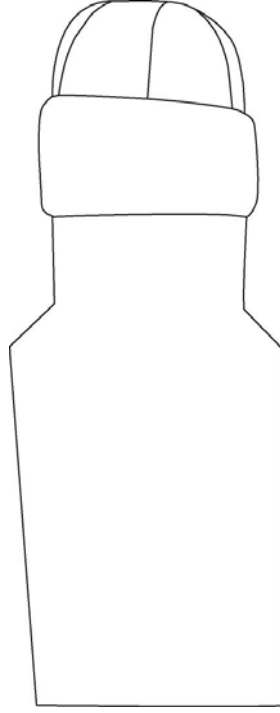
Çizim No: 16

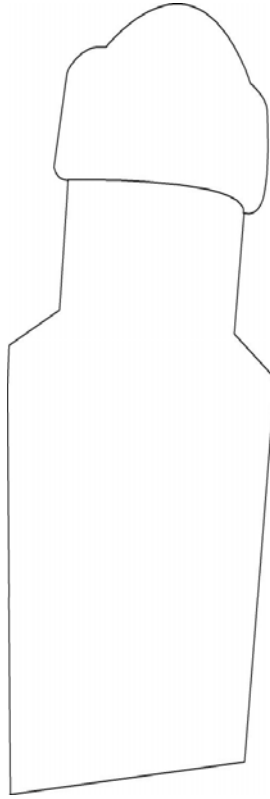
Çizim No: 17

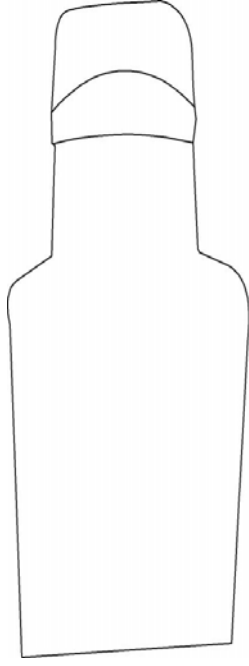
Çizim No: 18

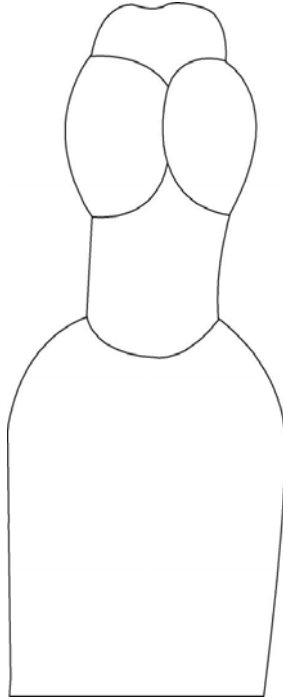
Çizim No: 19

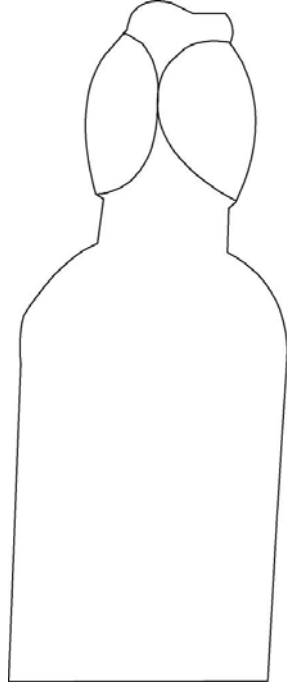
Çizim No: 20

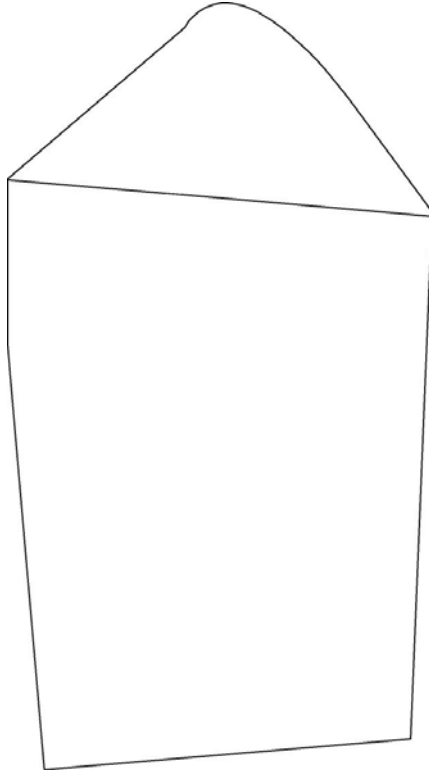
Çizim No: 21

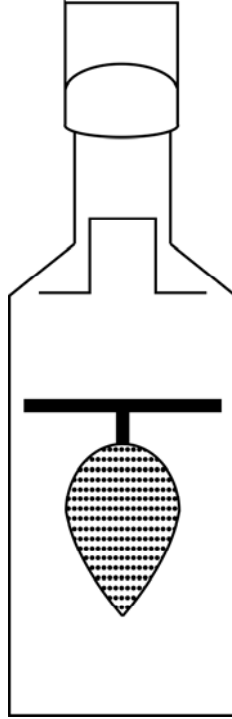
Çizim No: 22

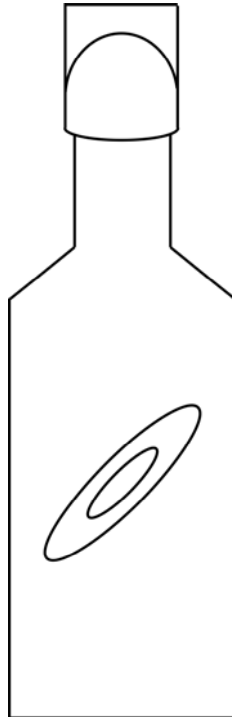
Çizim No: 23

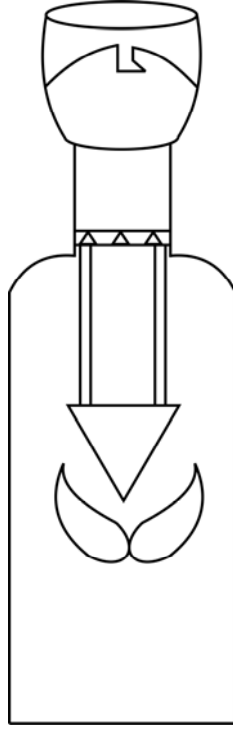
Çizim No: 24

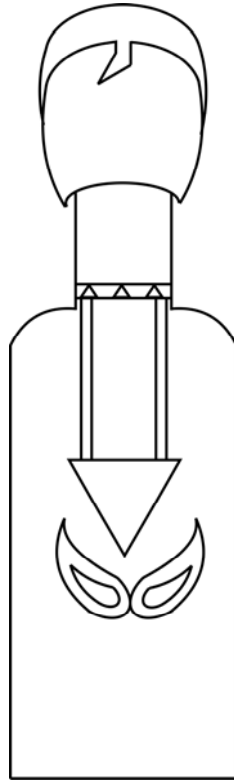
Çizim No: 25

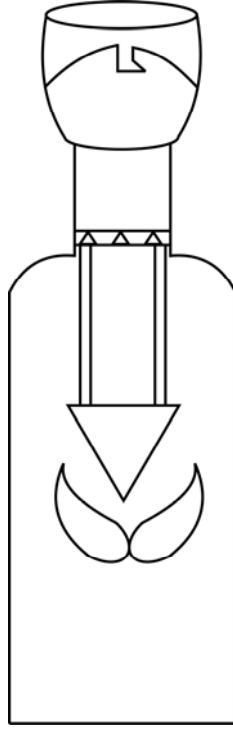
Çizim No: 26

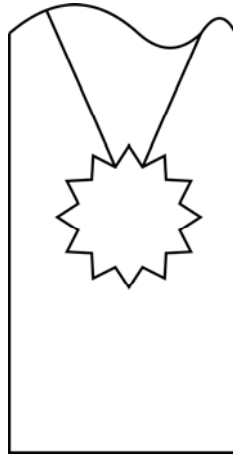
Çizim No: 27

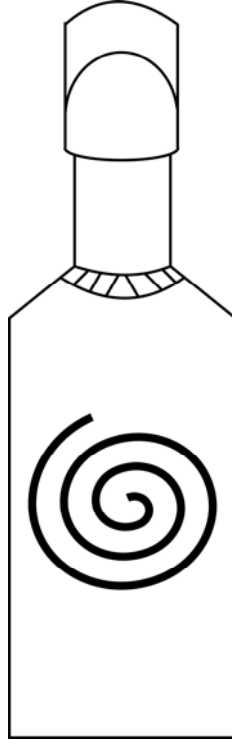
Çizim no:28

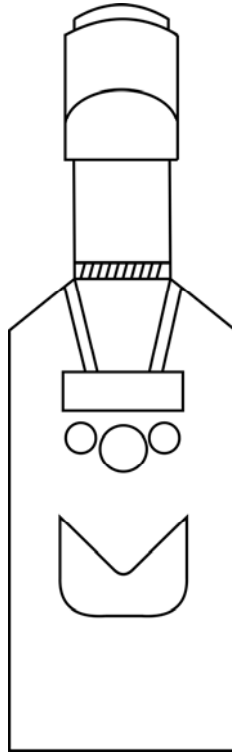
Çizim No: 29

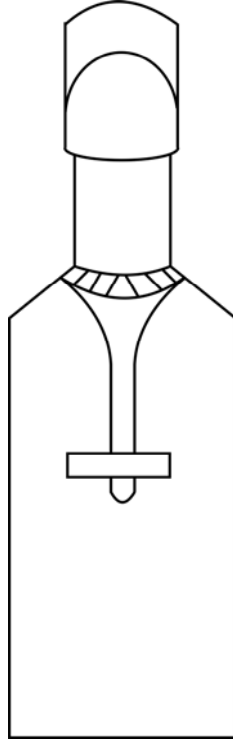
Çizim No: 30

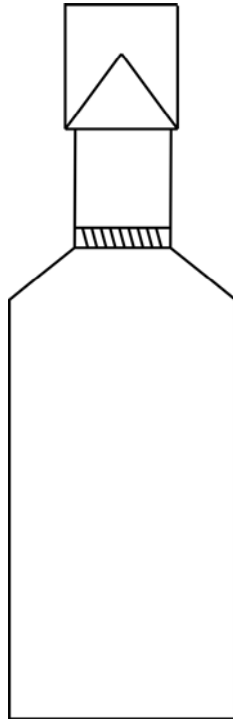
Çizim No: 31

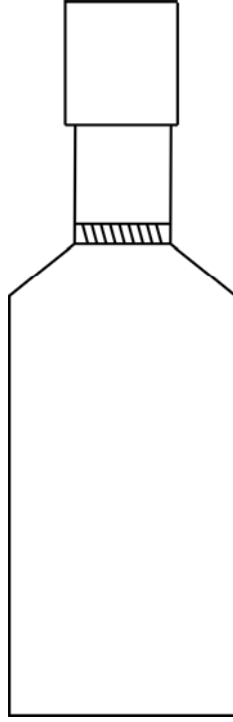
Çizim No: 32

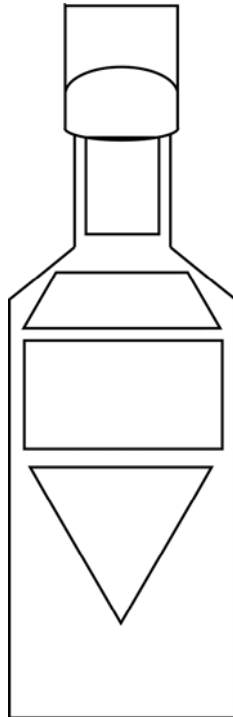
Çizim No: 33

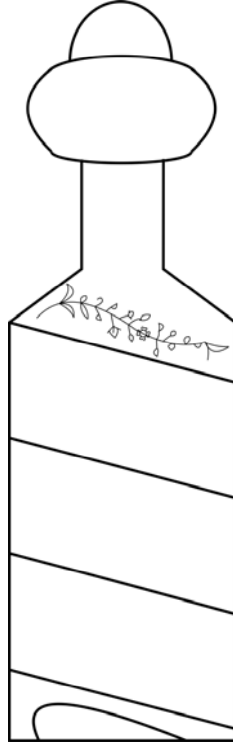
Çizim No: 34

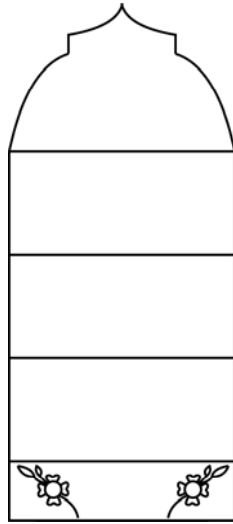
Çizim No: 35

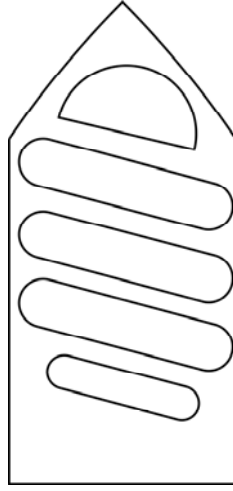
Çizim No: 36

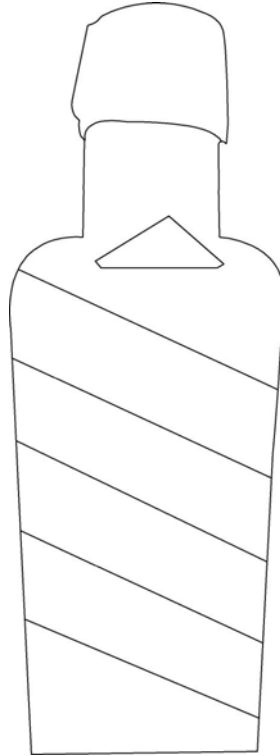
Çizim No: 37

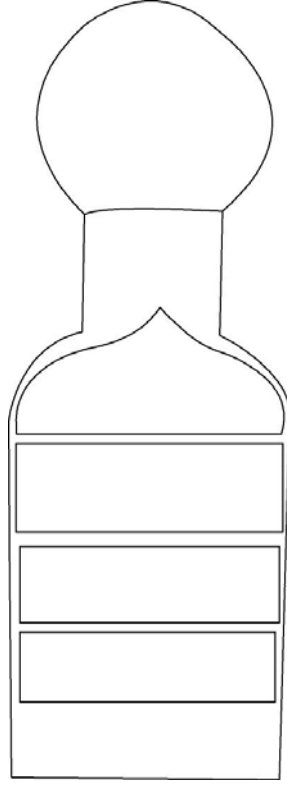
Çizim No: 38

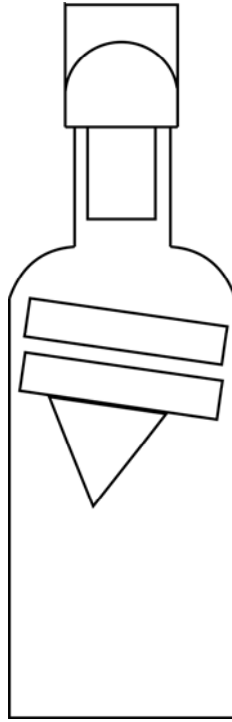
Çizim No: 39

Çizim No: 40

Çizim No: 41

Çizim No: 42

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Feray DEMİREL			
Doğum Yeri:	Besni			
Doğum Tarihi:	16.02.1980			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Dumlupınar İlkokulu	İlkokul	Besni	1992
Ortaöğretim	Besni Lisesi Ortaokulu	Ortaokul	Besni	1995
Lise	Besni Lisesi	Düz Lise	Besni	1998
Lisans	Selçuk Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi	Sanat Tarihi Bölümü	Konya	2005
Yüksek Lisans	Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü	Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı / Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi Bilim Dalı	Konya	2008
Becerileri:				
İlgi Alanları:	Ortaçağ Mimarisi, Rönesans Dönemi			
İş Deneyimi:	Kız Öğrenci Yurdu İdareciliği (Müdür-1 yıl) Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen (vekil öğretmen-2 yıl)			
Aldığı Ödüller:				
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Prof.Dr. Ali BAŞ, Prof.Dr. Remzi DURAN, Prof.Dr. Haşım KARPUZ			
Tel:	0 416 311 06 22-0 505 294 58 41			
E-Posta:	feraydemirel@hotmail.com			
Adres	Yeni Kent M.Erdemoğlu Mah. Sağlık Ocağı Yanı Demirel Apt. Kat:4 No:4 Besni/ADIYAMAN 02300			

